

Sociaal en Cultureel Planbureau

Krimp in de kinderopvang

Ouders over kinderopvang en werk

Krimp in de kinderopvang

Ouders over kinderopvang en werk

Wil Portegijs
Mariëlle Cloin
Ans Merens

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, september 2014

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het scp verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het scp te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2014

scp-publicatie 2014-25

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

Omslagontwerp: bureau Stijlzoorg, Utrecht

Foto omslag: Sabine Joosten / Hollandse Hoogte

ISBN 978 90 377 0718 2

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50

2515 XP Den Haag

(070) 340 70 00

www.scp.nl

info@scp.nl

De auteurs van scp-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Kinderopvang als arbeidsmarktinstrument	15
1.1 Kinderopvang in beweging	15
1.2 Kosten kinderopvang in relatie tot gebruik en arbeidsdeelname	20
1.3 Het onderzoek	22
1.4 Leeswijzer	26
Noten	27
2 Instroom in de formele opvang	28
2.1 Afgenomen instroom?	28
2.2 Trendcijfers 2008-2013	28
2.3 Gewenste en gerealiseerde formele opvang	30
2.4 Redenen waarom de behoefte aan formele opvang niet (volledig) is gerealiseerd	32
2.5 Ouders vergeleken	35
2.6 Minder of niet de formele opvang zoals gewenst, en dan?	52
2.7 Geen of minder kinderopvang dan gewenst en de arbeidsdeelname ouders	56
2.8 Niet de gewenste (uren) formele opvang en de balans tussen werk en privé	60
2.9 Slotbeschouwing	65
Noten	68
3 Uitstroom uit de formele opvang	70
3.1 Vergrote uitstroom?	70
3.2 Trendcijfers 2008-2012	70
3.3 Voormalige gebruikers van formele opvang	72
3.4 Redenen van inkrimpen of stopzetten van de formele kinderopvang	76
3.5 Ouders vergeleken	81
3.6 Minder of geen formele kinderopvang meer, en dan?	95
3.7 Minder of geen kinderopvang meer en de arbeidsdeelname van ouders	97
3.8 Minder of geen kinderopvang en de balans tussen werk en privé	102
3.9 Slotbeschouwing	108
Noten	110

4	Slotbeschouwing	114
4.1	Van kosten kinderopvang naar arbeidsdeelname	114
4.2	Gedaalde instroom, gestegen uitstroom?	114
4.3	Minder opvang dan gewenst of voorheen?	117
4.4	Duurdere opvang, minder gebruik?	118
4.5	Minder opvang: moeder vaker thuis?	120
4.6	Tot slot	124
	Noten	124
	Summary	126
	Bijlagen A, B2 en B3 (te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport)	
	Literatuur	131
	Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	135

Voorwoord

Al in 2004 deed het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) onderzoek naar de keuzes die moeders maken over kinderopvang en werk. We concludeerden dat het gebruik van formele opvang in die periode vooral afhing van de vraag of moeders vertrouwen hebben in die vorm van opvang én of ze het belangrijk vinden om te blijven werken. We vonden geen relatie tussen de kosten van de opvang en het gebruik daarvan, en ook niet met de arbeidsdeelname van de moeder. We zijn nu tien turbulente jaren verder. Vrijwel jaarlijks zijn de regels over het recht op, en de hoogte van, de kinderopvangtoeslag gewijzigd. Het aandeel van de ouders in de opvangkosten is eerst afgenomen en nu alweer een aantal jaren aan het stijgen. Na jaren van spectaculaire groei van het aantal kinderen in de opvang is sinds een paar jaar sprake van afname. De lange wachtlijsten bij de kinderopvang zijn in korte tijd verdampt en de sector kampt nu met onderbezetting en faillissementen. De Tweede Kamer wil weten of dit alles niet ten koste gaat van de arbeidsdeelname van in het bijzonder moeders. Dit was de aanleiding voor het SCP om opnieuw onderzoek te doen naar de keuzes die ouders maken ten aanzien van kinderopvang en werk. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid maakte dit onderzoek mede mogelijk. De steekproeven werden getrokken door het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) en ook leverden zij cijfers over de in- en uitstroom vanaf 2008. En 4600 ouders bleken bereid de uitgebreide vragenlijsten in te vullen. Allen zijn we veel dank verschuldigd. Ook de leden van de leescommissie en andere collega's zijn we zeer erkentelijk voor hun betrokkenheid en waardevolle opmerkingen. We hopen met deze studie een bijdrage te leveren aan de inzichten over het combineren van werk en kinderopvang.

Prof. dr. Kim Putters
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting

Jarenlang is het aantal kinderen dat naar formele opvang gaat gestaag toegenomen. In 2012 was echter voor het eerst sprake van een bescheiden krimp, en het jaar erop was dat nog sterker het geval. In dezelfde periode is ook bezuinigd op de kinderopvangtoeslag die ouders ontvangen, en een verband werd snel gelegd. Media en belangenbehartigers van ouders en de sector vinden dat de opvang hierdoor voor ouders te duur wordt, waardoor zij vaker afzien van het gebruik ervan, wat ten koste gaat van vooral de arbeidsparticipatie van moeders. In dit onderzoek hebben we gekeken of dit inderdaad het geval is. De volgende onderzoeksvragen stonden daarin centraal:

- 1 In hoeverre neemt de uitstroom uit de formele opvang toe en de instroom af?
- 2 Om welke redenen zien ouders af van het gebruik van formele kinderopvang?
- 3 Hoe organiseren deze ouders de zorg voor hun kinderen?
- 4 Welke gevolgen heeft dit voor de arbeidsdeelname van vaders en moeders?
- 5 Welke gevolgen heeft dit voor de combineerbaarheid van arbeid en zorg?

Onder formele opvang verstaan we opvang in een kinderdagverblijf, in een centrum voor buitenschoolse opvang (bso) of bij een gastouder.

Het onderzoek

Voor de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag hebben we belastinggegevens over de kinderopvangtoeslagen sinds 2008 geanalyseerd. Voor de beantwoording van onderzoeksvraag 2-5 is een onderzoek gedaan onder ouders. We hebben daarbij onderscheid gemaakt tussen instroom van potentiële nieuwe gebruikers en uitstroom van voormalige gebruikers. Ook hebben we dagopvang en buitenschoolse opvang onderscheiden. De groep potentiële gebruikers bestond uit ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen (instroom dagopvang) of van wie het eerste kind in dat jaar 4 jaar is geworden (instroom bso). De groep (voormalige) gebruikers bestond uit ouders die eind 2011 een kind hadden op de dagopvang (uitstroom dagopvang) of de buitenschoolse opvang (uitstroom bso). In totaal hebben 4600 ouders meegedaan aan het onderzoek. Zij hebben allen een uitgebreide vragenlijst ingevuld over de keuzes die ze hebben gemaakt over opvang en werk. Op ons verzoek zijn de vragenlijsten vooral door moeders ingevuld. Dit omdat belangenbehartigers verwachtten dat bezuinigingen op de opvang vooral ten koste zouden gaan van de arbeidsparticipatie van moeders.

Afgenomen instroom, toegenomen uitstroom

Op basis van kinderopvangtoeslaggegevens hebben we allereerst gekeken in hoeverre de uitstroom uit de opvang inderdaad de laatste jaren is toegenomen, en of tegelijkertijd de instroom is afgenomen. Beide blijken het geval. In 2012 werd de kinderopvangtoeslag van meer kinderen beëindigd dan in voorgaande jaren (cijfers over 2013 zijn helaas nog niet beschikbaar). Tegelijkertijd kregen minder nieuwe kinderen een kinderopvangtoeslag voor dagopvang of buitenschoolse opvang dan in 2011, en het jaar erop was de instroom nog verder afgenomen. De instroom in de dagopvang en de buitenschoolse

opvang nam overigens ook vóór 2011 al af, toen er nog nauwelijks werd bezuinigd op de kinderopvangtoeslag. Dit verklaart waarom ook in 2010 en 2011 het aantal kinderen in de opvang al nauwelijks meer toenam.

Minder opvang dan gewenst of voorheen

Voor dit onderzoek zijn we vooral geïnteresseerd in de potentiële gebruikers die wel opvang hadden gewild, maar dat niet of onvoldoende hebben gerealiseerd. En in de voormalige gebruikers die sinds eind 2011 de opvang hebben ingekrompen of opgezegd. Uit de verschillende databestanden komen de volgende percentages naar voren:

- 16% van alle ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, heeft geen dagopvang, terwijl ze dat wel zouden willen. 10% heeft minder uur opvang dan gewenst (en 31% heeft en wil sowieso geen opvang).
- 14% van alle ouders van wie in 2012 hun eerste kind 4 jaar werd en naar de basisschool ging, heeft geen buitenschoolse opvang, terwijl ze dat wel zouden willen. 4% heeft minder uur opvang dan gewenst (en 47% heeft en wil sowieso geen opvang).
- 9% van de ouders die eind 2011 een kind op de dagopvang hadden, heeft in de ruim anderhalf jaar daarna het kind voortijdig, dus voordat het 4 jaar werd, van de opvang gehaald. 18% heeft het aantal uren opvang ingekrompen. De gemiddelde opvangduur (inclusief die van de kinderen die van de opvang zijn gehaald) nam af van 22 naar 19 uur per week.
- 33% van de ouders die eind 2011 een kind op de buitenschoolse opvang hadden, heeft ruim anderhalf jaar later het kind van de opvang gehaald. 23% heeft het aantal uren opvang ingekrompen. De gemiddelde opvangduur (inclusief die van de kinderen die van de opvang zijn gehaald) nam af van 10 naar 5,5 uur per week.

Kosten opvang meest genoemde reden

De meest genoemde reden waarom ouders minder opvang hebben dan gewenst of voorheen zijn de kosten. Vier op de tien ouders die minder kinderopvang hebben dan ze hadden gewild, of dan ze vroeger hadden, wijzen de kosten van de opvang aan als de doorslaggevende reden daarvoor, en bij de meeste anderen speelde deze reden op de achtergrond mee bij hun besluit. Op een goede tweede plaats komt werkloosheid van de vader of moeder (bij zo'n twee tot drie op de tien doorslaggevend). Andere redenen die door meer dan 10% van de ouders als doorslaggevend worden genoemd, zijn: de ouders willen graag meer zelf voor het kind zorgen (krimp opvanguren dagopvang); door flexibel werken is minder of geen opvang meer nodig (krimp en stopzetten bso); het kind vindt het niet leuk meer op de opvang of het is oud genoeg om alleen of met een ouder broertje of zusje thuis te zijn (stopzetten bso).

Een hoofdrol is dus weggelegd voor de kosten van de opvang. Veel ouders vinden de opvang erg duur, ouders die wel gebruik (zijn blijven) maken van formele opvang overigens vrijwel net zo vaak als ouders die dat niet of minder doen. Zoals verwacht zijn ouders die nu minder of geen kinderopvangtoeslag meer krijgen en ouders die per uur opvang (flink) meer betalen dan een aantal jaren geleden relatief vaak negatief over de kosten. Maar dat geldt ook voor ouders die moeilijk rond kunnen komen, die te maken hebben

gehad met een daling in het huishoudensinkomen, of verwachten dat in de komende jaren te zullen meemaken. Als ouders aangeven dat de opvang voor hen (te) duur is, dan doelen ze dus niet alleen op de opvangkosten zelf (inclusief toeslag), maar ook op de vraag of ze gezien hun inkomen deze kosten nog wel op kunnen brengen. Helaas is niet duidelijk of de kosten van de opvang nu meer gewicht in de schaal leggen dan een aantal jaren geleden, toen de opvang nog minder duur was.

Uit een multivariate analyse blijkt dat ouders die de opvang (te) duur vinden inderdaad vaker niet zijn ingestroomd in de opvang, of voor minder uur dan ze hadden gewild. Of vaker de opvang die ze hadden, hebben stopgezet. Maar naast deze kosten spelen ook allerlei andere factoren een rol zoals:

- het aanbod van informele oppassers als alternatief voor de formele opvang;
- twijfel over de wenselijkheid van een paar dagen formele opvang voor een kind;
- flexibel kunnen werken;
- (veranderingen in) het huishoudinkomen;
- werkloosheid van een of beide ouders.

Informele opvang, flexibel werk en minder werk

Ruim de helft van de ouders die minder formele opvang hebben dan ze hadden gewild, of dan ze voorheen hadden, heeft dit ‘gat’ in hun opvangarrangement onder andere opgevuld door het (nog vaker) inschakelen van grootouders, familieleden, vrienden of kennissen. Met name grootouders spelen een zeer grote rol in de opvang van hun kleinkinderen. Van de kinderen die in 2012 4 jaar zijn geworden en nu al dan niet na schooltijd naar de bso gaan, wordt de helft ook een of meer dagen per week door opa en oma opgevangen. Nog vaker passen grootouders op jonge, nog niet schoolgaande kinderen. Zij maken deel uit van het opvangarrangement van maar liefst zes op de tien kinderen die in 2012 zijn geboren en nu al dan niet naar de dagopvang gaan. Vaak als aanvulling op de formele opvang, maar als er minder formele opvang is dan gewenst, dan wordt hun rol dus vaak groter. Soms zoeken de ouders zelf een oppas, regelen zij iets met andere ouders of biedt de peuterspeelzaal uitkomst. Grotere kinderen kunnen na schooltijd een paar uur alleen thuis zijn.

Daarnaast zijn de ouders, vooral de moeder, vaker zelf thuis om voor het kind te zorgen. Een deel van deze extra zorgdagen is gerealiseerd door te schuiven met werktijden. Door de werktijden beter aan te passen aan de schooltijden, of door ’s avonds of in het weekend te werken, hebben vooral moeders overdag tijd vrijgemaakt om voor hun kind te zorgen. In ongeveer een kwart van de gezinnen die minder opvang hebben dan ze hadden gewild, of dan ze in 2011 hadden, bood dit flexibel werken uitkomst.

De meest genoemde ‘oplossing’ voor het gat in het zorgarrangement tot slot is dat een van de ouders minder of niet meer werkt. Bijna driekwart van de ingeleverde uren opvang is hiermee opgevangen. De arbeidsduur van moeders blijkt iets sterker afgenomen dan die van de vaders.

Minder werk vaker oorzaak dan gevolg van minder opvang

De moeders die in 2011 hun eerste kind hebben gekregen, werken nu gemiddeld 22 uur per week (inclusief degenen zonder werk), moeders met het eerste kind op de basisschool 20 uur per week. Beide groepen moeders zouden graag anderhalf à twee uur meer willen werken. Vooral bij de moeders die niet de gewenste formele opvang hebben, is het gat tussen gewenste en feitelijke arbeidsduur groot (10 uur). De vaders werken gemiddeld zo'n 35 uur, en hun arbeidsduur is nauwelijks korter in gezinnen die minder formele opvang hebben dan gewenst. We zien bij de moeder dus een verband tussen het al dan niet hebben van de gewenste hoeveelheid formele opvang en het al dan niet hebben van het gewenste aantal uren betaald werk. Hieruit volgt nog niet dat minder kinderopvang de reden is dat de moeders minder werken dan ze willen. Het is ook mogelijk dat ze om andere redenen minder werken en daarom ook minder kinderopvang nodig hebben.

Bij de voormalige gebruikers van formele opvang zijn oorzaak en gevolg makkelijker te onderscheiden. Ook bij deze groep werken de moeders minder uur dan de vaders, en dit verschil is nog iets groter geworden: de moeders (inclusief degenen zonder werk) werken nu 1,6 uur minder dan ze eind 2011 deden. De arbeidsduur van de vaders nam af met 0,7 uur bij de dagopvang en met 1,4 uur bij de buitenschoolse opvang. Om erachter te komen wat oorzaak en gevolg is, is aan alle ouders die minder werken én minder opvang hebben, gevraagd aan te geven waarom zij minder werken. Uit de antwoorden blijkt dat minder werk vaker niet dan wel het gevolg is van minder kinderopvang. Zeer vaak blijkt de moeder of de vader (deels) ontslagen en hebben ze daarom minder opvang nodig. Of ze wilden zelf minder werken omdat ze meer bij hun kind wilden zijn, de combinatie werk en zorg te zwaar vonden of hun werk niet meer zo leuk. Opzeggen van (een deel van) de kinderopvang is dan niet de *oorzaak*, maar het *gevolg* van het feit dat ze minder werken. Al met al blijkt dat slechts bij een op de zes à zeven ouders die nu minder werken dan in 2011 het wegvallen van (een deel van) de formele opvang de reden is waarom een van hen nu minder of niet meer werkt. Ten opzichte van de totale onderzoeksgroep, dus alle ouders die in 2011 gebruikmaakten van formele opvang, gaat het om 2% à 3% (dagopvang vs. buitenschoolse opvang) die nu minder uren werken omdat ze minder kinderopvang hebben.

Minder opvang betekent overigens lang niet altijd dat ouders ook minder werken. In gezinnen die eind 2011 gebruik maakten van kinderopvang en sindsdien de opvang hebben ingekrompen of stopgezet, werkt driekwart van de vaders nog evenveel. Bij de moeders is dit iets lager, maar ook van hen werkt ruim de helft (dagopvang) tot twee derde (bso) ondanks minder of geen opvang nog steeds evenveel uren.

Minder dagopvang maakt combinatie werk en zorg iets zwaarder

Moeders die minder dagopvang hebben dan ze hadden gewild, of dan ze eind 2011 hadden, geven iets vaker aan dat werk en gezin niet helemaal in balans zijn. Ze werken vaak evenveel uur als moeders die meer opvang hebben, en bezuinigen op vrije tijd en tijd voor hun partner. Moeders die geen opvang hebben terwijl ze dat wel wilden of hadden, vinden ook iets vaker werk en zorg uit balans, vooral omdat ze minder werken dan ze

hadden gewild. Dit sluit aan bij de constatering dat stoppen met opvang vaak te maken heeft met werkloosheid. Bij de buitenschoolse opvang maakt het wel of niet hebben van het gewenste aantal uren opvang minder uit voor de ervaren balans, en voor de mate waarin de zorg voor de kinderen botst met andere levensterreinen.

1 Kinderopvang als arbeidsmarktinstrument

Toen halverwege 2012 duidelijk werd dat de kinderopvangtoeslagen die ouders krijgen voor de opvang van hun kind met ingang van 2013 opnieuw zouden worden verlaagd, stak er een storm van protest op. Kranten schreven in vette koppen dat de kinderopvang straks niet meer te betalen zou zijn. De branche en de Belangenvereniging van Ouders in de Kinderopvang (BOiNK) voorspelden dat veel ouders de kinderopvang de rug zouden toekeren. De FNV deed een eigen onderzoek en concludeerde dat daaruit 'onomstotelijk is vast komen te staan dat dit kinderopvangbeleid jonge ouders van de arbeidsmarkt jaagt' (FNV 2013).¹ Ze stuurde een brandbrief naar de Tweede Kamer. Uit de rapportages die het parlement ieder kwartaal kreeg van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) bleek inderdaad dat het aantal kinderen met een kinderopvangtoeslag na een jarenlange stijging in 2012 voor het eerst iets was afgenomen, een daling die in 2013 verder doorzette. Ook daalde het gemiddelde aantal uren waarvoor de ouders een toeslag kregen. Van een dramatische afname van de arbeidsparticipatie van moeders leek echter geen sprake, al zou dat natuurlijk anders kunnen liggen voor voormalige gebruikers van kinderopvang (szw 2014).

Tegen deze achtergrond besloot het Sociaal en Cultureel Planbureau onderzoek te doen naar de kinderopvang. In een vorig onderzoek over de keuzes die ouders maken ten aanzien van kinderopvang en werk, bijna tien jaar geleden, konden we geen verband vinden tussen de kosten van de opvang, het gebruik ervan en de arbeidsparticipatie van moeders (Portegijs et al. 2006). We wilden weten of dat nu wellicht toch anders lag. Keren ouders vanwege de kosten van de opvang nu wel vaker de formele opvang de rug toe? En zo ja, welke gevolgen dit heeft voor de arbeidsdeelname van de ouders? Dezelfde vragen bleken ook bij het ministerie van szw, waar de kinderopvang onder valt, te leven. Zij hebben meegedacht over de opzet van het onderzoek en de dataverzameling gefinancierd.

1.1 Kinderopvang in beweging

Dit onderzoek gaat over de formele kinderopvang. Daarmee bedoelen we opvang in een kinderdagverblijf, in een centrum voor buitenschoolse opvang of door een gastouder. De instelling of gastouder moet aan wettelijk vastgestelde eisen voldoen, te controleren door de GGD. Deze formele kinderopvang wordt door de overheid gezien als een belangrijk middel om de arbeidsparticipatie van vrouwen te stimuleren en te faciliteren. In de jaren negentig van de vorige eeuw heeft zij via diverse stimuleringsprogramma's het aantal kindplaatsen flink uitgebreid. In 2005 trad de Wet kinderopvang in werking. Tot die tijd waren gemeenten afzonderlijk verantwoordelijk voor het kinderopvangbeleid. Met de invoering van de Wet kinderopvang kreeg de kinderopvang in Nederland een eigen wettelijk kader. Hiermee kwam er onder meer uniformiteit in de financiering. Ook werd met deze wet vraagsturing geïntroduceerd. Aanbieders van kinderopvang krijgen geen subsidie meer, die gaat regelrecht naar de ouders. Hiermee veranderde de kinderopvang van een gesubsidieerde welzijnssector in een marktsector waarin

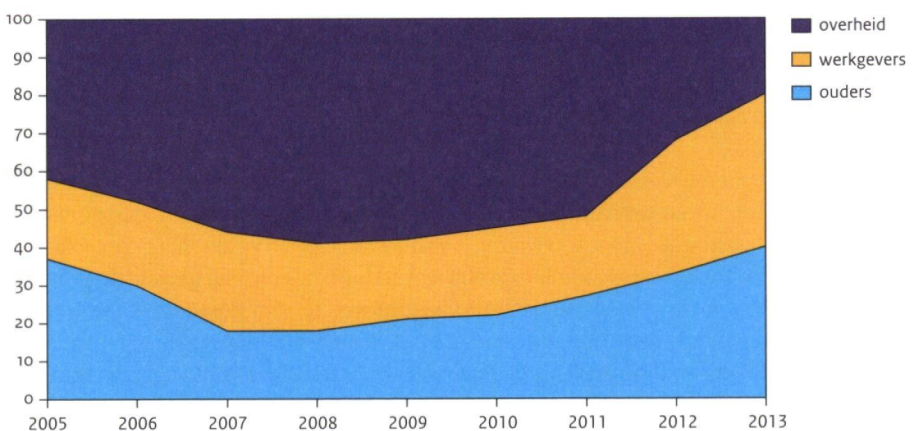
organisaties concurreren om de gunsten van de ouders. Deze marktwerking moest ervoor zorgen dat alleen de aanbieders die voldoen aan de eisen van de ouders overblijven, dat de prijsontwikkeling marktconform is (en te dragen door ouders) en zich geen wachtlijsten voordoet (Versantvoort et. al 2012).

Gekozen werd voor een tripartite financiering, waarbij ouders, overheid en werkgevers ieder een derde deel van de kosten op moesten brengen. De hoogte van de toeslag was afhankelijk van het inkomen van de ouders, maar bedroeg minimaal 33,3% van de opvangkosten van het eerste kind, ook voor rijke ouders dus. Voor tweede en volgende kinderen was de toeslag hoger. Ook nieuw was dat vanaf 2005 ouders die gebruikmaakten van gastouderopvang een deel van de kosten terugkregen. Wel werd een maximaal uurtarief vastgesteld. Ouders die gebruikmaakten van duurdere opvang, moesten het deel van de kosten boven dit maximumtarief volledig zelf betalen.

Ook bij de invoering van de Wet kinderopvang waren er zorgen dat de opvang voor ouders veel duurder zou worden. Zeker als een of beide werkgevers van de ouders niet mee wilden betalen. Dat was namelijk niet verplicht. In 2006 en 2007 werd de kinderopvangtoeslag voor midden- en hogere inkomens verhoogd, ter compensatie van het feit zij onder de Wet kinderopvang veel zelf moesten betalen (Plantenga et al. 2005). Tevens stelde de overheid per 1 januari 2007 de bijdrage van werkgevers aan de kosten van formele kinderopvang verplicht. Door deze maatregelen namen de kosten voor ouders in de periode 2005-2009 met de helft af (Bettendorf et al. 2012).

Figuur 1.1

Aandeel ouders/werkgevers en overheid in de kosten van de kinderopvang tot aan het maximum-uurtarief, 2005-2013 (in procenten)^a

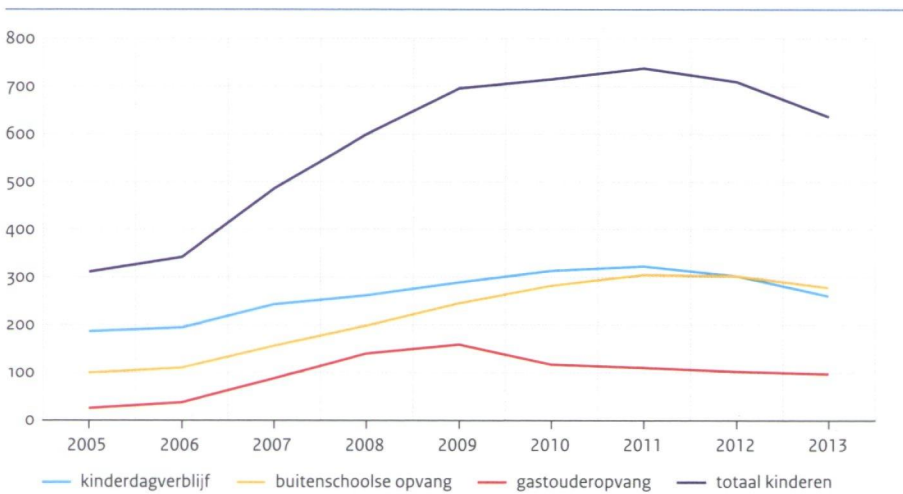
- a De ouders betalen een deel van de kosten tot aan het maximale uurtarief. Als de uurprijs hoger is dan dat, dan komt het verschil volledig voor rekening van de ouders. Het aandeel van de ouders in de kosten is dus hoger dan weergegeven in de figuur.

Bron: SZW (2012, 2014) SCP-bewerking

In 2007 trad tevens de motie-Van Aartsen/Bos in werking (TK 2005/2006). Deze stelde basisscholen met ingang van het schooljaar 2007/'08 verplicht om op doordeweekse dagen tussen 07.30 uur en 18.30 uur zelf voor- en naschoolse opvang aan te bieden, hetzij andere partijen te faciliteren dat te doen. Al met al nam het gebruik van de formele kinderopvang in de periode 2005-2009 sterk toe, het meest bij de gastouderopvang en de bso.

Figuur 1.2

Kinderen in gastouderopvang, kinderdagverblijf en buitenschoolse opvang, 2005-2013
(in aantal x 1000)

Bron: SZW (2012, 2014) SCP-bewerking

De toename in het gebruik van formele opvang was dermate groot dat de overheid maatregelen trof om, in eerste instantie 'oneigenlijk', gebruik tegen te gaan. Zo trad op 1 januari 2010 de wetwijziging gastouderopvang in werking. Een onbedoeld gevolg van de Wet kinderopvang was namelijk dat als informele oppassers, zoals grootouders, zich lieten registreren als gastouder, de ouders voor deze tot dan toe vaak nauwelijks betaalde opvang (Portegijs et al. 2006) ook een toeslag konden krijgen. Een deel van de groei van de gastouderopvang werd dan ook veroorzaakt door deze omzetting van informele opvang naar formele opvang door dezelfde oppasmoeders, -opa's, -oma's en oppasburen. Veelal betrof het dus geen echte maar een administratieve (en daarmee financiële) stijging van het gebruik van deze vorm: van de kinderen die in 2007 voor het eerst door gastouders werden opgevangen, werd 85% een jaar eerder uitsluitend in het informele circuit opgevangen (Bos en Huynen 2010). De overheid ging deze praktijk ontmoedigen en meer eisen stellen aan deze vorm van opvang. Gastouders moesten opleidingen volgen, de ruimtes moesten aan allerlei eisen voldoen en de GGD kreeg de taak om ook de gastouderopvang te gaan controleren (TK 2009/2010).

Desondanks bleven de uitgaven van de overheid aan de kinderopvang stijgen en deze bleken jaar op jaar hoger dan geraamd door de onverwacht snelle toename van het aantal kinderen dat naar de formele opvang ging. Was de overheid in 2005 673 miljoen kwijt aan de kinderopvangtoeslagen, in 2011 was dit bedrag bijna vervijfvoudigd (3,1 miljard) en zonder verdere maatregelen zou dat, zo verwachtte men, doorgroeien naar 3,6 miljard in 2015 (Rekenkamer 2014). Door de economische crisis waren bovendien de inkomsten van de overheid afgenomen en zag de regering zich genoodzaakt te bezuinigen, ook op de kinderopvang. In 2011 werd de toeslag verlaagd, en in 2012 opnieuw. Dit trof vooral de midden- en hogere inkomens, en in mindere mate de lagere inkomens. Tevens werd vanaf 2012 het aantal uur waarvoor ouders een toeslag konden aanvragen gekoppeld aan het aantal gewerkte uren van de minst werkende ouder (tot een maximum van 230 uur per maand). Ook werd dat jaar het maximale uurtarief waarover toeslag kon worden aangevraagd niet geïndexeerd. In 2013 werd de kinderopvangtoeslag voor het eerste kind opnieuw verlaagd, en voor ouders met een hoog inkomen (vanaf circa 118.000 per jaar) afgeschaft. Met deze maatregelen hoopte de overheid in 2012 420 miljoen te bezuinigen op de uitgaven aan kinderopvang, in 2013 olopend tot 650 miljoen. In 2014 blijkt dat dit meer dan gelukt is. De uitgaven aan de kinderopvangtoeslag blijken zelfs met 536 miljoen meer gedaald dan beoogd (Rekenkamer 2014). Dat komt door een onverwacht sterke daling van het aantal kinderen dat recht heeft op een toeslag, en daarnaast door een afname van het gemiddelde aantal opvanguren waarvoor de overige kinderen toeslag ontvangen. De overheid was in haar ramingen juist nog uitgegaan van een bescheiden groei, ondanks de bezuinigingen.

Tabel 1.1

Kinderen met kinderopvangtoeslag, 2008-2013 (gemiddeld aantal x 1000, en verschil in procenten)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ^a
gemiddeld aantal kinderen	600	696	715	738	709	636
procentueel verschil ten opzichte van voorgaand jaar		16	3	3	-4	-10

a Voorlopige cijfers.

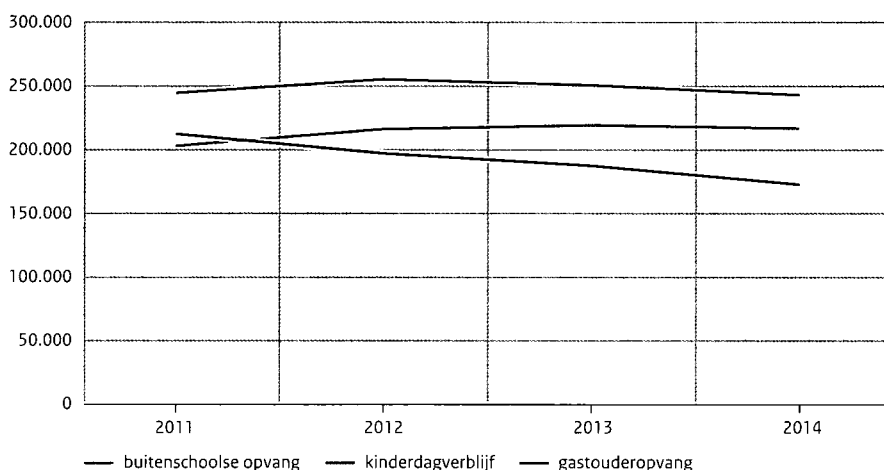
Bron: SZW (2014) SCP-bewerking

Een deel van de kinderen die in 2013 geen toeslag meer kregen, zat waarschijnlijk nog wel in de opvang (szw schat dat dit geldt voor 40% van de uitgestroomde kinderen, zie szw 2014). Het aantal kinderen in de formele kinderopvang is dus iets minder sterk gedaald dan uit de toeslagcijfers blijkt. Ondanks de afname in de vraag bleef het aanbod aan formele opvang stijgen. Onder invloed van de tot 2011 sterk gestegen vraag naar opvang hadden veel ondernemers geïnvesteerd in de bouw van nieuwe kinderdagverblijven en centra voor buitenschoolse opvang. Het aantal vestigingen nam tot 2012 jaarlijks toe en het aantal kindplaatsen steeg van 416.000 in 2010 naar 470.000 in 2013. Daardoor zijn de wachtlijsten voor een opvangplaats verdwenen en elke ouder kan tegenwoordig kiezen uit gemiddeld vijftien kinderdagverblijven binnen een straal van drie kilometer vanaf

het huisadres (CBS 2014a). Voor de ondernemers in de kinderopvang is dit uiteraard een minder gunstige situatie. In 2013 nam het aantal bij het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen ingeschreven aantal kindplaatsen en vestigingen voor het eerst licht af en het aantal faillissementen toe.

Figuur 1.3

Ontwikkeling aantal kindplaatsen, ingeschreven in het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen, 2011-2014

Bron: SZW (2014) SCP-bewerking

Met ingang van 2014 tot slot is het overheidsbudget voor kinderopvang voor het eerst weer iets verruimd, met 100 miljoen per jaar (SZW 2013). Daarmee kan de toeslag voor de opvang van het eerste kind worden verhoogd voor de middeninkomens. Ook werd de 'vaste voet' (de minimumbijdrage van de overheid in de kosten) die het jaar ervoor was afgeschaft, opnieuw ingevoerd. Ook ouders met een hoog inkomen krijgen daarmee weer minimaal 18% van de opvangkosten van hun eerste kind terug (voor 2013 was dit 33,3%). Daarnaast zijn de maximaal te vergoeden uurprijzen voor toeslag weer geïndexeerd voor 2014. Dit betekent dat de maximaal te vergoeden uurprijs in 2014 voor de dagopvang is verhoogd naar € 6,70, voor de buitenschoolse opvang naar € 6,25 en voor de gastouderopvang naar € 5,37. De mogelijke uitwerking van deze laatste wijziging komt in dit rapport niet aan bod, aangezien het onderzoek de periode tot september 2013 beslaat. Het geeft echter wel aan dat de kinderopvang als beleidsterrein nog steeds in beweging is en naar verwachting voorlopig ook nog wel in beweging zal blijven, evenals de mogelijke consequenties voor het gebruik van formele kinderopvang door ouders en voor hun arbeidsdeelname.

In 2009 lag de gemiddelde uurprijs van alle opvangvormen nog onder de maximumprijs die toen gehanteerd werd (€ 6,10 per uur, ongeacht de opvangvorm). Sindsdien is deze

maximumprijs voor de dagopvang jaarlijks (met uitzondering van 2012) geïndexeerd, maar heeft de prijsstijgingen niet bij kunnen houden. Voor de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang is de maximale uurprijs in eerste instantie in 2010 flink verlaagd. Vanaf dat jaar betalen gebruikers van bso en gastouderopvang gemiddeld meer dan waarvoor ze een vergoeding kunnen aanvragen. De jaren daarop zijn ook de tarieven voor buitenschoolse opvang en gastouderopvang geïndexeerd (behalve in 2012), maar in 2013 was het maximale uurtarief voor bso nauwelijks hoger dan in 2009 (€ 6,25), en was het tarief voor de gastouderopvang lager (€ 5,37). Vanaf 2012 ligt ook de gemiddelde prijs voor een uur opvang in het kinderdagverblijf boven het maximale uurtarief (szw 2014).

1.2 Kosten kinderopvang in relatie tot gebruik en arbeidsdeelname

Kinderopvang kost geld en veel landen hebben kinderopvangsubsidies om de arbeidsdeelname van ouders met jonge kinderen te faciliteren, specifiek geformuleerd, om te zorgen dat moeders hun band met de arbeidsmarkt behouden. Uitgangspunt is uiteraard dat er positieve effecten uitgaan van die toeslag op de beslissing van ouders om van formele kinderopvang gebruik te maken, om zo betaald werk en zorgtaken te kunnen combineren. Hoewel dat een logische aanname lijkt, zijn de gevonden effecten van de kosten van kinderopvang op het gebruik ervan en op de arbeidsdeelname in de wetenschappelijke literatuur niet altijd eenduidig, zowel in Nederland als daarbuiten. Bij het analyseren van deze effecten is het belangrijk om onderscheid te maken tussen de invloed van de kosten op het gebruik van opvang enerzijds (prijselasticiteit van de vraag naar formele kinderopvang, ofwel de prijsgevoeligheid) en op de arbeidsdeelname anderzijds (arbeidsaanbodelasticiteit).

Effecten op het gebruik van formele kinderopvang en op de arbeidsdeelname
Uit de literatuur blijkt dat (kleine wijzigingen in) de kosten van de formele kinderopvang effect hebben op het gebruik ervan: mensen gaan meer formele opvang gebruiken bij lagere kosten, en minder wanneer het duurder wordt. De gevonden sterkte van de effecten varieert echter, en bleek in het voorgaande scp-onderzoek over de kinderopvang zelfs verwaarloosbaar (Portegijs et al. 2006). De meeste van deze studies naar het prijseffect op kinderopvanggebruik zijn echter doorgaans al wat ouder en dateren van rond de millenniumwisseling (zie voor een overzicht Gong en Breunig 2012a, b; Jongen 2010; Ooms et al. 2003). Wel wijst een recente studie uit Australië (Gong en Breunig 2012b) nog steeds op een aanzienlijke prijsgevoeligheid voor het gebruik van kinderopvang. Dit wil zeggen dat ouders hun vraag aan zullen passen bij een prijsverandering van de kinderopvang.

Daarnaast wijst de literatuur erop dat de prijs van de opvang meer van invloed is op het besluit daar wel of niet gebruik van te maken dan op de arbeidsdeelname van de ouders (Akgunduz en Plantenga 2011; Blau en Currie 2004), al bestaan ook hier grote variaties (Blau en Currie 2004; Gong en Breunig 2012a). In Nederland zijn de gevonden effecten van de kosten van kinderopvang door ouders op het arbeidsaanbod van vrouwen over het geheel genomen klein (Akgunduz en Plantenga 2011; Bargain et al. 2012; Jongen 2010; Wetzels 2005), of niet aantoonbaar (Portegijs et al. 2006). Hiervoor zijn verscheidene

verklaringen aangevoerd. Belangrijk voor Nederland is de substitutie tussen formele en informele opvang en deeltijdwerk. Deels hangen deze verklaringen met elkaar samen. Immers, in Nederland werken veel vrouwen, in het bijzonder moeders, in deeltijd. Hierdoor is ook de opvang doorgaans niet voltijds maar maximaal voor twee à drie dagen per week (wat in lijn is met de culturele acceptatie van het gebruik van kinderopvang (Cloin en Bierings 2012)). Vergeleken met voltijdsopvang is voor deeltijdopvang vaak (gedeeltelijk) een alternatief te vinden, bijvoorbeeld door (nog meer) deeltijduren en/of informele opvang in te schakelen. Door dit deeltijdmodel zijn er kortom alternatieven voorhanden voor formele opvang (Plantenga 2010), waardoor deeltijdwerk geassocieerd wordt met zwakkere elasticiteiten (Akgunduz en Plantenga 2011). Andersom kiezen ouders weliswaar vaker voor formele kinderopvang als dit financieel aantrekkelijker wordt, maar dat gaat dan vooral ten koste van het gebruik van informele opvang. Onderzoek (Betten-dorf et al. 2012; Jongen 2008, 2010, 2011) toont aan dat er in Nederland in de afgelopen jaren weliswaar veel verschuivingen waren tussen formele en informele opvang, maar dat de effecten op de arbeidsdeelname zeer bescheiden waren. Zo is ondanks de forse verhoging van de kinderopvangtoeslag in de jaren 2005-2007 de arbeidsparticipatie van vrouwen in de leeftijd van 20 tot 50 jaar met een kind tot 12 jaar niet uitzonderlijk toegenomen (Jongen 2010; Mars et al. 2012). Dit geldt zowel voor de participatie in personen als voor het aantal gewerkte uren per werkende. Ook later, toen de kosten omhooggingen en de economische crisis op zijn dieptepunt was, daalde de arbeidsdeelname van moeders niet buitenproportioneel (szw 2014).

Tot slot worden er doorgaans kleinere effecten (over de jaren) van veranderingen in prijzen van kinderopvang gevonden in landen met een hoge arbeidsparticipatie van vrouwen (Lundin et al. 2008). Ook in Nederland heeft een relatief groot deel van de vrouwen betaald werk, vergelijkbaar met het percentage in Scandinavische landen (die in dit geval vaak als gidslanden gelden). Aangezien er dus weinig te winnen is qua aandeel vrouwen dat werkt, wordt ook wel over de kinderopvangtoeslag gesteld dat 'een verdere verhoging vanuit participatieoogpunt weinig effectief is' (Jongen 2010: 3). Daar komt bij dat landen met een hoge arbeidsdeelname van vrouwen vaak ook al een redelijke kinderopvangstructuur gerealiseerd hebben (er bestaat geen grote onvervulde vraag naar kinderopvang) en dat er ook al andere oplossingen zijn die de arbeidsdeelname van vrouwen faciliteren. In Nederland is dat bij uitstek de mogelijkheid om in deeltijd te werken, het bestaan van verlofregelingen en meer recentelijk de mogelijkheden om flexibel te werken. Ook zijn niet alleen financieel-economische factoren van invloed. Opvattingen over en voorkeuren met betrekking tot kinderopvang en betaald werk blijken belangrijke factoren in de keuzes die moeders maken over kinderopvang en arbeidsdeelname (Cloin 2010; Van Gameren en Ooms 2009; Portegijs et al. 2006).

Al met al wijst de literatuur dus op het bestaan van effecten van de kosten (gemaakt door ouders) op het gebruik van formele kinderopvang, maar zijn de effecten op de arbeidsdeelname een stuk minder eenduidig. Hier zijn echter wel enige kanttekeningen bij te plaatsen. Kenmerkend is dat de studies zeer divers zijn in opzet, en gestoeld op verschillende veronderstellingen en onderzoeksmethoden. Ook bestaan er veel verschillen in de steekproeven: soms bestaan die uitsluitend uit (getrouwde) vrouwen met een partner of juist enkel uit alleenstaande moeders. Soms is de steekproef alleen

getrokken uit moeders, andere keren uit ouders (huishoudensniveau), of uit mensen met een hoge of juist een lage sociaaleconomische status et cetera. Dat bemoeilijkt de onderlinge vergelijkbaarheid van de resultaten (zie ook Ooms et al. 2003). Tevens is in veel onderzoeken gekeken naar elasticiteiten, ofwel naar het effect van 1% (of andere grootte, maar doorgaans 1%) prijs- of kostenverandering op het gebruik van kinderopvang en de arbeidsdeelname. In Nederland zijn de beleidswijzigingen de laatste jaren talrijk. Met name in de jaren 2005-2007 steeg de hoogte van de toeslag, gevolgd door een periode van forse bezuinigingen (zie § 1.3). Dit waren veel grotere wijzigingen in de kosten voor ouders dan de 1% marginale veranderingen waar veel onderzoek op gestoeld is. De effecten van dergelijke grote beleidshervormingen zijn veel minder goed onderzocht (vgl. Bettendorf et al. 2012). Het is mogelijk dat substantiële wijzigingen wel grotere effecten hebben: voor veel gezinnen zullen er grenzen zijn in hoeveel zij kunnen en willen betalen voor kinderopvang. Het meeste onderzoek in Nederland gaat echter veelal niet verder dan het jaar 2011, toen de bezuinigingen op de kinderopvang nog moesten beginnen.

1.3 Het onderzoek

Na een jarenlange stijging van het aantal kinderen met een kinderopvangtoeslag is dus sinds 2012 sprake van een daling. Een voor de hand liggende verklaring hiervoor zijn de bezuinigingen op de kinderopvangtoeslag, waardoor de opvang voor ouders de laatste jaren duurder is geworden. Dit zou nieuwe ouders ervan kunnen weerhouden om voor formele opvang te kiezen, en gebruikers kunnen aanzetten om hun kind van de opvang te halen. Volgens eerder onderzoek blijkt de keuze om wel of niet gebruik te maken van formele opvang echter vooral samen te hangen met de vraag of de ouders formele opvang voor hun kind goed vinden, en of ze het beiden belangrijk vinden om te blijven werken (Portegijs et al. 2006). Ook de huidige economische crisis vormt een alternatieve verklaring voor de krimp. Onzekerheid over de arbeidsmarktpositie en financiële positie kan invloed hebben op de keuzes die ouders maken ten aanzien van de combinatie arbeid en zorg (TK 2012/2013). Als een van beide ouders werkloos wordt, is kinderopvang minder noodzakelijk en bovendien duurder omdat drie maanden na ontslag het recht op een kinderopvangtoeslag vervalt. Werkloosheid kan ook leiden tot een groter aanbod van informele opvang. Daarnaast zou het Nieuwe Werken een rol kunnen spelen. Als ouders meer ruimte hebben om thuis te werken, of 's avonds te werken als de kinderen slapen, zou de behoefte aan kinderopvang kunnen dalen. Verder blijkt dat er in 2011 minder kinderen geboren zijn dan in voorgaande jaren, en dat in 2012 dit aantal nog verder is gedaald (CBS 2013a). Ook dit kan een deel van de afgenomen instroom verklaren. Ten slotte is mogelijk dat een deel van de 'verdwenen' kinderen in werkelijkheid nog steeds op de opvang zit, maar alleen geen kinderopvangtoeslag meer krijgt. Al deze factoren worden meegenomen in het onderzoek.

Een tweede vraag is hoe ouders die minder kinderopvang hebben dan voorheen, of dan ze willen, dit 'gat' in hun opvangarrangement hebben gedicht. Zijn ze minder gaan werken, hebben ze meer informele opvang ingeschakeld, of lukt het door flexibel te werken om meer thuis te zijn zonder dat zij daarvoor arbeidsuren hebben ingeleverd? En wat

betekent dit voor de combinatie arbeid en zorg: is het nieuwe arrangement makkelijker of juist meer belastend voor de ouders?

De centrale vraag in het onderzoek luidt: Waarom is het gebruik van formele kinderopvang afgenomen, en welke consequenties heeft dat gehad voor de arbeidsparticipatie van de ouders en de combinatie van arbeid en zorg?

Bij het beantwoorden van deze vraag kijken we zowel naar de instroom van nieuwe gebruikers in de opvang, als naar de uitstroom van gebruikers uit de opvang. Krimp kan immers zowel komen doordat meer ouders hun kind van de opvang halen, maar ook doordat minder ouders hun kind bij de opvang aanmelden. In dit rapport komen de ouders aan het woord die recentelijk (in 2012 en 2013) voor de keuze stonden om al dan niet formele kinderopvang te (willen) gaan gebruiken en ouders die kinderopvang gebruikten en voor de keuze stonden om hiermee door te gaan of te stoppen of te minderen. We gaan in het rapport dus in op de recente ontwikkelingen in het gebruik van formele opvang, de arbeidsdeelname van ouders, en, wat in veel onderzoeken buiten beeld blijft, de gevolgen van de krimp van de kinderopvang voor de combinatie van arbeid en zorg.

Wat betreft de instroom van nieuwe gebruikers stellen we de volgende subvragen:

- 1 In hoeverre zien potentiële gebruikers vaker af van gebruik van formele kinderopvang dan voor 2012?
- 2 Om welke redenen zien potentiële gebruikers af van het gebruik van formele kinderopvang?
- 3 Hoe organiseren ouders die afzien van het gebruik van formele kinderopvang de zorg voor hun kinderen?
- 4 Welke gevolgen heeft dit voor de arbeidsdeelname van vaders en moeders?
- 5 Welke gevolgen heeft dit voor de combineerbaarheid van arbeid en zorg?

Wat betreft de uitstroom van gebruikers van formele kinderopvang stellen we de volgende subvragen:

- 1 Neemt de uitstroom uit de formele kinderopvang toe?
- 2 Om welke redenen hebben gebruikers van formele kinderopvang (dagopvang en buitenschoolse opvang) de opvang ingekrompen of stopgezet?
- 3 Hoe organiseren ouders die de opvang hebben ingekrompen of stopgezet de opvang sindsdien?
- 4 Welke gevolgen heeft het verminderd gebruik van formele kinderopvang voor de arbeidsdeelname van vaders en moeders?
- 5 Welke gevolgen heeft dit voor de combineerbaarheid van arbeid en zorg?

Om mogelijke veranderingen in de in- en uitstroom vast te stellen (subvraag 1) zijn via het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) cijfers verkregen over het aantal kinderen dat sinds 2008 is ingestroomd in, en uitgestroomd uit, de kinderopvangtoeslag. De vraagstelling leent zich goed voor het uitvoeren van een trendanalyse. Vanwege de korte tijdsperiode (2008-2013) was dat niet mogelijk. Wanneer in de toekomst meer data beschikbaar komen zou een dergelijke analyse alsnog een optie zijn. In een trendanalyse worden veranderingen in het gebruik van kinderopvang (in- en uitstroom) gerelateerd

aan verschillende maatschappelijke en economische trends (kosten kinderopvang, werkloosheid, aantal geboorten, economische groei, koopkrachtontwikkeling etc). Het resultaat is een wiskundig model dat het statistische verband aangeeft tussen de trends in in- en uitstroom in de kinderopvang en verschillende verklarende factoren. Ook is het mogelijk om met behulp van trendanalyse voorspellingen te maken voor het toekomstig gebruik van kinderopvang voor een – beperkt – aantal jaren vooruit. Cijfers vóór 2008 zijn echter niet beschikbaar en daarmee vervalt deze optie. Het betekent dat we alleen veranderingen in in- en uitstroom kunnen beschrijven, maar niet kunnen aangeven in hoeverre deze te maken hebben met veranderingen in de kosten van de opvang. Wel corrigeren we voor het aantal kinderen. De instroom is jaarlijks afgezet tegen het aantal kinderen dat in het betreffende jaar is geboren (instroom dagopvang) of 4 jaar is geworden (instroom buitenschoolse opvang). De uitstroom is jaarlijks afgezet tegen het aantal kinderen dat in het betreffende jaar een toeslag heeft gehad voor de dagopvang (uitstroom dagopvang) of buitenschoolse opvang (uitstroom bso).

Om meer zicht te krijgen op de redenen en gevolgen van de uitstroom (onderzoeksvraag 2 t/m 5) is onderzoek gedaan onder ouders. Voor de instroom in de kinderopvang zijn ouders bevraagd die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, of van wie het eerste kind in 2012 4 jaar is geworden. Gekozen is voor het *eerste* kind, omdat dat ons het meest belangrijke moment lijkt voor de keuze wel of niet gebruik te gaan maken van kinderopvang. Om meer zicht te krijgen op de uitstroom zijn ouders benaderd die eind 2011 gebruikmaakten van formele dagopvang of buitenschoolse opvang (in een kindercentrum of bij een gastouder). In totaal zijn er dus vier bestanden, die we de naam KiK'13 (Krimp in Kinderopvang 2013) meegaven.

Het CBS heeft de steekproeven getrokken. Bij de instroomonderzoeken deden ze dit uit alle eerste kinderen die in 2012 zijn geboren dan wel 4 jaar zijn geworden. Bij de uitstroom is gekozen voor een gestratificeerde steekproef om te waarborgen dat ouders die de opvang hebben ingekrompen of stopgezet in voldoende mate in de onderzoeksgroep zijn vertegenwoordigd. Op basis van kinderopvangtoeslaggegevens in 2011, 2012 en 2013 heeft het CBS ingeschat wie eind 2011 kinderopvang gebruikten, en wie van deze mensen in 2013 dat nog steeds evenveel deden, en wie minder of niet meer. Vervolgens is uit elk van deze twee groepen een steekproef getrokken, volgens de volgende verhouding:

- 50% nog evenveel opvang;
- 50% minder uren opvang of voortijdig gestopt met de opvang (d.w.z. voordat het kind de leeftijd heeft bereikt waarop het sowieso van de opvang af moet).

De steekproefeenheid was steeds het kind, en de ouders zijn bevraagd over de opvang van uitsluitend dit ene kind. Alle ouders hebben een schriftelijke vragenlijst thuis gekregen, maar hadden ook de mogelijkheid om via internet een vragenlijst in te vullen. Ongeveer een op de drie heeft gebruikgemaakt van die mogelijkheid. Ouders die na twee weken nog niet hadden gereageerd, kregen allereerst een schriftelijk rappel. Als een reactie nog steeds uitbleef, zijn ze twee weken erna opgebeld. Om de ouders extra te motiveren zijn onder de deelnemers een Ipad en enkele cadeaubonnen verloot. Met deze aanpak heeft het veldwerkbureau (I&O Research) een respons behaald van ruim 40% voor alle vier databestanden.

Tabel 1.2

Steekproef en respons, onderzoek instroom en uitstroom dagopvang en bso, 2013 (in absolute aantallen en procenten)

	steekproef	responspercentage	ingevulde vragenlijsten
instroom dagopvang	2500	47	1168
instroom bso	2500	40	1010
uitstroom dagopvang	2780	45	1261
uitstroom bso	2780	42	1162

Bron: I&O Research (enquête Kinderopvang SCP '13)

Na screening van de databestanden zijn nog enkele vragenlijsten afgekeurd omdat de respondenten te veel vragen hadden opengelaten, of deze voor het verkeerde kind hadden ingevuld (bv. een kind dat al op de basisschool zit, terwijl de vragenlijst ging over het gebruik van dagopvang). Uit de uitstroombestanden bleek bovendien dat van de respondenten die volgens de aanpak van het CBS eind 2011 een kinderopvangtoeslag hadden, ongeveer één op de tien ouders zelf aangeeft dat dit niet het geval is. Een verklaring hiervoor is dat de toeslaggegevens alleen beschikbaar zijn voor hele jaren. We zijn ervan uitgegaan dat als ouders zowel over 2011 als over 2012 toeslag hebben ontvangen, dit blijkbaar een aaneengesloten periode is, en deze kinderen dus eind 2011 op de formele opvang zaten. Blijkbaar is dat niet altijd het geval, bijvoorbeeld omdat een kind uitsluitend vakantieopvang heeft, of omdat we niet met een aaneengesloten periode te maken hebben. Ook waren de toeslaggegevens nog niet allemaal definitief, en is het dus mogelijk dat daarin nog verwerkt moet worden dat het kind al vóór 2012 van de opvang is afgegaan. Ook deze respondenten zijn niet meegenomen in het uitstroomonderzoek, omdat dit uitsluitend betrekking heeft op kinderen die eind 2011 naar de formele dagopvang of buitenschoolse opvang gingen. In tabel 1.3 is te zien hoeveel bruikbare vragenlijsten we per onderzoeksgroep hebben overgehouden.

Door het gebruik van een weefactor is ervoor gezorgd dat groepen die in het onderzoek zijn onder- of oververtegenwoordigd wat zwaarder dan wel lichter zijn meegeteld. Hierdoor mogen we ervan uitgaan dat de onderzoeksgroepen bij de instroomonderzoeken representatief zijn voor alle ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, dan wel van wie het eerste kind in dat jaar 4 werd en naar de basisschool is gegaan. De uitstroombestanden zijn representatief voor alle ouders die eind 2011 gebruikmaakten van formele dag- of buitenschoolse opvang. De weefactor is door het CBS gemaakt.²

In de begeleidende brief is gevraagd of, indien mogelijk, de moeder van het kind de vragenlijst wilde invullen. Bij eerder onderzoek over kinderopvang was gebleken dat het sowieso meestal moeders zijn die de enquête invullen, en dat het handjevol vaders de analyses een stuk ingewikkelder maken. Bovendien vermoedden we op grond van eerder onderzoek dat minder opvang vooral gevolgen zou hebben voor de arbeidsdeelname van de moeder en dat een eventuele verzwaring van het combineren van werk en zorg ook

vooral op de schouders van de vrouw zou neerkomen. Ondanks dit verzoek is ongeveer een op de tien vragenlijsten door de vader ingevuld.

De meeste respondenten wonen samen met een partner. Meer dan de helft van de moeders heeft een hoge opleiding (hbo of wo), en dat zijn er iets meer dan hun partners. Eenoudergezinnen en laag- en middelbaar opgeleide ouders zijn iets ondervertegenwoordigd in het onderzoek. Door weging hebben zij iets meer gewicht gekregen, waardoor de gewogen uitkomsten representatief zijn voor de situatie in Nederland (zie bijlage A, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport).

Tabel 1.3

Achtergrondkenmerken van respondenten van de vier databestanden, 2013 (in absolute aantallen en procenten)

	potentiële gebruikers		(voormalige) gebruikers	
	dagopvang	buitenschoolse opvang	dagopvang	buitenschoolse opvang
aantal bruikbare cases	1163	1008	1122	1062
moeders (%)	92	91	91	91
samenwonend met partner (%)	96	93	95	91
aantal kinderen in gezin	1,1	1,9	2,1	2,3
opleidingsniveau moeder (%)				
laag	6	8	6	5
middel	36	42	34	33
hoog	58	51	60	63
opleidingsniveau vader (%)				
laag	11	13	12	9
middel	38	41	35	32
hoog	51	46	52	59

Bron: SCP/CBS (KiK'13) ongewogen data

1.4 Leeswijzer

In het rapport worden de instroom in en uitstroom uit de kinderopvang als oorzaken voor de terugloop in de kinderopvang van elkaar onderscheiden. Hoofdstuk 2 gaat over de instroom van potentiële nieuwe gebruikers van opvang, dus ouders die in 2012 een baby hebben gekregen of van wie hun eerste kind 4 jaar is geworden. In hoofdstuk 3 staat de uitstroom centraal van ouders die eind 2011 gebruikmaakten van kinderopvang. In beide hoofdstukken worden de trends in de in- en uitstroom en het huidige gebruik van kinderopvang geschetst. Daarna gaan we in op de redenen waarom ouders naar eigen zeggen niet zijn begonnen aan kinderopvang of hiermee zijn gestopt of geminderd. En we vergelijken de wel/niet-gebruikers wat betreft het aanbod aan alternatieve informele opvang, hun opvattingen over de wenselijkheid van formele opvang, de

kosten die ze ervoor maken of zouden moeten maken, en het belang dat de moeders hechten aan het hebben van een baan en eigen inkomen. In een afsluitende analyse gaan we na op welke punten de verschillende groepen significant van elkaar verschillen. Tot slot gaan we aan het einde van hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 in op de vraag in hoeverre minder of geen kinderopvang samenhangt met minder of geen betaalde arbeid. En hoe ze de opvang van hun kind nu hebben geregeld en wat dat betekent voor de combineerbaarheid van arbeid en zorg.

In beide hoofdstukken bespreken we de formele dagopvang (voor 0-3-jarigen) en buitenschoolse opvang (4-12-jarigen) zo veel mogelijk samen. Verder zal er weinig onderscheid worden gemaakt tussen verschillende vormen van formele opvang (kinderdagverblijf, gastouder). In hoofdstuk 4 worden de lijnen van hoofdstuk 2 en 3 samengenomen in de conclusies en slotbeschouwing en gaan we in op de implicaties hiervan voor het kinderopvangbeleid in Nederland.

Noten

- 1 De FNV concludeert dat 40% van de ouders minder opvanguren is gaan gebruiken of de opvang helemaal heeft opgezegd. Ook zou een kwart van de ouders minder werken, en de overgrote meerderheid wees daarvoor met de beschuldigende vinger naar de kosten van de kinderopvang. Deelnemers aan dit onderzoek zijn echter uitsluitend geworven onder bezoekers van de website van de FNV en die van de stichting Werkende Ouders en werden opgeroepen deel te nemen aan het onderzoek met de tekst: 'Wat betekent het snijden in de kinderopvang voor jou?' De FNV en de stichting vermeldden er ook bij dat de resultaten gebruikt zouden worden voor hun lobby in Den Haag. Daarmee zetten ze de respondenten gelijk op het 'juiste' been. De onderzoeksgroep bestaat daarmee dus vooral uit bezoekers van beide websites, die zich boos maken over de gestegen kosten, en zijn niet representatief voor alle ouders die gebruikmaken van kinderopvang.
- 2 Het CBS heeft gewogen op de volgende factoren: geslacht en leeftijd van het kind, aantal thuiswonende kinderen in het huishouden, gebruik van formele opvang door andere kinderen in het huishouden, etnische herkomst van het kind, opvanguren in 2010 tot en met 2013 en veranderingen daarin sinds 2011, provincie en stedelijkheidsgraad woonplaats, en inkomensgegevens van de ouders in 2011 en 2012.

2 Instroom in de formele opvang

2.1 Afgenomen instroom?

In discussies en beschouwingen over de bezuinigingen op de kinderopvangtoeslag is veel aandacht uitgegaan naar (voortijdige) uitstroom van kinderen uit de kinderopvang als gevolg van de voor veel ouders gestegen kosten van de opvang. De bezetting van kinderopvanginstellingen kan echter ook teruggelopen zijn doordat er minder nieuwe kinderen instromen in de formele opvang. In dit hoofdstuk staan deze potentiële nieuwe gebruikers centraal. We ondervroegen ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen over de manier waarop zij de opvang van hun kind het liefste hadden willen regelen, en of dat ook gelukt is. Vervolgens vergeleken we de ouders die formele opvang willen en ook hebben met de ouders die dat niet of in mindere mate hebben kunnen realiseren en de ouders die sowieso geen formele opvang willen. Tot slot gingen we na of het al dan niet hebben van het gewenste aantal uren formele opvang samenhangt met de arbeidsdeelname van de ouders en hoe zwaar ze de combinatie van werk en zorg vinden. Dezelfde vragen legden we voor aan ouders van wie hun oudste kind in 2012 4 jaar is geworden en die dus voor de keuze stonden om wel of niet buitenschoolse opvang (bso) te gaan gebruiken. We bespreken de uitkomsten voor de (potentiële) gebruikers van dagopvang en de (potentiële) gebruikers van buitenschoolse opvang steeds afzonderlijk en in combinatie met elkaar. Bij de dagopvang kijken we dan naar opvang in een kinderdagverblijf of door een gastouder, bij de buitenschoolse opvang naar de keuze om wel of niet gebruik te maken van opvang in een centrum voor buitenschoolse opvang of bij een gastouder.

Maar allereerst is het belangrijk om vast te stellen of er sprake is van een afgenomen instroom of niet. Daarvoor hebben we cijfers nodig over een langere periode en die zijn er in de vorm van de kinderopvangtoeslaggegevens van de Belastingdienst, die we via het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hebben gekregen.

2.2 Trendcijfers 2008-2013

Belastinggegevens over verstrekte kinderopvangtoeslagen geven een beeld van de instroom in de formele kinderopvang. De cijfers moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, aangezien voor de recente jaren slechts voorlopige cijfers bekend zijn.¹ Een tweede kanttekening is dat we hier te maken hebben met instroom in de kinderopvangtoeslag. Sommige ouders komen niet voor een toeslag in aanmerking, bijvoorbeeld omdat een van de ouders niet werkt. Andere ouders hebben sinds 1 januari 2013 geen recht meer op toeslag voor hun eerste kind omdat hun gezamenlijk inkomen hoger is dan 118.189 euro. Als deze ouders desondanks gebruik (blijven) maken van kinderopvang, dan is dat in de toeslagcijfers niet te zien. De instroom zou dus iets groter kunnen zijn dan uit deze cijfers blijkt, vooral in 2013.

Met deze kanttekeningen in het achterhoofd kijken we naar de instroomcijfers (tabel 2.1 en 2.2).² Inderdaad blijkt in 2012 het aantal nieuwe kinderen die een toeslag kregen voor

dagopvang lager dan in het jaar ervoor, en in 2013 is sprake van een verdere afname (tabel 2.1). In 2009-2011 kregen de ouders van steeds ruim 120.000 kinderen voor het eerst een kinderopvangtoeslag, in 2013 is dat teruggelopen tot 94.000.³ Ten eerste komt dat doordat er in 2012 en 2013 minder kinderen zijn geboren dan in voorgaande jaren. Maar belangrijker is dat van deze nieuwe kinderen het aandeel dat instroomt in de formele opvang afneemt. In 2009-2011 kreeg steeds zo'n twee derde van de kinderen een toeslag voor dagopvang. In 2012 is dat afgenomen tot 62% en in 2013 zelfs tot 55%. Zoals eerder in deze paragraaf is vermeld, krijgen niet alle ouders die gebruikmaken van formele opvang ook een toeslag, zeker niet sinds 2013. Om een indruk te krijgen van de omvang van deze ongeziene instroom, hebben we in onze onderzoeken naar nieuwe gebruikers van dagopvang gekeken. Daaruit blijkt dat 12% van deze gebruikers in 2013 geen kinderopvangtoeslag van de Belastingdienst ontving. Als we dit extrapoleren naar de jaarcijfers in tabel 2.1, dan komen we voor 2013 op een geschatte instroom in de dagopvang van zo'n 107.000 kinderen. Dat is nog steeds lager dan de instroom in voorgaande jaren, zeker als we bedenken dat ook in de jaren vóór 2013 vermoedelijk sprake was van een iets hogere instroom dan uit de toeslagcijfers blijkt.

Tabel 2.1

Nieuwe gebruikers van kinderopvangtoeslag in de dagopvang (kinderdagverblijf en gastouder), 2008-2013 (in aantallen x 1000 en procenten)

	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*
aantal levend geboren kinderen	185	185	184	180	176	171
instroom van kinderen (0-3 jaar) met kinderopvangtoeslag	133	121	122	120	109	94
als aandeel van aantal levend geboren kinderen (in %) ^a	72	65	66	67	62	55

* Voorlopige cijfers.

a Berekend als het aantal nieuwe kinderen (0-3 jaar) in de dagopvang gedeeld door het aantal 0-jarigen, de potentiële nieuwe gebruikers. Uiteraard kunnen kinderen ook op latere leeftijd instromen, en bestaat de instroom niet uitsluitend uit pasgeborenen.

Bron: CBS (Kinderopvangtoeslag '08-'13)

In de buitenschoolse opvang is het aantal nieuwe kinderen dat een toeslag kreeg in de onderzochte periode ieder jaar lager dan het jaar ervoor (tabel 2.2). De afname was sterk in 2009 en in 2010. Een mogelijke verklaring daarvoor is dat vanaf 2008 basisscholen verplicht zijn om buitenschoolse opvang aan te bieden (motie-Van Aartsen/Bos (TK 2005/2006)). Dit kan tot gevolg hebben gehad dat de instroom in 2009 en, in mindere mate, 2010 groter is geweest dan de jaren ervoor.

Voor het huidige onderzoek is vooral relevant dat in 2012 en, vooral, 2013 de instroom van nieuwe kinderen in de toeslag voor buitenschoolse opvang verder is afgenomen. Het aantal kinderen dat in die jaren 4 jaar is geworden, en dus in aanmerking komt voor buitenschoolse opvang, is in die jaren niet afgenomen. Een dalend aantal kinderen kan dus, anders dan bij de pasgeborenen, geen oorzaak zijn van een dalende instroom in de buitenschoolse opvang.

Als we de instroom afzetten tegenover het aantal kinderen dat in dat jaar 4 jaar is geworden (potentiële nieuwe gebruikers) dan blijkt dat vanaf 2008 het aandeel van hen dat een toeslag voor bso kreeg, ieder jaar lager is dan in het voorgaande jaar. Uit onze enquêtegegevens blijkt dat 6% van de nieuwe gebruikers van buitenschoolse opvang in 2013 geen toeslag kreeg, dus ook hier is de instroom iets hoger (bij benadering 80.000), maar blijft deze lager dan in de jaren ervoor.

Tabel 2.2

Nieuwe gebruikers met kinderopvangtoeslag in de buitenschoolse opvang (bso-instelling en gastouder), 2008-2013 (in aantallen x 1000 en procenten)

	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*
aantal kinderen dat 4 jaar is geworden in de loop van het jaar	193	187	185	182	186	186
instroom van kinderen (4-11 jaar) met kinderopvangtoeslag	117	105	95	91	86	76
als aandeel van aantal kinderen dat 4 jaar is geworden (in %)	61	56	51	50	46	41

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Kinderopvangtoeslag '08-'13)

De sinds 2012 afgenomen instroom zou te maken kunnen hebben met veranderingen in de kinderopvangtoeslag, maar ook met andere maatschappelijke en economische veranderingen (zie hoofdstuk 1).

2.3 Gewenste en gerealiseerde formele opvang

Instroom 2012 en 2013

Het aantal kinderen dat instroomt in de formele opvang neemt dus al een paar jaar af. Wie zijn de ouders die geen gebruik maken van formele opvang? Hadden ze dat wel gewild en is het hen niet gelukt dit te realiseren? Of wilden ze het sowieso niet? Om die vragen te beantwoorden gaan we te rade bij de ouders die hebben meegedaan aan ons onderzoek. We bespreken tegelijkertijd de ouders die net hun eerste kind hebben en recent dus voor de keuze hebben gestaan daar wel of niet formele dagopvang voor in te schakelen, en ouders met een kind dat net 4 jaar is en die voor dezelfde keuze hebben gestaan ten aanzien van buitenschoolse opvang. Als we in dit hoofdstuk spreken over gewenste kinderopvang, bedoelen we daarmee de kinderopvang die ouders wensten op het moment dat zij aan de enquête deelnamen. Dat kan afwijken van de kinderopvang die zij vóór de geboorte van het kind wilden. Daarover hebben we echter geen gegevens. Uit de enquête onder ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, blijkt dat twee op de drie graag formele opvang wilden voor hun kind in een kinderdagverblijf of in een gastoudergezin (zie tabel 2.3). Driekwart van hen heeft dat ook gerealiseerd, zij het soms wat minder dagdelen dan ze hadden gewild. Ook van de ouders die liever geen gebruik maakten van formele opvang heeft een op de tien toch een kind op het kinderdagverblijf of bij een gastouder (zie tabel B2.1 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl bij het

desbetreffende rapport). Mogelijke verklaringen hiervoor kunnen zijn dat ze minder zelf thuis kunnen zijn dan ze idealiter hadden gewild, of dat informele opvang niet of minder te realiseren was.

De overgrote meerderheid van de ouders die formele kinderopvang gebruiken, brengt hun kind naar een kinderdagverblijf (80%). De overige 20% heeft een plaats voor hun kind bij een gastouder. Veel ouders combineren formele opvang met informele opvang. Maar het combineren van opvang in een kinderdagverblijf met een gastouder komt vrijwel niet voor (zie tabel Bz. 2 in de bijlage). De kinderen gaan gemiddeld achttien uur per week naar een kinderdagverblijf of zestien uur naar een gastouder, wat neerkomt op ongeveer vier dagdelen per week.⁴

Van de ouders van wie het eerste kind net naar de basisschool is gegaan, wil bijna de helft buitenschoolse opvang (46%) in een instelling voor bso of in een gastoudergezin. Dat is wat lager dan bij de dagopvang. Onderzoek naar de wenselijkheid van een aantal dagen formele opvang laat zien dat de meeste Nederlanders dat voor peuters prima vinden, maar veel vaker twijfelen of dat voor baby's en schoolkinderen wel zo goed is (Cloin en Bierings 2012) (zie verder in § 2.5). Dat zou de iets geringere belangstelling voor bso kunnen verklaren. Bovendien is een aantal uren opvang voor en na schooltijd waarschijnlijk makkelijker op andere manieren te organiseren dan dagopvang voor kleine kinderen. Van de ouders die wel formele opvang voor hun 4-jarige kind wilden inschakelen, is de overgrote meerderheid (70%) daar ook in geslaagd, vrijwel evenveel dus als bij de dagopvang. Opvallend is dat, net als bij de dagopvang, een klein deel van de ouders die geen formele opvang willen, hun kind toch een of meer dagen in de week bij de buitenschoolse opvang of bij een gastouder hebben ondergebracht (zie tabel Bz. 3 in de bijlage).

De meeste schoolgaande kinderen (78%) die formele buitenschoolse opvang gebruiken, gaan uitsluitend naar een centrum voor buitenschoolse opvang. Een kleine groep (12%) gaat naar een gastouder en de rest (11%) gaat zowel naar een instelling voor bso als naar een gastouder (zie tabel Bz. 4 in de bijlage).

Deze kinderen gaan gemiddeld negen uur per week naar de bso of een gastouder, ofwel twee keer per week. Kinderen die bso en gastouder combineren gaan gemiddeld in totaal elf uur per week naar de opvang, ofwel ruim twee keer per week.

Ouders hebben niet alleen voorkeuren voor het type kinderopvang, maar ook voor het aantal uren dat hun kind daarheen gaat. Op basis van de hiervoor besproken gegevens over gewenste en gerealiseerde opvang, een vergelijking van het gewenste en gerealiseerde aantal dagdelen opvang en een directe vraag aan de ouders of ze meer, evenveel of minder formele opvang hebben dan ze wensten, hebben we de ouders ingedeeld in zes groepen.⁵

Tabel 2.3

Gewenste versus gerealiseerde formele opvang in 2013 (in procenten van ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen respectievelijk van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden)

	dagopvang	buitenschoolse opvang
uren opvang > gewenst	10	9
uren opvang = gewenst	28	19
uren opvang < gewenst	10	4
heeft geen opvang, wilde wel opvang	16	14
wil geen formele opvang, heeft het wel	4	8
wil/heeft geen formele opvang	31	47
(n)	1139	996

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Ruim een op de drie ouders met een baby wilde formele dagopvang en heeft ook het gewenste aantal dagdelen, of zelfs meer dan dat. Bij de potentiële gebruikers van buitenschoolse opvang geldt dit voor 28%. Iets minder ouders, maar toch een substantiële groep, hadden wel opvang gewild, maar hebben dat onvoldoende of zelfs helemaal niet kunnen realiseren. Bij de ouders met een jong, nog niet schoolgaand kind is dit het geval bij 26%, bij de ouders met een schoolgaand kind bij 18%. In dit onderzoek zijn we vooral in deze groepen geïnteresseerd.

Ten slotte is er een kleine groep die geen formele opvang had willen hebben, maar van wie het kind toch naar een kinderdagverblijf, gastouder of de buitenschoolse opvang gaat. Ook dit is uiteraard een interessante groep, maar te klein om hier veel over te zeggen. Bovendien hadden we in onze vraagstelling en vragenlijsten geen rekening gehouden met deze optie.

2.4 Redenen waarom de behoefte aan formele opvang niet (volledig) is gerealiseerd

Een deel van de ouders die formele opvang voor hun kind willen, slaagt er dus niet in die te realiseren. Daarnaast zijn er ouders die weliswaar de opvang van hun keuze hebben gerealiseerd, maar voor minder uren dan gewenst. Aan hen is gevraagd waarom dit zo is. Uit een lijst met mogelijke redenen konden ze aangeven welke daarvan een rol hebben gespeeld. Vervolgens is hen gevraagd een van deze redenen aan te wijzen als doorslaggevend. We bespreken deze redenen allereerst voor ouders van de in 2012 geboren kinderen (tabel 2.4) en daarna voor de ouders van de 4-jarigen (tabel 2.5). De redenen zijn geordend van meest naar minst genoemd, met uitzondering van de categorie 'anders', die onderaan blijft staan.

Dagopvang

De kosten voor kinderopvang zijn voor ouders overduidelijk een belangrijke reden waarom zij niet of minder formele opvang hebben dan zij wilden. Maar liefst 90% geeft aan dat de opvangkosten een rol hebben gespeeld en bijna twee op de drie wijzen de kosten aan als doorslaggevend. Op afstand volgt werkloosheid of arbeidsongeschiktheid van ouders als iets wat heeft meegespeeld en bij een op de vijf was dat doorslaggevend. Flexibel werken en opvanguren die niet goed aansluiten bij werkuren worden door ouders relatief vaak genoemd als redenen die meespelen. Redenen die te maken hebben met de kinderopvang zelf (kwaliteit of aanbod) worden maar door een heel kleine groep ouders genoemd, en hebben vrijwel nooit de doorslag gegeven.

Ten slotte geven veel ouders aan dat zij minder of geen opvang hebben om andere redenen. De variëteit aan antwoorden is groot. Nadere analyse en clustering van deze antwoorden laat zien dat ook hier financiële redenen het vaakst een rol spelen. Ouders vinden de kosten te hoog of ze ontvangen geen kinderopvangtoeslag meer. Daarna noemen ouders zelf werkloosheid. De redenen die ouders zelf aangeven voor geen of minder opvang komen dus – zij het in soms iets andere bewoordingen – sterk overeen met de antwoorden in de voorgedrukte categorieën.

Tabel 2.4

Redenen^a waarom ouders minder dagopvang hebben dan gewenst, of helemaal niet terwijl ze dat wel wilden, 2013 (in procenten)

	doorslag- gevende reden	(belangrijke) reden
Ik vind de opvang te duur.	62	89
Ik/mijn partner is (deels) werkloos/arbeidsongeschikt geworden.	19	40
De opvanguren sluiten niet aan op onze werkuren.	3	23
Door flexibel werken hebben wij minder/geen opvang meer nodig.	1	16
Ik heb geen vertrouwen meer in de kinderopvang, steeds verandert er iets.	1	11
Er is geen kinderdagverblijf/gastouder in de buurt waar mijn kind heen kan.	1	6
Ik ben niet tevreden over de kwaliteit van de opvang <i>in de buurt</i> .	1	7
Andere reden, namelijk...	13	21
(n)	244	240

a Bij doorslaggevende reden was één antwoord mogelijk, bij (belangrijke) reden meerdere antwoorden.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Ouders die minder dagopvang hebben dan ze willen, blijken daarvoor vrijwel dezelfde redenen aan te wijzen als de ouders die helemaal geen opvang hebben (niet in tabel). Alleen werkloosheid/ arbeidsongeschiktheid wordt significant vaker als doorslaggevende reden genoemd door ouders die geen opvang hebben dan door de ouders die minder opvang hebben (dan gewenst). Werkloosheid maakt uiteraard opvang minder of niet nodig, en bovendien duur, omdat na drie maanden de kinderopvangtoeslag vervalt.

Buitenschoolse opvang

Net als bij de dagopvang vormen de kosten veruit de belangrijkste reden om geen of minder bso te gebruiken dan gewenst. Ruim de helft van de ouders die geen of minder opvang hebben dan gewenst, wijst de kosten van de opvang aan als belangrijkste reden daarvoor. En net als bij de dagopvang volgt werkloosheid of arbeidsongeschiktheid van een van de ouders op afstand als de tweede doorslaggevende reden om minder formele opvang af te nemen. De overige redenen die in de enquête aan ouders werden voorgelegd, en die meer met de opvang zelf te maken hebben, komen veel minder vaak naar voren. Opvallend is nog wel dat het gebrek aan vertrouwen in de opvang het vaakst genoemd wordt als reden die meespeelde om geen of minder bso (dan gewenst) te gebruiken (een kwart van de ouders). Ten slotte blijkt ook een flink deel van deze ouders gebruik te hebben gemaakt van de mogelijkheid om een andere reden op te geven. Net als bij de dagopvang noemen de ouders uiteenlopende redenen. Nadere clustering en analyse van de antwoorden laat zien dat ouders veruit het meest het niet (meer) ontvangen van kinderopvangtoeslag en de in hun ogen te hoge kosten noemen. De andere redenen, die veel overeenkomen met de voorgedrukte antwoordcategorieën, worden veel minder genoemd.

Tabel 2.5

Redenen^a waarom ouders minder buitenschoolse opvang hebben dan gewenst, of helemaal niet terwijl ze dat wel wilden, 2013 (in procenten)

	doorslag- gevende reden	(belangrijke) reden
Ik vind de opvang te duur.	55	87
Ik/mijn partner is (deels) werkloos/arbeitsongeschikt geworden.	16	38
Ik ben niet tevreden over de kwaliteit van de opvang in de buurt.	7	15
De opvanguren sluiten niet aan op onze werkuren.	4	19
Er is geen buitenschoolse opvang/gastouder in de buurt waar mijn kind heen kan.	2	10
Ik heb geen vertrouwen meer in de kinderopvang, steeds verandert er iets.	0	24
Andere reden, namelijk...	16	25
(n)	129	126

a Bij doorslaggevende reden was één antwoord mogelijk, bij (belangrijke) reden meerdere antwoorden.

Bron: scp/cas (KiK'13) gewogen gegevens

De ouders die geen bso gebruiken en diegenen die minder opvang hebben dan ze wilden, verschillen weinig in de redenen die ze daarvoor aanvoeren. Alleen zeggen de ouders die minder opvang hebben significant vaker dat de kosten een rol hebben gespeeld. Andersom geven ouders die helemaal geen opvang meer hebben, net als bij de dagopvang, wat vaker aan dat werkloosheid of arbeidsongeschiktheid de doorslaggevende reden was.

2.5 Ouders vergeleken

Ouders wijzen dus zelf meestal de kosten van de opvang aan als een belangrijke of de belangrijkste reden waarom zij minder kinderopvang hebben dan ze hadden gewild. Tillen zij daar zwaarder aan dan de ouders die wel het gewenste aantal uren opvang hebben genomen? Of hebben zij wel, en de andere ouders geen alternatief voor formele opvang? Bijvoorbeeld omdat zij mensen om zich heen hebben die wel willen oppassen, of omdat de vader of moeder het geen punt vindt om zelf wat minder te gaan werken? Kortom, de redenen die door de ouders wordt opgegeven, heeft ongetwijfeld een belangrijke rol gespeeld, maar om die op waarde te schatten moeten we hun keuze in een bredere context plaatsen. Uit het eerdere onderzoek over de keuze van ouders ten aanzien van opvang bleek bijvoorbeeld dat moeders die geen formele opvang gebruikten deze opvang ook minder goed vonden voor een kind, wat minder belang hechtten aan betaald werk én vaker een goed verdienende partner hadden. En hoewel ook in dat onderzoek de meeste ouders van mening waren dat de opvang wel erg duur was, waren deze gepercipieerde kosten niet bepalend voor het al dan niet inzetten van formele opvang (Portegijs et al. 2006).

We zullen daarom ook in dit onderzoek de verschillende groepen ouders onderling vergelijken. We beginnen met een korte beschrijving van de huishoudenssituatie van de ouders, hun opleidingsniveau en arbeidsdeelname. Vervolgens lopen we de volgende factoren langs:

- aanbod aan formele en informele opvang;
- opvattingen over de wenselijkheid en kwaliteit van de formele opvang;
- kosten van de opvang en de financiële situatie van de ouders;
- belang dat aan betaald werk wordt gehecht.

Het aanbod en de kosten van kinderopvang zullen we voor moeders en vaders bespreken omdat deze voor het huishouden gelden. Opvattingen over kwaliteit en kosten van kinderopvang en over het belang van betaald werk zullen we alleen voor moeders bespreken. Ongeveer een op de tien vragenlijsten is ingevuld door vaders, maar dit aantal is te klein om een uitsplitsing te maken tussen de opvattingen van moeders en vaders. Ook is het niet terecht om beide groepen op een hoop te gooien en te spreken over ‘de ouders’, omdat de groep immers voor het grootste deel uit moeders bestaat.

Vanwege de overzichtelijkheid en om te kleine groepen te voorkomen hebben we de zes groepen ouders die in paragraaf 2.3 zijn beschreven verder samengevoegd. In het bestand over de dagopvang onderscheiden we de volgende 4 groepen:

- 1 heeft evenveel uren formele opvang als gewenst, meer uren dan gewenst, of heeft opvang, terwijl men dat niet wilde;
- 2 heeft minder uren opvang dan gewenst;
- 3 heeft geen uren opvang, maar wilde wel;
- 4 heeft geen opvang en wilde dat ook niet.

In het bso-bestand is de tweede groep te klein, en is daarom samengevoegd met de derde groep.

Na een afzonderlijke bespreking van de hiervoor genoemde factoren bij de groepen ouders brengen we al deze factoren samen in één analyse. Daarmee proberen we te bepalen welke factoren nu het meest bepalen of ouders wel of niet kinderopvang wensen en gebruiken.

Opleidingsniveau, arbeidsdeelname en samenstelling van het huishouden
 Voordat we de groepen ouders met elkaar gaan vergelijken, staan we stil bij de kenmerken van de ouders (tabel 2.6). Bijna alle ouders wonen samen met een partner. Bij de dagopvang vinden we iets meer alleenstaande ouders onder de groepen die geen opvang hebben. Moeders zijn in bijna alle groepen hoger opgeleid dan de vaders. Zowel bij dagopvang als bij bso zijn moeders die evenveel of meer uren opvang hebben dan gewenst, het hoogst opgeleid en moeders die geen opvang hebben en willen verreweg het laagst opgeleid. De arbeidsdeelname van moeders is zeer hoog (bijna 100%) in de groep die evenveel of meer opvang heeft dan gewenst en is in die groep even hoog als die van de vaders. Het laagst is de arbeidsdeelname van de moeders onder degenen die geen opvang hebben maar het wel willen (dagopvang) en onder hen die geen of minder opvang hebben dan gewenst (bso). De arbeidsduur van moeders is iets hoger in de groepen die opvang hebben, en iets lager in de groepen die geen opvang hebben; de verschillen zijn echter klein. De vaders werken gemiddeld zo'n 38 uur per week, ongeacht of hun kind wel of niet naar de formele opvang gaat.

Tabel 2.6

Achtergrondkenmerken van ouders, naar gewenste en gerealiseerde formele opvang, potentiële nieuwe gebruikers dagopvang en buitenschoolse opvang, 2013^a (in procenten, uren, euro)

	potentiële gebruikers dagopvang				potentiële gebruikers buitenschoolse opvang geen of		
	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang
samenwonend (%)	98	98	91	95	93	93	94
leeftijd jongste kind (gem. in jaren)	0,7	0,7	0,7	0,7	2,7	2,4	2,7
hoogopgeleid (hbo/ wo) (%)							
vrouw	68	65	55	41	64	52	36
man	61	56	51	31	55	52	34
met werk in 2013 (%)							
vrouw	98	86	64	82	99	75	77
man	98	96	96	96	99	95	95

Tabel 2.6 (vervolg)

	potentiële gebruikers dagopvang				potentiële gebruikers buitenschoolse opvang geen of		
	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang
arbeidsduur werken- den in 2013 (gem. aantal uren p.w.)							
vrouw	29	27	26	24	27	24	23
man	38	39	38	38	37	38	38
gemiddeld bruto- huishoudens- inkomen in 2012	104.388	96.371	81.853	75.683	105.138	87.219	72.653
(n)	563	111	151	321	425	172	397

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) ongewogen gegevens

Op basis van de verschillen in arbeidsdeelname en arbeidsduur zal het niet verbazen dat ouders in de groep met evenveel of meer uren dan gewenst veruit het hoogste bruto-inkomen hebben, ruim een ton. Ouders die geen opvang hebben en willen, hebben het laagste inkomen, 73.000 à 76.000 euro.

Aanbod

Een voorwaarde om formele kinderopvang te gebruiken is uiteraard dat er aanbod van deze opvang moet zijn in de buurt waar ouders wonen. Daarnaast is het van belang of er aanbod van informele opvang (familie, vrienden, bekenden) beschikbaar is, omdat er substitutie van formele door informele opvang kan plaatsvinden.

In het SCP-onderzoek *Hoe het werkt met kinderen* (Portegijs et al. 2006) werd geconstateerd dat in 2004 bijna alle ouders (meer dan 90%) een instelling voor formele kinderopvang op bereisbare afstand hadden. Sindsdien is het aanbod enorm toegenomen en hebben ouders tegenwoordig zelfs de keuze uit gemiddeld vijftien kinderdagverblijven in een straal van drie kilometer om hun huis (CBS 2014a). Bovendien zijn de lange wachtlijsten waar ouders tot voor een aantal jaren geleden nog mee te maken hadden vrijwel verdwenen (Hoogenbosch et al. 2012).

Ook uit onze eigen gegevens blijkt dat het aanbod van formele opvang zeer goed is: 89% van de ouders (zowel van 0-3-jarigen als van 4-9-jarigen) geeft aan dat er in hun buurt formele opvang voor hun kind is (niet in tabel). Slechts een hele kleine groep ouders (2%) denkt dat er in hun omgeving geen kinderopvanginstellingen te vinden zijn; dit zijn ouders die geen opvang hebben. Vaker (9%) weten ze het niet. Het is niet duidelijk

of er echt geen formele opvang in de buurt is of dat ouders niet actief hebben gezocht naar zulke voorzieningen. Wat dat betreft is het interessant te vermelden dat ook van de groep die zegt wél opvang te willen, een substantieel deel zich niet heeft georiënteerd op de mogelijkheden in de buurt (niet in tabel). Op het zoekgedrag van ouders naar kinderopvang gaan we later in dit hoofdstuk nog in.

Verder is er een behoorlijk aanbod van informele kinderopvang. In 2004 bleken veel ouders dat toch wat vertrouwder te vinden dan formele opvang (Portegijs et al. 2006). Vooral grootouders zijn volgens de ouders in ons onderzoek vaak bereid en in staat om op hun kleinkinderen te passen (tabel 2.7 en 2.8). En van dit aanbod maken de meeste ouders ook graag gebruik. In totaal spelen opa's en oma's een rol in het opvangarrangement van 60% van de jonge nog niet schoolgaande kinderen en de helft van de schoolgaande kinderen.

Minder vaak hebben ouders andere familieleden, vrienden of kennissen waarvan ze inschatten dat die zouden willen én kunnen oppassen; krap de helft ziet daar mogelijkheden. Maar men is ook wat terughoudender om van dit aanbod gebruik te maken dan bij de grootouders. Al met al spelen deze andere informele oppassers een rol in de opvang van een op de vijf à zes kinderen. Als we de groepen ouders onderling vergelijken, dan valt op dat ouders die geen formele opvang willen en hebben, vaker dan de andere groepen grootouders of andere oppassers hebben ingeschakeld. Dat komt door een verschil in aanbod. Geen verschil zien we in de mate waarin de verschillende groepen ouders ingaan op een aanbod aan informele opvang, als dat er is.

Tabel 2.7

Aanbod van informele opvang, ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, 2013 (in procenten)^a

	≥ formele opvang dan gewenst	< formele opvang dan gewenst	geen formele opvang, wilde wel	heeft/ wil geen formele opvang	totaal
grootouders kunnen en willen oppassen					
ja, dat doen ze ook	60	51	56	69	61
ja, maar dat wil ik niet	8	9	8	11	9
nee	32	40	36	20	30
andere familie, vrienden of kennissen kunnen en willen oppassen					
ja, dat doen ze ook	14	9	17	28	19
ja, maar dat wil ik niet	27	16	17	32	26
nee	59	75	66	40	56
(n)	478	115	181	350	1123

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP (Kik'13) gewogen gegevens

Tabel 2.8

Aanbod van informele opvang, ouders van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden, 2013
(in procenten)^a

	≥ formele opvang dan gewenst	geen of < formele opvang dan gewenst	heeft/ wil geen formele opvang	totaal
grootouders kunnen en willen oppassen				
ja, dat doen ze ook	44	47	55	50
ja, maar dat wil ik niet	10	6	19	13
nee	46	47	26	37
andere familie, vrienden of kennissen kunnen en willen oppassen				
ja, dat doen ze ook	11	15	20	16
ja, maar dat wil ik niet	24	20	34	28
nee	64	66	45	56
(n)	351	174	460	984

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Ouders die geen gebruik maken van formele opvang en dit ook niet willen, blijken dus vaker een alternatief daarvoor te hebben in de vorm van grootouders en anderen die willen oppassen. Dit kan een reden zijn waarom ze hebben afgezien van formele opvang. Het is echter ook mogelijk dat zij, om wat voor reden dan ook, geen formele opvang willen en actiever op zoek gegaan zijn naar alternatieven.

Opvattingen over kinderopvang

Naast het aanbod van kinderopvang is van belang hoe ouders zelf denken over opvang van hun kinderen door anderen en hoe zij de kwaliteit daarvan inschatten. Uit het onderzoek *Hoe het werkt met kinderen* bleek dat de opvattingen over kinderopvang zelfs het meest bepalend waren voor het gebruik van formele opvang en de arbeidsparticipatie van moeders (Portegijs et al. 2006).

De kwaliteit van de opvang in kinderdagverblijven is sinds 1995 regelmatig onderzocht door het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO), gevormd door een groep hoogleraren pedagogiek. Zij constateerden dat tot 2008 de proceskwaliteit van de opvang afnam. Daarbij ging het niet alleen om een afnemende kwaliteit van de ruimte en meubilering, maar ook van de interacties tussen leidsters en kinderen (IJendoorn et al. 2005; Kruif et al. 2009). Ook bleek dat de effecten van opvang voor baby's (jonger dan 1 jaar) negatief, of, op zijn best, neutraal waren. In het meest recente rapport, uit 2012, werd geconstateerd dat de kwaliteit in meerdere opzichten sinds 2008 duidelijk

vooruit is gegaan, en daarmee weer op het niveau ligt van 2001. Toch beoordeelt het NCKO slechts 12% van de instellingen als goed. Er is dus nog ruimte voor verbetering, vooral op het gebied van de zogenoemde educatieve interactievaardigheden van leidsters (Fukkink et al. 2013).

Ook de moeders in ons onderzoek zijn er lang niet altijd van overtuigd dat een paar dagen opvang in een kindercentrum of bij een gastouder goed is voor een kind. Het meest positief zijn ze over opvang in kinderdagverblijven. Een grote meerderheid vindt deze opvang goed voor peuters en bijna de helft voor baby's (0-1 jaar). Opvang van kinderen door een gastouder kan op minder instemming rekenen: bijna 30% van de moeders vindt dit goed voor baby's en circa de helft voor peuters (tabel 2.9).

Moeders van schoolgaande kinderen zijn minder positief dan de moeders van jonge kinderen over uitbesteding van de zorg voor kinderen aan formele opvang (tabel 2.10). Slechts een minderheid vindt het goed voor schoolgaande kinderen als zij naar een bso-instelling gaan en een nog kleinere groep denkt dat een paar middagen gastouderopvang goed is. Ook uit ander onderzoek met identieke stellingen over kinderopvang (Cloin en Bierings 2012) komt naar voren dat de acceptatie van opvang van peuters groter is dan van opvang van hele jonge kinderen en van schoolgaande kinderen. Dat opvang van jonge kinderen minder positief wordt beoordeeld, heeft wellicht te maken met berichten over de ongunstige effecten van opvang van baby's uit het eerder genoemde onderzoek naar kwaliteit van de kinderopvang. Uit dit onderzoek bleek dat veel ouders naschoolse opvang te vermoeiend vinden voor kinderen en dat een kind na schooltijd volgens hen aandacht van de ouders nodig heeft (Portegijs et al. 2006).

Over de ontwikkeling van de kwaliteit van de kinderopvang in de afgelopen twee jaar denken moeders heel verschillend (tabel 2.9 en 2.10). Een minderheid is het ermee eens dat de kwaliteit van de kinderopvang is verbeterd. Opvallender is dat een vrij groot deel van de moeders, namelijk 72% respectievelijk 61%, het noch eens, noch oneens met deze stelling is (niet in tabel). Het is niet duidelijk of dit komt doordat ze niet weten of en hoe de kwaliteit is veranderd, of doordat ze zowel positieve als negatieve ontwikkelingen zien.

Meer moeders zijn het eens met de stelling dat er nu meer valt te kiezen in de kinderopvang in die zin dat er een groter aanbod is en minder wachtlijsten. Net als bij de vorige stelling is ook hier een vrij groot deel – bijna de helft – van de moeders het er noch mee eens, noch mee oneens (niet in tabel). Ook dit zou weer kunnen wijzen op tegenstrijdige ontwikkelingen die moeders om zich heen zien.

De moeders die gebruikmaken van formele opvang zijn er veel vaker van overtuigd dat een paar dagen formele opvang goed is voor een kind dan de moeders die geen opvang willen. Ook over de ontwikkeling van de kwaliteit en het aanbod van de kinderopvang zijn moeders die geen gebruik willen maken van formele opvang negatiever dan de moeders die dat wel willen. Het is wel de vraag in hoeverre deze moeders een juist beeld hebben van de kwaliteit. Op de vraag of zij wel eens een kinderdagverblijf of gastouderproject hadden bezocht, antwoordde maar een kleine groep bevestigend (rond de 30%). Ook van de groep die zegt opvang te willen maar het niet te hebben, heeft de helft dit wel eens gedaan.

Tabel 2.9

Opvattingen over de kwaliteit van kinderopvang, moeders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen formele opvang	totaal
Het is goed voor baby's (0-1 jaar) als ze een aantal dagen per week naar een kinderdagverblijf gaan.	65	66	39	15	46
Het is goed voor peuters (2-3 jaar) als ze een aantal dagen per week naar een kinderdagverblijf gaan.	92	97	86	62	82
Het is goed voor baby's (0-1 jaar) als ze een aantal dagen per week naar een gastouder gaan.	38	31	30	12	28
Het is goed voor peuters (2-3 jaar) als ze een aantal dagen per week naar een gastouder gaan.	57	51	59	37	51
De kwaliteit van de kinderopvang is de afgelopen twee jaar verbeterd.	17	14	15	10	14
Vergeleken met twee jaar geleden valt er nu meer te kiezen aan kinderopvang (meer kinderdagverblijven, minder wachtlijsten).	47	56	42	32	43
schaal 'formele opvang goed' (gem. score op stelling 1, 2 en 3) ^b	3,8	3,9	3,4	2,6	3,4
(n)	447	105	169	317	1038

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

b Door een fout in de routing heeft een deel van de respondenten de vierde stelling niet gekregen. Daarom is deze niet meegenomen in de schaal.

Bron: SCP (Kik'13) gewogen gegevens

De moeders die wel dagopvang willen maar niet hebben nemen een middenpositie in. Ze staan wat kritischer dan de gebruikers tegenover opvang in een kinderdagverblijf, maar zijn niet negatiever over gastouderopvang en ook niet over buitenschoolse opvang.⁶

Er is een schaal geconstrueerd van enkele stellingen (5-puntsschaal) die voldoende samenhang vertoonden. Daarbij zijn alle respondenten meegenomen, dus ook degenen die het (helemaal) oneens waren of een neutraal antwoord hebben gegeven op de stellingen. Een hoge score op deze schaal duidt dus op een positief oordeel over formele opvang.

Tabel 2.10

Opvattingen over de kwaliteit van kinderopvang, moeders van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	≥ opvang dan gewenst	geen of < opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang	totaal
Het is goed voor schoolgaande kinderen (4-9 jaar) als ze een aantal dagen per week naar de buitenschoolse opvang gaan.	56	56	16	38
Het is goed voor schoolgaande kinderen (4-9 jaar) als ze een aantal dagen per week naar een gastouder gaan.	20	30	10	17
De kwaliteit van de kinderopvang is de afgelopen twee jaar verbeterd.	30	27	12	21
Vergeleken met twee jaar geleden valt er nu meer te kiezen aan kinderopvang (meer kinderdagverblijven, minder wachtlijsten).	57	49	36	46
schaal 'formele opvang goed' (gem. score op stelling 1 en 2)	3,1	3,2	2,2	2,8
(n)	328	153	401	882

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP (Kik'13) gewogen gegevens

Naast een oordeel over formele opvang in algemene zin konden ouders een oordeel geven over de opvang van hun eigen kind, in de vorm van een rapportcijfer. Daarover zijn de meeste moeders zeer te spreken. Moeders met een kind onder de 4 jaar geven de opvang in een kinderdagverblijf of bij een gastouder gemiddeld een 8,0 (niet in tabel). Moeders die evenveel of meer uren opvang gebruiken dan gewenst, oordelen nog iets positiever dan de moeders die minder uur opvang hebben dan ze hadden gewild (8,1 tegenover 7,8, verschil significant). Over de buitenschoolse opvang van schoolgaande kinderen in de bso of door een gastouder is het oordeel bijna even positief, namelijk

7,8. Vanwege het kleine aantal ouders dat minder uren opvang gebruikt dan ze willen, is het niet mogelijk dit oordeel te vergelijken tussen de groep die evenveel of meer opvang gebruikt en de groep die minder gebruikt.

Kosten

De kosten van de opvang worden het vaakst genoemd als reden waarom ouders geen of minder opvang hebben dan ze hadden gewild. Volgt hieruit dat deze ouders negatiever zijn over de kosten dan ouders die wel het gewenste aantal uren opvang hebben gerealiseerd? Om daar achter te komen hebben we alle ouders een aantal stellingen voorgelegd over de kosten van kinderopvang. Omdat onze vraag gaat over opvattingen, beperken we ons, zoals in het begin van paragraaf 2.5 is uitgelegd, hier weer tot de moeders.

Gezien de grote maatschappelijke onrust over de kosten zal het niet verbazen dat een vrij groot deel van de moeders vindt dat kinderopvang tegenwoordig bijna niet meer te betalen is (tabel 2.11 en 2.12). Ook onderschrijft een meerderheid (twee derde van de moeders) de stelling over onzekerheid over de kosten: je weet niet waar je aan toe bent, de kinderopvangtoeslag kan zo weer lager of hoger worden. Bij ongeveer de helft van de moeders heeft de onrust over de kinderopvang ertoe geleid dat ze negatiever zijn gaan denken over kinderopvang. Tegelijkertijd vindt ook (ruim) de helft van de moeders dat het terecht is dat de overheid bezuinigt op de kinderopvangtoeslag voor rijke ouders. De andere stellingen gaan over de afweging van de kosten voor kinderopvang tegen het inkomen (en andere positieve aspecten) van betaald werk. Een grote minderheid van de moeders vindt dat kinderopvang wat mag kosten omdat het een investering is in de toekomst (kind en baan). Maar als de kosten worden afgewogen tegen het inkomen van de moeders, dan vindt twee derde toch dat als haar inkomen volledig opgaat aan de kosten van de opvang, zij net zo goed thuis kan blijven om zelf voor haar kind te zorgen. Een hieraan tegengestelde stelling dat men ondanks hoge kosten liever moet blijven werken, kan op minder instemming rekenen. De helft van de moeders is het hiermee eens.

Zijn de moeders die geen formele opvang willen of dat niet hebben gerealiseerd nu negatiever over de kosten? Dat valt wel mee. Ze vinden niet vaker dat de opvang bijna niet meer te betalen is, vinden niet vaker dat je als ouder niet weet waar je aan toe bent en staan net zo vaak achter de bezuinigingen op de toeslag voor rijke ouders. Maar ze hekelen wel vaker de onrust over de kosten (zie ook de scores op schaal 'kinderopvang te duur' onder aan tabel 2.11 en 2.12). Verschillen zien we vooral daar waar een afweging wordt gemaakt tussen de kosten (letterlijk) en de baten van kinderopvang. Ouders die geen formele opvang willen, zien opvang minder vaak als een investering in de toekomst van het kind en de ouders die daarom dus wat mag kosten. En zij vinden veel minder vaak dat het ondanks de hoge kosten beter is om te blijven werken, en vaker dat een moeder beter thuis kan blijven als haar hele inkomen opgaat aan de kinderopvang. Ook de moeders die wel formele opvang hadden gewild, maar die niet hebben gerealiseerd, zijn het daarmee eens (zie de schaal 'ondanks kosten blijven werken' in tabel 2.11 en 2.12).

Tabel 2.11

Opvattingen over de kosten van kinderopvang, moeders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	totaal
Kinderopvang is tegenwoordig bijna niet meer te betalen.	80	87	89	83	83
Kinderopvang mag wat kosten want het is een investering in de toekomst (kind, baan).	48	42	39	30	40
Je weet als ouder niet waar je aan toe bent. De kinderopvangtoeslag kan zo weer lager of hoger worden.	65	74	73	64	67
Door de onrust over de kinderopvang (stijgende kosten, misstanden) denk ik nu negatiever over kinderopvang dan eerst.	37	48	60	56	48
Het is terecht dat de overheid bezuinigt op de kinderopvangtoeslag voor rijke ouders.	52	48	44	56	52
Als de kosten van kinderopvang net zo hoog zijn als het inkomen van de moeder, kan zij net zo goed thuis blijven om voor haar kind te zorgen.	56	62	85	84	70
Ook al zijn de kosten van kinderopvang hoog, het is beter om te blijven werken.	64	69	40	28	50
schaal 'kinderopvang (te) duur' (gem. score op stelling 1, 3 en 4)	3,6	3,8	4,0	3,9	3,8
schaal 'ondanks kosten blijven werken' (gem. score op stelling 2, 6 ^b en 7)	3,1	3,0	2,6	2,4	2,8
(n)	443	103	167	306	1019

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

b De zesde stelling is omgecodeerd.

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Tabel 2.12

Opvattingen over de kosten van kinderopvang, moeders van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	≥ opvang dan gewenst	geen of < opvang dan gewenst	heeft/ wil geen formele opvang	totaal
Kinderopvang is tegenwoordig bijna niet meer te betalen.	76	81	78	77
Kinderopvang mag wat kosten want het is een investering in de toekomst (kind, baan).	47	44	33	40
Je weet als ouder niet waar je aan toe bent. De kinderopvangtoeslag kan zo weer lager of hoger worden.	77	75	68	73
Door de onrust over de kinderopvang (stijgende kosten, misstanden) denk ik nu negatiever over kinderopvang dan eerst.	49	57	55	53
Het is terecht dat de overheid bezuinigt op de kinderopvangtoeslag voor rijke ouders.	56	50	59	56
Als de kosten van kinderopvang net zo hoog zijn als het inkomen van de moeder, kan zij net zo goed thuis blijven om voor haar kind te zorgen.	52	64	77	65
Ook al zijn de kosten van kinderopvang hoog, het is beter om te blijven werken.	65	50	42	52
schaal 'kinderopvang (te) duur' (gem. score op stelling 1, 3 en 4)	3,8	4,0	3,9	3,8
schaal 'ondanks kosten blijven werken' (gem. score op stelling 2, 6 ^b en 7)	3,1	2,9	2,6	2,9
(n)	324	152	393	869

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

b De zesde stelling is omgecodeerd.

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Bij deze resultaten moet worden opgemerkt dat het oordeel over de kosten van de ouders die geen opvang hebben, lang niet altijd is gebaseerd op kennis daarover. Van de ouders die geen opvang hebben en ook niet willen, heeft een flink deel (40% voor bso resp. 30% voor dagopvang) niet uitgezocht hoeveel eventuele formele opvang hen zou gaan kosten. En slechts een minderheid (30% voor dagopvang en 40% voor bso) heeft via bijvoorbeeld de website van de Belastingdienst berekend hoeveel toeslag zij terug zouden kunnen krijgen.

Het negatieve oordeel van de gebruikers van formele opvang valt enigszins te begrijpen als we kijken naar de prijs die ze betalen per uur opvang (tabel 2.13).⁷ Voor de overgrote meerderheid van de ouders is die hoger dan de zogenoemde maximumuurprijs die jaarlijks door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) wordt vastgesteld.⁸ De maximumuurprijs houdt in dat ouders alleen over de kosten per uur die onder deze prijs liggen, een deel kunnen terugkrijgen in de vorm van de kinderopvangtoeslag van de Belastingdienst. Alle kosten boven die grens komen volledig voor rekening van de ouders. Zeker voor ouders met een laag inkomen kan dat zwaar wegen.

Vooraf voor opvang in een kindercentrum of centrum voor voor- en naschoolse opvang betalen veel ouders meer dan de maximumuurprijs. Driekwart van de ouders met een kind op het kinderdagverblijf betaalt meer dan dit maximumbedrag, en bij de buitenschoolse opvang zijn dat er zelfs negen op de tien. Gastouderopvang is per uur duidelijk goedkoper, maar ook hier zit ruim de helft van de gebruikers boven de grens van de maximumuurprijs.

Tabel 2.13

Kosten per uur opvang (in euro's), en aandeel ouders (in procenten) dat meer betaalt dan de maximaal te vergoeden uurprijs in 2013

	gemiddelde uurprijs die ouders betalen	maximum- uurprijs 2013	ouders boven maximum- uurprijs (%)	(n)
dagopvang				
kinderdagverblijf	6,71	6,46	73	503
gastouderopvang	5,37	5,17	54	127
buitenschoolse opvang				
voorschoolse opvang	6,66	6,02	90	90
naschoolse opvang	6,62	6,02	92	332
gastouderopvang	5,53	5,17	60	55

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Ouders die meer dan de maximumuurprijs betalen, denken niet negatiever over de kosten dan ouders die minder betalen (niet in tabel). Voor het oordeel over de kosten tellen de totale kosten wellicht zwaarder dan de prijs per uur. Daarover hebben we helaas geen betrouwbare gegevens.

Het oordeel van ouders over de kosten van opvang kan behalve met de (gepercipiëerde) kosten van opvang ook samenhangen met de financiële situatie van ouders. Huishoudens die niet of met moeite kunnen rondkomen van hun inkomen, zullen op allerlei uitgaven proberen te bezuinigen. Kinderopvang is dan een van de kostenposten die daarvoor in aanmerking komen. Uit onze gegevens blijkt inderdaad dat hoe slechter de financiële situatie van ouders is, des te vaker zij vinden dat opvang te duur is (niet in tabel). Vooral de ouders die geen opvang hebben, maar het wel willen, behoren tot degenen die aangeven niet of net te kunnen rondkomen.

Belang betaald werk

In de afweging die moeders maken over betaald werk en kinderopvang, spelen niet alleen de opvattingen over de kwaliteit en de kosten van kinderopvang een rol. Ook de waarde van betaald werk is een belangrijke determinant (Cloin 2010; Hakim 2000; Portegijs et al. 2006). Moeders die sterk hechten aan hun werk en inkomen, zullen eerder blijven werken en dus vaker opvang nodig hebben, dan moeders die afwijzend of ambivalent tegenover werken staan.

Tabel 2.14

Opvattingen over betaald werk, moeders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	totaal
Betaalde arbeid is belangrijk voor mijn zelfontplooiing en zelfontwikkeling.	93	94	86	75	86
Ik wil graag veel bereiken in mijn werk.	73	79	73	55	68
Ik moet wel werken anders redder we het financieel niet.	78	76	67	69	73
Het is belangrijk om je eigen geld te verdienen en niet financieel afhankelijk te zijn.	88	89	76	72	81
schaal 'betaald werk belangrijk' (gem. score op de vier stellingen)	4,3	4,4	4,0	3,9	4,1
(n)	444	105	164	314	1028

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Uit onze gegevens blijkt dat de meeste moeders veel belang hechten aan de verschillende aspecten van werk. Heel veel moeders vinden het belangrijk voor hun zelfontplooiing en omdat ze hun eigen geld willen verdienen en niet financieel afhankelijk willen zijn. Ambities in het werk, in de zin van veel willen bereiken, zijn voor minder moeders van belang, maar worden toch nog door twee derde van de moeders onderschreven. Ook geeft driekwart aan dat hun inkomen niet gemist kan worden. De moeders in dit onderzoek hechten daarmee beduidend meer belang aan betaald werk dan de moeders in een vergelijkbaar onderzoek dat in 2004 liep (Portegijs et al 2006).⁹ Ook blijken ze meer aan hun werk te hechten dan vrouwen van 16-65 jaar gemiddeld genomen doen (Mars et al. 2012). Dit hangt samen met de relatief jonge leeftijd van de moeders in ons onderzoek. Jonge vrouwen stemmen vaker in met stellingen over het belang van werk dan oudere vrouwen (Jansen en Portegijs 2011).

De meeste moeders in dit onderzoek vinden het dus belangrijk om te werken. En als we de verschillende groepen vergelijken, dan lijkt dit bij de moeders die geen kinderopvang hebben nauwelijks minder te zijn. De moeders die geen opvang willen, hebben wel minder vaak de ambitie om veel te bereiken in hun werk. Als we de antwoorden op deze stellingen samenvoegen tot een schaal 'betaald werk belangrijk',¹⁰ dan blijken de niet-gebruikers toch wat minder hoog te scoren. Dat komt omdat zij wat vaker dan de andere groepen het helemaal oneens zijn met een of meerdere stellingen.

Tabel 2.15

Opvattingen over betaald werk, moeders van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	≥ opvang dan gewenst	geen of < opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang	totaal
Betaalde arbeid is belangrijk voor mijn zelfontplooiing en zelfontwikkeling.	94	85	87	89
Ik wil graag veel bereiken in mijn werk.	71	72	55	64
Ik moet wel werken anders redder we het financieel niet.	78	71	66	71
Het is belangrijk om je eigen geld te verdienen en niet financieel afhankelijk te zijn.	92	83	78	84
schaal 'betaald werk belangrijk' (gem. score op de vier stellingen)	4,3	4,1	3,9	4,1
(n)	329	151	397	876

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Multivariate analyses

Tot nu toe hebben we de invloed van het aanbod van opvang, opvattingen over de kwaliteit en kosten van opvang en over het belang van betaald werk op de gewenste en gerealiseerde formele opvang afzonderlijk besproken. Daarmee weten we nog niet welke factoren er nu meer toe doen dan andere en welke verschillen wellicht wegvallen als we met andere factoren rekening houden. In een multivariate analyse zijn we daarom gelijktijdig nagegaan wat de invloed is van deze factoren. Aanbod van formele opvang laten we hier buiten beschouwing omdat ouders die geen opvang hebben vooral vaak aangeven niet te weten of er aanbod is. Dit zegt dus meer over hun zoekgedrag dan over het aanbod. Bovendien gaan we ervan uit dat inmiddels vrijwel iedereen opvang in de buurt zou kunnen vinden.

Op grond van de voorgaande analyses veronderstellen we dat negatieve opvattingen over de kosten en wenselijkheid van formele kinderopvang de kans vergroten dat de ouders hier geen gebruik van maken, en dat dit eveneens het geval is wanneer er een alternatief beschikbaar is in de vorm van informele opvang. Ook moeders die minder belang hechten aan hun werk en vinden dat je net zo goed thuis kunt blijven als je er financieel weinig aan overhoudt, zullen naar verwachting vaker afzien van formele opvang. Verder hebben we een aantal relevante achtergrondkenmerken meegenomen in ons model, zoals het al dan niet samenwonen met een partner, het brutohuishoudensinkomen en het opleidingsniveau van de vrouw. Werkloosheid van de ouders is in de instroomvragenlijsten niet direct gevraagd. Wel hebben we hiervoor een 'proxy'-variabele ('werkt minder uren dan gewenst' gemaakt op basis van het verschil tussen de gewenste en feitelijke arbeidsduur van ouders).¹¹ De arbeidsduur zelf nemen we hier niet mee omdat deze zowel oorzaak als gevolg kan zijn van het al dan niet gebruiken van kinderopvang. In paragraaf 2.6 en 2.7 zal uitgebreid worden ingegaan op deze relatie.

In tabel 2.16 en 2.17 zijn de uitkomsten van de analyse gepresenteerd. De richting van de tekens duidt aan of moeders met het betreffende kenmerk een significant grotere (+) of kleinere (-) kans hebben om tot de genoemde groep te behoren. Het aantal tekens geeft de sterkte van het kenmerk aan (zie toelichting onder de tabel). De referentiegroep bestaat uit moeders die evenveel of meer uren opvang hebben dan gewenst. Ontbreekt een teken in de rij dan betekent dit dat de betreffende variabele deze kans niet significant groter of kleiner maakt (zie tabel B2.5 en B2.6 in de bijlage voor de Relative Risk Ratio's, vergelijkbaar met Odds-ratio's).

In de analyse zien we veel van onze veronderstellingen bevestigd. Moeders die er niet van overtuigd zijn dat kinderopvang goed is voor een kind zien daar vaker helemaal vanaf en dat geldt ook voor de vrouwen die een alternatief hebben in de vorm van grootouders of andere familieleden of vrienden die willen oppassen. Moeders die de kosten van opvang (te) hoog vinden, hebben ook relatief vaak geen opvang, evenals de moeders die het er niet mee eens zijn dat je ondanks hoge kosten altijd moet blijven werken. En dit alles geldt in vrijwel gelijke mate voor de moeders die geen formele opvang willen als voor de moeders die dat wel willen maar niet hebben; zij wijken beide in sterke mate af van de groep die wel gebruikmaakt van formele opvang. Dit doet vermoeden dat de groep die geen opvang heeft, maar het wel wil, toch veel ambivalentener staat tegenover formele

opvang dan de gebruikers en dat hun wens om daarvan gebruik te maken blijkbaar minder sterk is. Als we bij de achtergrondkenmerken kijken, dan blijkt dat in deze groep relatief veel vrouwen zitten zonder partner. Mogelijk dat dit hen ook wat vaker aanzet om toch niet te kiezen voor formele opvang omdat de kosten daarvan, ondanks allerlei fiscale voordelen voor alleenstaande ouders, bij hen eerder een (te) groot beslag op het inkomen leggen.

Tabel 2.16

Relatie tussen opvattingen, aanbod en kosten (en achtergrondvariabelen) en gewenst en gerealiseerd gebruik van formele dagopvang, 2013^a

	≥ opvang dan gewenst (controlegroep)	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/wil geen opvang
aanbod informele opvang				
oma/opa wil/kan oppassen			+++	+++
andere familieleden, vrienden of bekenden willen/kunnen oppassen				+++
formele opvang				
formele opvang goed voor kind (schaal)			--	---
kosten kinderopvang versus huishoudensinkomen				
brutohuishoudensinkomen				-
formele opvang (te) duur (schaal)			++	++
ondanks (hoge) kosten kinderopvang blijven werken (schaal)			--	--
betaalde arbeid				
betaalde arbeid/inkomen belangrijk (schaal) ^b				
samenstelling huishouden				
moeder is alleenstaand			---	
moeder en/of vader werkt minder uren dan gewenst		+++	+++	+++
moeder is hoogopgeleid (hbo/wo)				--
Pseudo R ₂ = 0.26				

- a --- significant en $Relative\ Risk\ Ratio\ (RRR) \leq 0,50$
 -- significant en $0,50 < RRR < 0,75$
 - significant en $0,75 < RRR < 1$
 + significant en $1 < RRR < 1,333$
 ++ significant en $1,333 < RRR < 2$
 +++ significant en $RRR \geq 2$

b In eerdere analyses meegenomen, maar bleek niet significant te zijn.

Bron: SCP (KiK'13) gewogen gegevens

Wat verder relevant is, is dat de moeders die *minder* kinderopvang hebben dan gewenst, maar op één manier afwijken van de moeders die wel het beoogde aantal uren hebben: zij of hun partner werken relatief vaak minder uren (inclusief 0 uren) dan gewenst. Helaas is niet duidelijk waarom zij dat doen. Wellicht speelt werkloosheid bij hen vaker een rol, en dat sluit aan bij de redenen die ouders zelf opgeven om minder uren of geen opvang te gebruiken (zie § 2.4). Werkloosheid kwam na de kosten als belangrijkste reden naar voren. Maar het is ook mogelijk dat ze om andere redenen niet meer werken, waaronder gebrek aan opvang. Oorzaak en gevolg zijn hier dus niet goed uit elkaar te houden. Opmerkelijk is ten slotte dat het belang dat de moeders hechten aan hun werk en inkomen *niet* samenhangt met het nastreven en realiseren van formele opvang.

Van de ouders met een kind op de basisschool bleken er slechts weinig minder opvang te hebben dan gewenst (4% van alle ouders). Daarom hebben we hen steeds samen genomen met de ouders die ook opvang wilden, maar dat zelfs helemaal niet hadden. Op grond van de uitkomsten bij de dagopvang is het de vraag of we ze niet beter hadden kunnen samennemen met de ouders die wel de opvang hebben gerealiseerd zoals gewenst. Bij de dagopvang blijken deze twee groepen immers erg veel op elkaar te lijken, evenals de niet-gebruikers. Wel gaat het maar om een kleine groep, dus de samengestelde groep 'geen of minder opvang dan gewenst' bestaat voor het grootste deel uit ouders die wel opvang willen maar niet hebben. Net als bij de dagopvang hangt het wel of niet gebruikmaken van formele opvang af van de inschatting of dit wel of niet goed is voor een kind, en daarnaast van het aanbod van informele opvang, het minder uren werken dan gewenst door een of beide ouders, de hoogte van het huishoudensinkomen en het opleidingsniveau van de moeder. Ook de kosten van de opvang spelen een bescheiden rol, maar veel minder sterk dan bij de dagopvang, mogelijk omdat het aantal uren opvang per dag kleiner is en de kosten dan ook navenant lager zijn.

Een belangrijk verschil met de ouders die keuzes maken over dagopvang is dat bij het wel of niet gebruik (willen) maken van buitenschoolse opvang wél meespeelt of de moeder veel belang hecht aan haar werk en inkomen. Moeders die dat doen, vinden we minder vaak in de groepen die minder of geen bso hebben. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat bij alle vrouwen die net moeder zijn geworden, het werk even op het tweede plan komt te staan, dus ook bij degenen die veel belang hechten aan hun werk. Het lijkt erop dat daar weer wat meer ruimte voor komt als het kind naar school gaat. We zien dan ook dat bij de keuze om wel of niet bso te gebruiken de opvattingen over de waarde daarvan voor het kind wat minder gewicht in de schaal leggen dan bij de dagopvang. Mogelijk omdat het slechts om een paar uurtjes op een dag gaat, wellicht ook omdat het kind al wat groter is en dus als minder kwetsbaar wordt beschouwd.

Tabel 2.17

Relatie tussen opvattingen, aanbod en kosten (en achtergrondvariabelen) en gewenst en gerealiseerd gebruik van formele buitenschoolse opvang, 2013^a

	≥ opvang dan gewenst (controle- groep)	geen of < opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang
aanbod informele opvang			
oma/opa wil/kan oppassen			+++
andere familieleden, vrienden of bekenden willen/kunnen oppassen			+++
formele opvang			
formele opvang goed voor kind (schaal)			--
kosten kinderopvang versus huishoudensinkomen			
brutohuishoudensinkomen		-	-
formele opvang te duur (schaal)		+	+
ondanks (hoge) kosten kinderopvang blijven werken (schaal) ^b			
betaalde arbeid			
betaalde arbeid/inkomen is belangrijk (schaal)		--	--
samenstelling huishouden			
moeder is alleenstaand			+++
moeder en/of vader werkt minder uren dan gewenst		+++	+++
moeder is hoogopgeleid (hbo/wo)			--
Pseudo R ₂ = 0.26			

- a --- significant en $Relative\ Risk\ Ratio\ (RRR) \leq 0,50$
 -- significant en $0,50 < RRR < 0,75$
 - significant en $0,75 < RRR < 1$
 + significant en $1 < RRR < 1,333$
 ++ significant en $1,333 < RRR < 2$
 +++ significant en $RRR \geq 2$

b In eerdere analyses meegenomen, maar bleek niet significant te zijn.

Bron: SCP (Kik'13) gewogen gegevens

2.6 Minder of niet de formele opvang zoals gewenst, en dan?

Minder werken en andere strategieën bij minder formele opvang dan gewenst

Een deel van de ouders heeft niet de opvang weten te realiseren die zij voor ogen hadden. De vraag die hier centraal staat is hoe zij met die situatie zijn omgegaan, of wat er vervolgens gebeurd is met de combinatie van werk en opvang. Met andere woorden:

hoe hebben de 26% (zie tabel 2.3) ouders met een baby die geen of minder formele dagopvang hebben dan ze wilden de combinatie werk en opvang geregeld? En hoe zit dat bij de 18% ouders met een kind op de basisschool die geen of minder formele opvang hebben dan gewenst (zie tabel 2.3)?

Tabel 2.18

U gebruikt minder kinderopvang dan u wilde. Hoe heeft u de opvang van uw kind dan nu geregeld? Ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen (dagopvang) of van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden (bso) en die geen of minder formele opvang hebben dan gewenst, 2013 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk)

	dagopvang (n = 219)			buitenschoolse opvang (n = 135)
	< opvang dan gewenst (n = 111)	geen opvang, wilde wel (n = 108)	totaal	geen of < opvang dan gewenst (= totaal)
vervangende oppas geregeld bij familie, vrienden of bekenden	55	43	49	49
zelf een oppas gezocht	7	6	6	2
met andere ouders geregeld dat we elkaars kinderen opvangen	2	2	2	6
schuiven met werktijden, ^a wv.	31	17	23	33
door moeder	25	14	19	23
door vader	13	4	8	15
ouderschapsverlof opgenomen, minder gaan werken/gestopt met werken, wv.	54	69	62	59
door moeder	51	63	57	50
door vader	11	9	10	13

a Vakker thuis en/of in de avonduren/weekenden gaan werken, overdag zelf zorgen.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Informele opvang blijkt een veelvuldig ingeschakeld alternatief voor formele opvang. De helft van alle ouders die geen of te weinig formele opvang (naar hun voorkeur) hebben, heeft een (groter) beroep gedaan op de naaste omgeving. Veel minder vaak schakelde men een zelfgezochte oppas in of loste men het op met andere ouders. Bij de bso kiest men juist iets vaker voor opvang onderling door ouders en nauwelijks voor de zelfgezochte oppas. Ook flexibel werken biedt mogelijkheden om het opvangarrangement rond te krijgen. Een kwart van de ouders die minder dagopvang hebben dan gewenst, schuift met de werktijden om zo vaker zelf thuis te zijn voor het kind. Ouders die niet de

gewenste hoeveelheid uren opvang hebben, doen dat vaker dan zij die helemaal geen opvang hebben en moeders vaker dan vaders. Bij de bso ligt het percentage op 33%, en zijn het ook vaker de moeders dan de vaders die hun werktijden aanpassen. Het zijn dus vooral moeders die hun werktijden aanpassen aan de zorgtijden als zij de formele kinderopvang niet rondkrijgen zoals zij aanvankelijk wensten.

Maar de gebruikelijke 'aanpassing' is dat een van de ouders minder werkt dan voorheen. In ongeveer 60% van de gezinnen die minder dagopvang of buitenschoolse opvang hebben dan ze hadden gewild, werkt een van de ouders minder of niet meer. Het kan gaan om een tijdelijke vermindering van de arbeidsduur door het opnemen van ouderschapsverlof of een min of meer permanente aanpassing of opzegging van het arbeidscontract. En net als bij het schuiven met de werktijden is het vooral de moeder die minder werkt of is gestopt. Dat de vaders en met name de moeders nu minder werken dan eind 2011 hoeft overigens nog niet te betekenen dat dit op eigen initiatief was. Het kan het gevolg zijn van een gebrek aan kinderopvang, maar het kan ook de oorzaak zijn waarom zij minder of geen kinderopvang gebruiken. We komen hier later op terug (zie hiervoor tabel 2.23).

Zorgdagen

Gemiddeld zorgen moeders, hier wel en niet-werkende moeders samen bezien, met een in 2012 geboren kind wekelijks bijna tweeënhalve dag zelf thuis voor hun kind(eren) terwijl de partner aan het werk is (of bezig is met studie of re-integratie), ongeacht het (gewenste) kinderopvanggebruik. Een op de tien moeders is niet of minder dan een dag per week thuis om zelf te zorgen. Een kwart is een dag per week thuis, bijna een derde twee dagen en 37% drie of meer 'mamadagen' per week (niet in tabel). In huishoudens zonder formele kinderopvang zijn moeders gemiddeld meer thuis dan in huishoudens met opvang, ongeacht of men ook zoveel opvang heeft als men wil. Mogelijk zijn moeders noodgedwongen meer dagen thuis dan zij willen als zij niet de hoeveelheid opvang hebben kunnen krijgen die zij wensten, en lossen zij zo het tekort aan formele opvang op. Die gedachte blijkt uitsluitend op te gaan voor moeders zonder opvang (en die dat wel wilden): zij zijn gemiddeld 3,4 dag per week thuis terwijl zij graag 2,6 dag thuis willen zorgen. In de andere groepen wil men juist gemiddeld wat meer thuis zijn dan in de praktijk het geval is, behalve de moeders die minder uren opvang hebben dan gewenst. Bij hen bestaat geen (significant) verschil tussen de werkelijke en gewenste hoeveelheid zorgverantwoordelijkheid die zij zelf voor hun rekening nemen. In het totaal zouden de moeders iets meer mamadagen willen dan ze hebben, het verschil bedraagt bijna een halve (0,4) dag per week.

Het gemiddelde aantal dagen dat de vaders voor hun rekening nemen, bedraagt iets meer dan een halve dag per week. Dat is inclusief de vaders die geen enkele 'papadag' hebben: een meerderheid van zes op de tien vaders heeft geen wekelijks(e) of tweewekelijks(e) zorgdag(deel). Ruim een kwart van de vaders met een kind geboren in 2012 heeft dat wel, maar meerdere papadagen per week komt nauwelijks voor. In hoeverre dit overeenkomt met de voorkeuren van de vaders is niet te zeggen: aangezien de vragenlijst voor meer dan 90% door de moeders is ingevuld, hebben de wensen over papadagen betrekking op de wensen van de moeders hieromtrent (de vaders zijn voor de zuiverheid van het beeld uit de analyse gelaten maar dat verandert het beeld niet). Vanuit het perspectief van de

moeders ligt het gewenste aantal thuiszorgdagen voor vaders gemiddeld op 1,3 dag per week, wat dus ruim een halve dag per week meer is dan zij nu hebben. De verschillen zijn van dezelfde omvang en er doen zich geen verschillen voor naar kinderopvanggebruik en wensen. De moeders zien dus graag wat meer zorg door vaders dan zij in de praktijk geven, zoals ook uit ander (internationaal) onderzoek blijkt (Bianchi en Milkie 2010; Riley en Glass 2002).

Tabel 2.19

Gemiddeld en gewenst aantal dagen waarop de ene partner zorgt terwijl de ander aan het werk is, ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen (dagopvang), 2013 (in dagen per week)^a

	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	totaal
moeders (n = 1086)					
aantal mamadagen	1,7	2,0	3,4	3,0	2,4
gewenst aantal mamadagen	2,5	2,4	2,6	3,4	2,8
vaders (n = 1062)					
gerealiseerd aantal papadagen	0,7	0,6	0,6	0,9	0,7
gewenst aantal papadagen ^b	1,2	1,2	1,2	1,5	1,3

a Vet: verschil significant, verticaal getoetst (dus verschil tussen werkelijk en gewenst). (Significante verschillen tussen de groepen zijn uitsluitend in de tekst besproken.

b Meestal door de moeder opgegeven. Onduidelijk of de vaders dit ook willen.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Bij de buitenschoolse opvang van kinderen die recentelijk 4 jaar zijn geworden tijdens middagen na schooltijd, zien we dat moeders gemiddeld een kleine drie middagen per week de zorg op zich nemen. Moeders die kinderopvang tekortkomen en moeders die geen kinderopvang willen en hebben, zorgen ongeveer een middag per week meer dan moeders die wel de gewenste hoeveelheid formele buitenschoolse opvang hebben. Anders dan bij de dagopvang echter willen moeders over het totaal bezien wat minder zorgmiddagen, namelijk een kleine twee middagen per week waar zij er nu gemiddeld bijna drie hebben. Dat geldt ongeacht de kinderopvang, maar moeders die (meer) kinderopvang wensen, willen het meest terug: van drie naar gemiddeld anderhalve middag per week. Moeders die geen buitenschoolse opvang hebben en wensen, willen een middag minder zorgen.

Vaders dragen gemiddeld iets minder dan een schoolmiddag per week (0,8) de zorgverantwoordelijkheid thuis terwijl hun partner aan het werk is. Het zijn vooral vaders in huishoudens waar men geen formele opvang wil en heeft die iets meer middagen zorgen (1,1 versus 0,6 bij de rest). Het gewenste aantal zorgmiddagen (zo aangegeven door vrouwen en dus niet door vaders zelf) ligt echter nog wat lager, namelijk op 0,6 en

vertoont net als bij de dagopvang geen verschil naar gebruik of wensen met betrekking tot kinderopvang.

Tabel 2.20

Gemiddeld en gewenst aantal middagen na schooltijd waarop de ene partner zorgt terwijl de ander aan het werk is, ouders van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden (bso), 2013 (in middagen per week)^a

	≥ opvang dan gewenst	geen of < opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang	totaal
moeders (n = 896)				
aantal mamadagen	1,8	2,9	3,2	2,7
gewenst aantal mamadagen	1,5	1,5	2,2	1,8
vaders (n = 881)				
aantal papadagen	0,6	0,6	1,1	0,8
gewenst aantal papadagen ^b	0,6	0,5	0,6	0,6

a Vet: verschil significant, verticaal getoetst (dus verschil tussen werkelijk en gewenst). (Significante) verschillen tussen de groepen zijn uitsluitend in de tekst besproken.

b Meestal door de moeder opgegeven. Onduidelijk of de vaders dit ook willen.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

2.7 Geen of minder kinderopvang dan gewenst en de arbeidsdeelname ouders

Een deel van de ouders met een pasgeboren kind (2012) of een kind dat in dat jaar 4 jaar is geworden, heeft minder opvang dan gewenst. Gaat dit ook samen met minder arbeidsdeelname dan zij voor ogen hebben?

In totaal willen moeders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen bijna anderhalf uur per week meer betaald werken dan zij op het moment van onderzoek in 2013 doen, namelijk 23,4 in plaats van 22 uur per week. In het bijzonder moeders zonder formele dagopvang (die dat wel wilden) willen meer uren betaald werken. Zij werken de minste uren (14 per week) en willen dat met ruim 10 uur per week uitbreiden tot 24,4 uur per week. De moeders met minder uren opvang dan gewenst willen hun arbeidsduur met 4 uur per week uitbreiden. Het hebben van geen of minder opvang dan gewenst (in het totaal 26%) gaat dus inderdaad samen met een kortere arbeidsduur dan gewenst, al zegt dat nog niets over de vraag welke kant die relatie opgaat (zonder betaald werk is kinderopvang immers ook niet nodig, zie hiervoor § 2.8). De moeders bij wie de formele opvang overeenkomt met de voorkeur werken de meeste uren. Zij willen juist wat minder werken (2,7 uur per week minder). Dit komt overeen met het beeld dat vrouwen die relatief veel uren betaald werken liefst wat minder uren zouden willen, en degenen met weinig uren juist wat meer (Cloïn 2008), al is die wens niet eerder gekoppeld aan het wel

of niet hebben van de gewenste formele kinderopvang zoals hier. Overigens bestaat er bij moeders die geen formele opvang willen en hebben als enige van de onderscheiden groepen geen verschil tussen de werkelijke en wenselijke arbeidsduur.

Ook voordat vrouwen hun eerste kind krijgen, werken zij al minder uren betaald dan mannen (vgl. Cloin 2013). Het is eveneens niet verassend dat de arbeidsduur van de moeders na de komst van het kind over het totaal gezien daalde van gemiddeld 31 naar 22 uur per week, ongeacht hun kinderopvanggebruik en wensen. Opvallend is wel dat moeders met de kinderopvang die zij willen (of zelfs meer) ook vóór de komst van hun kind al meer uren betaald werkten dan vrouwen die geen opvang hebben of willen. Dat zou er op kunnen wijzen dat moeders die voorafgaand aan het moederschap meer dan gemiddeld werken zich meer inzetten voor of minder snel laten ontmoedigen bij het vinden van (de juiste hoeveelheid) formele kinderopvang. Voor vaders geldt overigens hetzelfde. Dat is in lijn met internationaal onderzoek dat erop wijst dat ouders die hun kinderopvang eerder en bewuster plannen meer kans hebben om hun voorkeur te realiseren en dat het gekozen arrangement stabiel is door de tijd (Gordon en Hognas 2006).

Tabel 2.21

Werkelijke en gewenste arbeidsduur, ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen, naar gewenst en gerealiseerd gebruik dagopvang, 2013 (in gemiddeld aantal uren per week, inclusief niet-werkenden)^a

	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	heeft geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	Totaal
moeder (n = 1123)					
arbeidsduur voor komst kind	33,6	31,1	29,2	28,2	31,0
arbeidsduur	28,2	22,0	14,0	17,6	22,0
gewenste arbeidsduur	25,5	26,1	24,4	19,1	23,4
vader (n = 1086)					
arbeidsduur voor komst kind	38,3	37,2	37,3	35,8	37,3
Arbeidsduur	36,8	36,8	35,9	34,4	35,9
gewenste arbeidsduur 2013 ^b	35,3	36,8	36,5	36,8	35,9

a Vet: verschil significant, verticaal getoetst (een vetgedrukte huidige arbeidsduur geeft een significant verschil aan met de arbeidsduur voor de komst van het kind, een vetgedrukte gewenste arbeidsduur dat die significant verschilt van de huidige arbeidsduur) Significante verschillen tussen de groepen zijn uitsluitend in de tekst besproken.

b Meestal door de moeder opgegeven. Onduidelijk of de vaders dit ook willen.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Bij de vaders met een kind geboren in 2012 zijn de verschillen in arbeidsduur beperkt, zowel voor als na de komst van het eerste kind als naar kinderopvanggebruik. Dit bevestigt het beeld dat de arbeidsdeelname van mannen veel minder gevoelig is voor kinder(opvang)gerelateerde factoren dan die van vrouwen (Cloin en Bierings 2012;

Kalénkoski et al. 2005). Zo brengen zij over het totaal gezien hun arbeidsduur slechts in zeer bescheiden mate terug (van 37,3 naar 35,9 uur per week) na de komst van hun eerste kind. Wel werken vaders met evenveel formele kinderopvang als gewenst voor de komst van het kind net iets meer uren dan de rest van de vaders, en zij leveren ook meer uren in. Dat laatst geldt ook voor de vaders die wel opvang wilden maar dat niet hebben. Bij de gewenste arbeidsduur (let wel dat deze meestal door de vrouw is opgegeven) zijn de discrepanties beperkt. De werkelijke en wenselijke arbeidsduur van de vaders ligt op 35,9 uur per week. Moeders die evenveel opvang hebben als ze willen, zagen hun partner graag iets minder uur werken. Moeders die geen opvang hebben en willen, hadden juist liever gezien dat hun partner wat meer uur werkte. De verschillen zijn echter beperkt en veel kleiner dan bij vrouwen.

Ook moeders met schoolgaande kinderen willen iets meer betaald werken, gemiddeld ruim 22 uur per week, een toename van bijna twee uur per week. Net als bij de dagopvang geldt dat moeders die niet de kinderopvang hebben die zij willen de omvangrijkste wens tot uitbreiding van de arbeidsduur hebben: zij werken gemiddeld bijna twee dagen per week (het minst van de onderscheiden groepen) en willen dat uitbreiden naar bijna drie dagen per week. Ook in het geval men geen opvang wil en heeft, wil men doorgaans wel wat meer werken, maar niet zoveel als moeders die niet de gewenste formele buitenschoolse opvang hebben. Moeders die voor hun basisschoolkind minder formele opvang hebben dan zij willen, bekopen dat dus in ieder geval voor een deel met hun eigen arbeidsduur.

Tabel 2.22

Werkelijke en gewenste arbeidsduur, ouders van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden, naar gewenst en gerealiseerd gebruik buitenschoolse opvang, 2013 (in gemiddeld aantal uren per week, inclusief niet-werkenden)^a

	≥ opvang dan gewenst	geen of < opvang dan gewenst	heeft/ wil geen opvang	totaal
moeder (n = 975)				
arbeidsduur	27,2	15,7	16,6	20,2
gewenste arbeidsduur	26,0	23,6	18,5	22,1
vader (n = 901)				
Arbeidsduur	36,8	35,1	34,5	35,4
gewenste arbeidsduur ^b	35,4	36,4	35,6	35,7

a Vet: verschil significant, verticaal getoetst (dus het verschil tussen de huidige en de gewenste arbeidsduur in 2013). (Significante) verschillen tussen de groepen zijn uitsluitend in de tekst besproken.

b Meestal door de moeder opgegeven. Onduidelijk of de vaders dit ook willen.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Net als bij de dagopvang werken de moeders met de gewenste opvang de meeste uren. Ze zouden graag net iets minder willen werken. De moeders in de andere groepen, en met name de moeders die minder opvang hebben dan gewenst, zouden juist graag wat meer werken.

De gewenste arbeidsduur van vaders met een oudste kind dat in 2012 4 jaar werd, ontloopt de werkelijke niet veel, althans niet vanuit het perspectief van de vrouwen. Alleen de vaders die de gewenste opvang hebben, de vaders die de meeste uren maken, zien de moeders graag iets minder werken, gemiddeld anderhalf uur per week.

Minder kinderopvang en minder betaald werk dan gewenst: wat kwam eerst? Bij de ouders die minder formele opvang hebben dan gewenst, of die helemaal geen formele opvang hebben, én die minder uren werken dan ze zouden willen, is het de vraag wat oorzaak en wat gevolg is: hebben ze (niet genoeg) goede of betaalbare formele opvang kunnen krijgen en werken ze daarom minder (om zelf te zorgen, geen kinderopvang is dan de oorzaak van de verminderde arbeidsdeelname)? Of is men noodgedwongen minder gaan werken door bijvoorbeeld werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, en heeft men daarom ook minder opvang nodig dan men aanvankelijk voor ogen had? Het is niet mogelijk om deze oorzakelijkheid hier volledig in kaart te brengen: formele opvang en arbeidsdeelname zijn beide op hetzelfde moment in de tijd gemeten en er zijn mogelijk ook mensen die misschien wel minder zijn gaan werken door aan kinderopvang of aan arbeid(smarkt) gerelateerde redenen, maar die daar inmiddels vrede mee hebben en dus niet een andere kinderopvangwens of gewenste arbeidsduur ingevuld hebben.

Met deze mogelijke onvolledigheid in het achterhoofd benaderen we de vraag wat eerst kwam door specifiek te kijken naar de ouders die minder werken én die minder kinderopvang hebben dan gewenst. Wat noemen zij als doorslaggevende reden om geen of minder kinderopvang te gebruiken terwijl zij dus ook minder werken dan gewenst. Bijna de helft van hen, 45%, legt de oorzaak bij de opvang, waarbij de kosten verreweg het vaakst genoemd worden (rond de 40%, zowel bij de dagopvang als bij de bso). Bij de bso noemt ook nog 7% de kwaliteit van de opvang. Dat er geen plek of geen vertrouwen is, speelt alleen bij dagopvang, en daar ook nauwelijks, een rol. Aan arbeid gerelateerde redenen (werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, maar incidenteel ook het niet aansluiten van de opvanguren op de werkuren) noemen ouders die meer uren betaald willen werken minder vaak als doorslaggevende reden waarom ze geen of minder kinderopvang gebruiken (in dat geval is minder kinderopvang dus het gevolg van de arbeidssituatie), maar toch is dit voor 20% de belangrijkste reden. Deze ouders zijn dus waarschijnlijk ongewenst werkloos en gebruiken om die reden minder of geen kinderopvang. Uit het voorgaande blijkt dat het voornamelijk de kosten van kinderopvang zijn die maken dat ouders minder opvang gebruiken en minder betaald werken dan gewenst, maar voor een deel ligt de reden ook bij het (ontbreken van) betaald werk. Opvallend is ook dat 18% (dagopvang) tot bijna een kwart (bso) van de respondenten geen antwoord gaf: het kan zijn dat zij geen keuze konden maken voor een doorslaggevende reden, of dat de voor hen toepasselijke reden er niet bij stond.

Tabel 2.23

Doorslaggevende reden voor minder of geen gebruik van formele opvang, ouders die (meer uren) betaald willen werken en die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen (dagopvang) of van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden (bso), 2013 (in procenten)

	dagopvang (n = 124)	buitenschoolse opvang (n = 93)
Ik vind de opvang te duur.	43	40
Ik ben niet tevreden over de kwaliteit van de opvang.	–	7
Er is geen kinderdagverblijf/gastouder waar mijn kind (meer uren) naartoe kan gaan.	1	–
Ik heb geen vertrouwen meer in de kinderopvang, steeds verandert er iets.	1	–
Ik/mijn partner is (deels) werkloos/arbeidsongeschikt geworden.	20	17
De opvanguren sluiten niet aan op mijn/onze werkuren.	3	2
Door flexibel werken hebben wij minder/geen opvang meer nodig.	1	–
anders	13	11
geen antwoord	18	23

– Te weinig waarnemingen.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

2.8 Niet de gewenste (uren) formele opvang en de balans tussen werk en privé

Het niet (geheel) hebben van de formele opvang zoals men die voor ogen had, kan gevolgen hebben voor de manier waarop ouders het combineren van arbeid en zorg ervaren. Hoewel dat natuurlijk voor zowel vrouwen als mannen geldt, heeft deze paragraaf uitsluitend betrekking op de moeders: de steekproef bestaat voor 92% (dagopvang) en 90% (bso) uit moeders, en de kleine groep vaders is te klein om apart uitspraken over te doen.

Hoe ervaren moeders met een in 2012 geboren kind de combinatie van arbeid en zorg? Iets meer dan de helft van hen vindt de combinatie zwaar (54%). Tegelijk ervaart de ruime meerderheid voldoening (78%) en voldoende balans tussen werk en privé (57%). Dat lijkt wellicht tegenstrijdig, maar ook uit ander (internationaal) onderzoek is bekend dat de combinatie van arbeid en zorg tegelijk als zwaar en verrijkend wordt ervaren (Ten Brummelhuis 2009; Cloin en Schols 2011; Wierda-Boer 2009). Bij de moeders met een oudste kind dat in 2012 4 jaar is geworden, gaat een volledig vergelijkbaar beeld op.

Uiteraard zijn veel werk- en gezinsgerelateerde factoren van invloed op de ervaren balans tussen werk en privé (Bianchi en Milkie 2010). De vraag die hier vooral relevant is, is of en welke verschillen zich voordoen in relatie tot kinderopvanggebruik en -wensen. Zo blijkt dat moeders van jonge kinderen die minder uren dagopvang hebben dan gewenst er door de bank genomen het slechtst van afkomen, al spreken zij zich niet op alle fronten negatiever uit. Zij geven wel het vaakst aan door hun werktijden minder goed aan hun taken thuis te kunnen voldoen (47%). Minder vaak, maar nog steeds vaker dan de andere moeders, geven zij aan thuis vaak in gedachten nog met het werk bezig te zijn (23%). Ook ervaren deze moeders vaker disbalans tussen werk en privé en geven zij minder vaak aan positieve effecten te ervaren door de afwisseling van werk en zorg. Moeders die geen kinderopvang hebben terwijl zij dat wel wilden, geven ook vaker aan dat zij thuis het werk moeilijk los kunnen laten, maar scoren op de overige stellingen niet (significant) anders dan moeders die wel de formele opvang hebben die zij willen.

Bij de schoolgaande kinderen ervaren de moeders die geen of minder opvang hebben dan gewenst niet noemenswaardig meer problemen met de combinatie van werk en privé dan de moeders die wel de hoeveelheid kinderopvang hebben die zij willen: zij onderschrijven niet vaker dat het combineren van arbeid en zorg zwaar is of tot een ervaren onbalans leidt. Wellicht dat de zorg voor een schoolgaand kind, omdat het maar om een paar uurtjes per dag gaat, makkelijker te organiseren is, ook al lukt dat niet via formele opvang. Ook kan meespelen dat minder uren en geen opvang hier noodgedwongen samen zijn gezien terwijl hiervoor bleek dat vooral moeders met minder uren problemen ervaren.

Opvallend is dat moeders die geen opvang hebben en dat ook niet willen de combinatie van arbeid en zorg minder zwaar vinden en minder last ervaren van werktijden die het moeilijk maken om aan verplichtingen thuis te voldoen. Bij de bso ervaren zij ook het vaakst voldoende balans tussen werk en privé. Deze moeders werken echter gemiddeld betrekkelijk weinig uren (maar meer dan moeders zonder opvang die dat wel wilden of met minder opvang dan gewenst, zie tabel 2.22). Mogelijk is in deze gezinnen een duidelijke keuze voor een arrangement zonder formele opvang gemaakt, waardoor er relatief weinig fricties ontstaan.

Tabel 2.24

Opvattingen over het combineren van arbeid en zorg, moeders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen of van wie hun eerste kind in 2012 4 jaar is geworden en die in september 2013 betaald werkten, 2013 (in procenten (helemaal/enigszins) mee eens)^a

dagopvang (n = 933)	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	heeft geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	totaal
Ik vind het combineren van betaald werk en zorgtaken zwaar.	57	55	57	49	54
Het komt vaak voor dat mijn werktijden het moeilijk maken om aan mijn verplichtingen thuis te voldoen.	33	47	37	22	32
Het komt vaak voor dat ik moeilijk aan mijn verplichtingen thuis kan voldoen, omdat ik in gedachten steeds met mijn werk bezig ben.	15	23	25	16	17
Het combineren van betaald werk en zorgtaken geeft mij voldoening.	80	75	82	74	78
Ik ervaar op dit moment voldoende balans tussen werk en privé.	59	38	47	64	57
Door de afwisseling met betaald werk gaan mijn zorgtaken thuis me beter af.	57	47	60	49	54
Door de afwisseling met zorgtaken gaat mijn betaalde werk me beter af.	45	27	46	45	43
buitenschoolse opvang (n = 779)	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst of heeft geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	totaal	
Ik vind het combineren van betaald werk en zorgtaken zwaar.	62	56		51	56
Het komt vaak voor dat mijn werktijden het moeilijk maken om aan mijn verplichtingen thuis te voldoen.	40	35		30	35
Het komt vaak voor dat ik moeilijk aan mijn verplichtingen thuis kan voldoen, omdat ik in gedachten steeds met mijn werk bezig ben.	20	24		19	21
Het combineren van betaald werk en zorgtaken geeft mij voldoening.	80	80		77	79
Ik ervaar op dit moment voldoende balans tussen werk en privé.	56	52		65	59
Door de afwisseling met betaald werk gaan mijn zorgtaken thuis me beter af.	47	46		49	48
Door de afwisseling met zorgtaken gaat mijn betaalde werk me beter af.	61	57		57	59

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Kinderzorg, betaald werk, huishouden en vrije tijd
 Het dagelijks leven bestaat niet alleen uit arbeid en zorg voor kinderen, er moeten ook huishoudelijke klussen gedaan worden en mensen hebben (behoefte aan) een bepaalde hoeveelheid vrije tijd. Vooral de zorg voor jonge kinderen gaat ten koste van de beschikbare vrije tijd (Cloin 2013; Pouwels 2011) en het is bekend dat de combinatie van betaald werk en kinderopvang juist in (ervaring van) de vrije tijd problemen kan opleveren (Mattingly en Sayer 2006; Roeters et al. 2008; Cloin en Schols 2011). Zien we dat ook terug in ons onderzoek, en is er een verband met het al of niet hebben van (de gewenste hoeveelheid) formele kinderopvang? Maakt dat uit voor de mate waarin men vindt dat naast betaald werk het huishouden en de vrije tijd te combineren zijn met de zorg voor kinderen?

Tabel 2.25

Mate waarin zorg voor kinderen goed te combineren is met betaald werk en diverse andere bezigheden in het dagelijks leven,^a moeders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen (dagopvang), 2013 (in procenten enigszins/helemaal mee eens)^b

	≥ opvang dan gewenst	< opvang dan gewenst	heeft geen opvang, wilde wel	heeft/ wil geen opvang	totaal
betaald werk	76	73	55	63	68
huishoudelijke taken	55	53	65	70	61
sociaal leven (vrienden, familie en kennissen)	66	51	57	66	62
vrije tijd, hobby's en sport	44	39	39	47	44
tijd voor mijzelf	38	31	36	47	40
tijd voor mijn partner (alleen als u een partner heeft) (n = 1114)	51	48	49	59	53
					1161
(n)					

- a Er is ook gevraagd in hoeverre de zorg voor de kinderen goed te combineren is met mantelzorg. Slechts heel weinig respondenten (69) hebben deze vraag beantwoord, mogelijk vooral degenen die mensen in hun omgeving hebben die zorg zouden behoeven. 55% vond deze zorg goed te combineren met de zorg voor de kinderen. De aantallen zijn veel te klein om uit te splitsen naar wens en gebruik van formele opvang.
- b De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Formele opvang, of dat nu voor het ideale aantal uren is of niet, maakt de combinatie van kinderopvang en betaald werk beter mogelijk, maar de combinatie met het huishouden vinden moeders met opvang juist moeizamer (ongeacht of zij minder of evenveel opvang hebben als gewenst). Kinderopvang faciliteert in dat opzicht dus de combinatie van betaald werk en kinderopvang maar niet de combinatie van kinderopvang en het huishouden. Andersom scoren moeders zonder formele dagopvang, of zij dat nou wel wilden of niet, lager op de combineerbaarheid van kinderopvang met betaald werk maar beter op

ouders met een kind dat net naar de basisschool gaat, zijn wat aarzelender over buitenschoolse opvang: iets minder dan de helft (46%) wil daarvan gebruikmaken, in een centrum voor bso of bij een gastouder. Van de ouders die formele opvang willen, hebben de meesten dat ook gekregen, zij het niet allemaal voor evenveel uren als ze hadden gewild. Van alle ouders heeft 16% geen dagopvang terwijl zij dat wel wilden. Bij de bso is het aandeel vergelijkbaar (14%). En respectievelijk 10% en 4% heeft minder uren formele opvang dan gewenst. Dit zijn de groepen waarin we in dit onderzoek vooral zijn geïnteresseerd. We hebben ze allereerst gevraagd waarom ze minder opvang hebben dan ze hadden gewild. Verreweg de meeste ouders noemen dan de *kosten* van de opvang. Volgens negen op de tien ouders speelden die een rol, en volgens meer dan de helft waren ze doorslaggevend. Op de tweede plaats komt *werkloosheid* van een van de ouders. 40% van de ouders die minder opvang hebben dan gewenst, noemde dit als reden en bij krap 20% was dat het belangrijkste argument om af te zien van (meer) kinderopvang. Andere redenen vallen daarbij in het niet. Een minderheid van de ouders noemen gebrek aan goede opvang in de buurt, twijfel over de kwaliteit van de opvang en niet-passende opvanguren, maar ze geven tevens aan dat dit zelden de doorslag gaf.

Vervolgens hebben we de verschillende groepen ouders, inclusief degenen die helemaal geen opvang willen, met elkaar vergeleken om erachter te komen op welke punten ze van elkaar verschillen. We keken naar het aanbod aan alternatieve informele opvang, naar de vraag of de moeders formele opvang goed vinden voor kinderen, naar hun oordeel over de kosten en naar de hoogte van de uurprijs van opvang. Verder gingen we na in hoeverre er mogelijk een verschil was in de mate waarin de moeders hechten aan hun werk en inkomen. Uit een afsluitende analyse, waarin al deze factoren zijn betrokken, blijkt ten eerste dat de ouders die zeggen opvang te willen, maar dat niet hebben, op veel punten overeenkomen met de ouders die geen formele opvang willen. Beide groepen staan veel ambivalenter tegenover het gebruik van formele opvang dan de gebruikers en het is dan ook de vraag of ze hun kind wel echt graag naar een formele vorm van opvang hadden willen sturen. Ten tweede valt op dat ook de gebruikers van opvang sterk op elkaar lijken, of ze nu het gewenste aantal uren opvang hebben gerealiseerd of wat minder dan dat. We vinden dus vooral verschillen tussen de *gebruikers* en de *niet-gebruikers*. Uit de vergelijking komt naar voren dat een negatiever oordeel over de kosten potentiële gebruikers van *dagopvang* inderdaad afschrikt. De ouders die géén gebruik maken van dagopvang in een kinderdagverblijf of bij een gastouder, vinden vaker dat de opvang bijna niet meer te betalen is en hekelen de onrust en onduidelijkheid over dalende en stijgende toeslagen. Ook vinden zij vaker dat als het inkomen van de moeder helemaal opgaat aan de opvang, zij net zo goed thuis kan blijven. Dit oordeel over de kosten van de opvang blijkt onder andere samen te hangen met de financiële situatie van de ouder(s). Met name de groep die formele opvang wil, maar niet heeft, geeft vaak aan dat ze niet of nauwelijks kunnen rondkomen. Zij werken vaak ook minder uren dan ze willen, dus waarschijnlijk speelt werkloosheid bij hen een grote rol. Dit kan zowel verklaren waarom zij geen formele opvang hebben terwijl ze dat wel wilden, als dat de opvangkosten voor hun beurs te hoog zijn. Bij de groep die sowieso geen formele opvang wil, is dit niet het geval. Zij beoordelen hun financiële situatie niet of nauwelijks slechter dan ouders die wel formele opvang hebben. Deze groep blijkt lang niet altijd te hebben uitgezocht hoe-

veel de opvangkosten voor hen zouden zijn, mogelijk ook doordat zij van alle groepen het negatiefst over formele opvang denken. Wellicht hebben zij zich in hun (negatieve) oordeel over de kosten (mede) laten beïnvloeden door de alarmerende berichten in de media over gestegen opvangkosten.

Bij de buitenschoolse opvang blijken de kosten van de opvang overigens nauwelijks relevant voor het wel of niet gebruiken van formele opvang, mogelijk omdat het aantal opvanguren per week kleiner is. Ouders van wie het kind niet naar de bso gaat, zijn niet of nauwelijks negatiever over de kosten, en vinden hoge kosten ook geen reden om niet te werken. De ouders die ambivalent staan tegenover buitenschoolse opvang wijzen zelf dus vaak de kosten aan als reden daarvoor, maar zij zijn over die kosten nauwelijks negatiever dan de ouders die wel gebruikmaken van de opvang.

Blijkbaar hangt wel of niet gebruiken van buitenschoolse opvang vooral samen met andere factoren. Zo speelt een rol of de moeder denkt dat een paar dagen formele opvang per week goed is voor een kind, en of de ouders alternatieven hebben in de vorm van grootouders of andere familieleden of bekenden die op het kind willen passen. Ook heel bepalend voor het gebruik van buitenschoolse opvang is of een van de ouders werkloos is en in hoeverre de moeder haar werk en inkomen belangrijk vindt. Deze factoren spelen ook bij de keuze van ouders om wel of niet dagopvang te gebruiken een grote rol. Alleen vinden we bij de jonge moeders geen relatie tussen het belang dat zij hechten aan hun werk en inkomen en het wel of niet gebruik willen maken van formele opvang. Een mogelijke verklaring kan zijn dat in de eerste jaren van het moederschap betaald werk tijdelijk op het tweede plan komt, maar later weer meer ruimte krijgt.

Daarmee zijn we aanbeland bij de relatie tussen het gebruik van kinderopvang en betaald werk. Betekent minder formele opvang dan gewenst ook dat de ouders minder werken dan ze zouden willen? De gemiddelde arbeidsduur van de jonge moeders is 22 uur in de week, en dat is 9 uur minder dan voor de geboorte van hun kind, en 1,4 uur minder dan ze zouden willen werken. Inderdaad willen vooral de moeders die minder kinderopvang hebben dan ze hadden gewild, graag wat meer werken. Het verschil is vooral groot (10 uur) bij de moeders die geen gebruik maken van formele kinderopvang, maar dat wel hadden gewild. Moeders die evenveel of meer formele opvang hebben dan gewenst, zouden graag net iets minder werken. Voor de moeders met een schoolgaand kind zijn de cijfers vrijwel identiek. Zij werken gemiddeld 20,2 uur, 2 uur minder dan ze idealiter hadden gewild en ook daar is het gat vooral groot bij de moeders die wel formele opvang hadden willen hebben, maar dat niet of onvoldoende hebben gerealiseerd. Bij de vaders ligt het allemaal wat eenvoudiger. Zij werken vrijwel full time (35 à 36 uur per week), of ze nu wel of niet (voldoende) formele opvang hebben. Dat is slechts 1,4 uur minder dan ze deden voordat hun eerste kind geboren werd, en ook in alle groepen ongeveer evenveel als ze zouden willen. Of beter gezegd, evenveel als hun vrouw zou willen, want negen op de tien keer is de vragenlijst ingevuld door de moeder. Hiermee is nog niet gezegd dat het verschil tussen gewenste en feitelijke arbeidsduur bij de moeders het gevolg is van een gebrek aan formele kinderopvang. Bij de ouders die evenveel opvang hebben als gewenst en toch minder werken dan ze willen, is dit duidelijk niet het geval. Ook van de ouders die zowel minder opvang hebben als minder

werken dan ze willen, geeft een op de vijf aan dat dit komt door werkloosheid. Bij de andere ouders weten we het niet helemaal zeker. De helft wijst oorzaken binnen de kinderopvang (met name de kosten) aan als reden waarom ze minder opvang hebben, maar niet helemaal zeker is of dat ook de reden is waarom ze minder werken.

Ten slotte een woord over de combinatie tussen arbeid en zorg. Ongeveer de helft van de moeders vindt het combineren van werk en zorg best zwaar. Dat geldt ook voor de moeders die formele opvang willen, ongeacht of ze dat wel of niet volledig hebben gerealiseerd. Wel ervaren de moeders die minder *dagopvang* hebben dan ze hadden gewild, wat vaker dat werk en gezin botst. Bij moeders met een schoolgaand kind maakt dit niet uit. Moeders die helemaal geen opvang willen en hebben ervaren de minste conflicten tussen werk en zorg, terwijl ze toch vrijwel evenveel uren werken als de moeders die minder formele opvang hebben dan ze willen. Blijkbaar is formele kinderopvang niet de enige manier om tot een goede balans tussen werk en privé te komen.

Noten

- 1 Pas als 95% van de uitgekeerde toeslagen door de Belastingdienst definitief is vastgesteld, spreekt het CBS over definitieve cijfers. Dat is nog niet het geval voor de cijfers over 2011 en de jaren erna.
- 2 Het CBS heeft de berekeningen gedaan waarop deze instroomcijfers zijn gebaseerd.
- 3 Ook al eerder, in 2009, is de instroom in de dagopvang flink lager dan het jaar ervoor. Het is niet duidelijk of hier sprake is van een eerste trendbreuk, of dat de instroom in 2008 wellicht uitzonderlijk hoog was: Om daar zicht op te krijgen zijn cijfers over 2007 en eerder nodig. Helaas zijn instroomcijfers voor deze jaren niet beschikbaar.
- 4 Over het aantal uren dat kinderen (daarnaast) naar informele opvang gaan, hebben we geen gegevens. Vanwege de focus op formele opvang in ons onderzoek hebben we in onze enquêtes alleen aan ouders die formele opvang hebben, gevraagd naar het aantal gebruikte uren en dagdelen.
- 5 Een derde van de ouders gaf bij de vragen over gewenste en gerealiseerde uren opvang andere antwoorden dan bij de selectievraag over het aantal uren. In deze gevallen is het antwoord op de selectievraag als leidend beschouwd omdat deze vraag vermoedelijk gemakkelijker is in te vullen dan de andere vragen over de uren.
- 6 De groep ouders die geen of minder opvang heeft dan gewenst bestaat voor het grootste deel uit ouders die geen opvang hebben (zie tabel 2.3). Deze groep is even positief over buitenschoolse opvang in een kindercentrum en zelfs positiever over buitenschoolse opvang bij een gastouder dan de ouders die evenveel of meer opvang hebben dan ze willen.
- 7 De hier genoemde uurprijzen wijken iets af van die in hoofdstuk 3 (tabel 3.12). Deze kleine afwijkingen zijn niet vreemd, omdat het om andere onderzoeksgroepen (instroom en uitstroom) gaat. Zeker bij de zo weinig gebruikte naschoolse gastouderopvang kunnen een paar gebruikers met een relatief hogere of lagere uurprijs het gemiddelde beïnvloeden. Ook komen de in tabel 2.13 en 3.12 genoemde gemiddelde uurprijzen dicht in de buurt van de door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) genoemde gemiddelden (szw 2014).
- 8 In 2013 is de maximumprijs eenmalig niet geïndexeerd, in 2014 is dit wel weer gedaan.
- 9 In 2004 was 57% van de moeders het eens met de stelling dat betaald werk belangrijk is voor zelfontplooiing en zelfontwikkeling, nu bijna 90%. In 2004 vond 58% van de moeders het belangrijk haar eigen geld te verdienen, nu ruim 80%.

- 10 Een schaalanalyse liet een alpha zien van 0,75. Ook uit een factoranalyse kwam duidelijk één factor naar voren.
- 11 Als de werkelijke arbeidsduur minstens vier uur korter was dan de gewenste arbeidsuur, kregen respondenten een score van 1 op de variabele 'werkt minder uren dan gewenst', de andere respondenten kregen een score van 0.

3 Uitstroom uit de formele opvang

3.1 Vergrote uitstroom?

In hoofdstuk 2 hebben we gezien dat de instroom van potentiële gebruikers in de formele opvang is afgenomen. Dat verklaart een deel van de geconstateerde krimp van het aantal kinderen met een kinderopvangtoeslag. In dit hoofdstuk gaan we na of ook een vergrote uitstroom hieraan debet is. De onderzoeksgroepen bestaan uit ouders die eind 2011 gebruikmaakten van dagopvang of buitenschoolse opvang. De uitkomsten gaan dus uitsluitend over (voormalige) gebruikers, en zijn dus niet, zoals in hoofdstuk 2, representatief voor de totale groep ouders. Net als in hoofdstuk 2 maken we geen onderscheid tussen opvang in een kindercentrum (kinderdagverblijf of centrum voor buitenschoolse opvang) of bij een gastouder. We duiden ze samen aan als formele opvang, of voor de leesbaarheid kortweg 'opvang'.¹ We hebben de ouders, doorgaans zijn het moeders, gevraagd of hun kind nog steeds evenveel uren naar de opvang gaat als eind 2011. En zo niet, waarom ze de opvang hebben ingekrompen of stopgezet, hoe ze de opvang sindsdien hebben geregeld en welke gevolgen dit eventueel heeft gehad voor hun arbeidsdeelname. We maken daarbij steeds een onderscheid tussen kinderen die nog evenveel uren naar de opvang gaan als in 2011, kinderen die nu minder uren gaan (krimp) en kinderen van wie de formele opvang helemaal is beëindigd. In de tekst worden uitsluitend significante verschillen tussen deze groepen besproken en in de tabellen worden deze weergegeven door een vetgedrukt getal. Maar voordat we de uitstroom in 2012 en 2013 beschrijven, willen we eerst weten of deze groter is dan in de jaren ervoor. Daarom beginnen we dit hoofdstuk met cijfers over de jaarlijkse uitstroom uit de kinderopvang sinds 2008.

3.2 Trendcijfers 2008-2012

Hoeveel kinderen stromen jaarlijks uit de formele kinderopvang uit? Was dit in 2012 meer dan in voorgaande jaren? We bekijken dit op basis van kinderopvangtoeslaggegevens van de Belastingdienst. Deze gegevens geven een beeld van de uitstroom uit de *toeslag*. Helaas kan de uitstroom in 2013 nog niet worden bepaald, omdat daarvoor de jaargegevens over 2014 nodig zijn.² Bovendien zijn de cijfers over 2011 en 2012 nog niet definitief. Per jaar is nagegaan van hoeveel kinderen de kinderopvangtoeslag is vervalven. Dat aantal is afgezet tegen het totale aantal kinderen dat (een deel van) dat jaar een toeslag had.³

Uit deze voorlopige cijfers blijkt dat in 2012 meer kinderen zijn uitgestroomd uit de dagopvang dan in voorgaande jaren (tabel 3.1). In dat jaar werd de toeslag beëindigd van 133.000 kinderen, zijnde 30% van alle kinderen die dat jaar (enige tijd) een toeslag voor dagopvang hadden. Meer dan in de jaren ervoor verviel de toeslag van kinderen die nog niet de basisschoolleeftijd hadden bereikt en dus voortijdig vertrokken zijn. Ook blijkt dat minder kinderen na hun 4e verjaardag de overstap maken naar de buitenschoolse opvang (zoals we ook al in tabel 1.2 constateerden). Van de kinderen die op 4-jarige

leeftijd uitstromen uit de dagopvangtoeslag kregen in 2011 zeven op de tien aansluitend een toeslag voor buitenschoolse opvang; in 2012 waren dit er nog maar zes op de tien.⁴ Uiteraard is mogelijk dat een deel van deze schijnbaar vertrokken kinderen in werkelijkheid nog steeds naar de opvang gaat, en dat dus alleen de toeslag is vervallen. Omdat de inkomenstoets (waarbij het recht op een toeslag vervalt voor ouders met een hoog gezamenlijk inkomen) pas in 2013 is ingegaan, mogen we echter aannemen dat het aandeel kinderen zonder toeslag in alle vergeleken jaren ongeveer gelijk is.⁵ Weliswaar zijn in 2010 de eisen aan gastouders aangescherpt, waardoor mogelijk een aantal van hen hun registratie heeft verloren (en daarmee de ouders het recht op een toeslag), maar de gastouderopvang speelt een relatief bescheiden rol in de opvang. We mogen dus aannemen dat de vergrote uitstroom in 2012 inderdaad een uitstroom van opgevangen kinderen betreft, en niet verklaard kan worden uit het vervallen van uitsluitend de toeslag.

Tabel 3.1

Uitstroom uit de kinderopvangtoeslag voor dagopvang, 2008-2012 (in aantallen x 1000 en in procenten van het aantal kinderen met toeslag)

	2008	2009	2010	2011*	2012*
aantal kinderen met kinderopvangtoeslag	415	438	449	461	446
uitstroom uit de kinderopvangtoeslag	107	116	111	116	133
aandeel van het totale aantal kinderen met toeslag (in %)					
voortijdige uitstroom van 0-3-jarig kind	4	6	5	5	7
leeftijdsgebonden vertrek van 4-jarig kind, geen overstap naar bso	5	5	5	6	9
leeftijdsgebonden vertrek van 4-jarig kind, overstap naar bso	17	16	15	14	13
uitstroom totaal	26	26	25	25	30

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Kinderopvangtoeslag '08-'13)

Dezelfde conclusie kunnen we trekken ten aanzien van de buitenschoolse opvang. Ook hier zien we dat in 2012 van meer kinderen de toeslag is stopgezet dan in voorgaande jaren. Vooral het voortijdig vertrek van kinderen die nog steeds op de basisschool zitten, kwam in 2012 vaker voor dan in voorgaande jaren. De gemiddelde leeftijd waarop de toeslag is beëindigd, is overigens niet veranderd. Er vertrekken dus blijkbaar kinderen van alle leeftijden, en het is niet zo dat kinderen op net iets jongere leeftijd groot genoeg worden bevonden om na schooltijd alleen thuis te zijn.

De vergrote uitstroom in 2012 (en bij de bso ook al in 2011) zou te maken kunnen hebben met de bezuinigingen op de kinderopvangtoeslag, maar ook bijvoorbeeld met oplopende werkloosheid of verminderde koopkracht (zie hoofdstuk 1). Ook in 2009 bleek al sprake van een verhoogde uitstroom, terwijl er toen weinig veranderde in de toeslag. Een verklaring voor de relatief hoge uitstroom in dat jaar zou kunnen zijn dat vanwege invoering van de motie-Van Aartsen/Bos in 2007 en 2008 relatief veel kinderen ingestroomd zijn in de bso, waarvan een deel het al snel weer voor gezien hield. Helaas zijn

cijfers over instroom en uitstroom in 2007 niet beschikbaar, dus we kunnen niet zien of 2008 een uitzonderlijk jaar was.

Tabel 3.2

Uitstroom uit de kinderopvangtoeslag voor buitenschoolse opvang, 2008-2012 (in aantallen x1000 en in procenten van het aantal kinderen met toeslag)

	2008	2009	2010	2011*	2012*
aantal kinderen met kinderopvangtoeslag	354	414	423	442	442
uitstroom uit de kinderopvangtoeslag	46	79	69	83	98
aandeel van het totale aantal kinderen met toeslag (in %)					
voortijdige uitstroom van 4-10-jarig kind	9	14	11	13	16
leeftijdsgebonden vertrek van 11- of 12-jarig kind	4	5	5	5	6
uitstroom totaal	13	19	16	19	22
gemiddelde leeftijd kind bij uitstroom (in jaren)	8,5	8,2	8,7	8,6	8,7

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Kinderopvangtoeslag '08-'13)

3.3 Voormalige gebruikers van formele opvang

We kunnen dus concluderen dat in 2012 inderdaad sprake was van een vergrote uitstroom. Zowel in de dagopvang als in de buitenschoolse opvang is het voortijdig vertrek toegenomen en ook maakten minder kinderen de overstap van dagopvang naar buitenschoolse opvang. De vraag is uiteraard waarom? Heeft deze vergrote uitstroom te maken met de verhoging van de opvangkosten? En betekent minder opvang dat de ouders, of de moeder, minder werken? Om die vragen te beantwoorden kijken we naar de voormalige gebruikers. We ondervroegen 1122 ouders die eind 2011 een kind hadden op de dagopvang en 1062 ouders met een kind op de buitenschoolse opvang.⁶ We vroegen ze allereerst hoeveel uren hun kind in 2011 naar de opvang ging, en of dat ten tijde van het onderzoek (september 2013, dus ruim anderhalf jaar later) nog steeds het geval was. We bespreken eerst de dagopvang, daarna de buitenschoolse opvang.

Krimp en uitstroom uit de dagopvang

Alle kinderen gingen in 2011 een of meer dagen naar de formele opvang: 82% naar een kinderdagverblijf, 15% naar een gastouder en 3% naar een combinatie van beide. Het gemiddelde opvangcontract bedroeg 92 uur opvang per maand, wat neerkomt op 22 uur opvang per week, dus ruim 2 dagen per week (afhankelijk van het aantal opvanguren per dag). Dit opvangarrangement werd bij een kleine helft van de kinderen (45%) nog aangevuld met opvang in het informele circuit (familie, vrienden of bekenden of een zelfgezochte oppas). De meeste moeders (84%) waren daarnaast minstens een dag per week zelf thuis om voor hun kind te zorgen, zo ook 28% van de vaders. Ruim anderhalf jaar later is 56% van de kinderen van de dagopvang gehaald. Dat is niet zo vreemd, aangezien de helft van de kinderen inmiddels 4 of 5 jaar is en naar school

gaat. We kijken daarom allereerst naar de kinderen die nog geen 4 jaar zijn (tabel 3.3). Volgens opgave van de ouders gaat twee derde van deze peuters nog steeds evenveel of zelfs meer uren naar het kinderdagverblijf en/of de gastouder als eind 2011. Een op de vijf kinderen gaat nu minder uren per maand naar de formele opvang. En 12% van deze nog niet 4-jarige kinderen is van de opvang gehaald.⁷ De gemiddelde opvangduur van al deze kinderen, inclusief degenen die niet meer naar de dagopvang gaan, is gedaald naar 78 uur. Deze afname komt vooral voor rekening van de stoppers. Van de kinderen die nog wel naar de dagopvang gaan, is de gemiddelde opvangduur slechts licht afgenomen naar 89 uur per maand. Bovendien blijkt dat de ouders die de opvang hebben ingekrompen in 2011 relatief veel uren opvang gebruikten.

Van de kinderen die 4 of 5 jaar zijn, is 6% voortijdig van de dagopvang gegaan, ruim dus voordat het kind 4 jaar werd. Nog eens 15% ging de laatste periode voor de overstap naar de basisschool minder uren dan eind 2011. Deze aandelen zijn iets kleiner dan bij de kinderen die nog geen 4 jaar zijn, omdat deze periode bij hen korter is. In 2011 gingen ze, net als de kinderen die nog geen 4 jaar zijn, gemiddeld 93 uur per maand naar de dagopvang. Onbekend is hoeveel uur dat vlak voor hun 4e verjaardag was. Van deze 4- of 5-jarigen zit 62% nu op de buitenschoolse opvang. Dit aandeel is in lijn met de doorstroom van dagopvang naar bso die uit de kinderopvangtoeslaggegevens blijkt (61% in 2012). Van de kinderen die hun 4e verjaardag nog op de dagopvang hebben gevierd, blijken twee op de drie door te stromen naar de buitenschoolse opvang. Voor kinderen die al op veel jongere leeftijd niet meer naar de dagopvang gingen, is die overstap een stuk minder vanzelfsprekend: slechts 14% zit ten tijde van het onderzoek op de buitenschoolse opvang.

Tabel 3.3

Verandering in gebruik van formele dagopvang (kinderdagverblijf of gastouder) tussen 2011 en 2013 (in procenten) en gemiddeld aantal opvanguren per maand, 2011 en 2013

	wijziging (in %)	kind < 4 jaar		kind 4 of 5 jaar		totaal (in %)	
		opvanguren per maand ^a 2011	opvanguren per maand ^a 2013	wijzigingen vóór de 4e verjaardag (in %)	opvanguren per maand ^a 2011		opvanguren per maand ^a 2013
meer uren	9	73	113	4	85	n.v.t.	6
evenveel uren	58	91	91	75	90	n.v.t.	67
minder uren	20	108	72	15	112	n.v.t.	18
gestopt	12	83	0	6	86	n.v.t.	9
totaal	100	92	78	100	93	n.v.t.	100
(n)	612	580	580	510	489	489	1122

a Alleen als respondenten de opvanguren in 2011 en 2013 hebben opgegeven (bij 4% van de respondenten ontbreekt een of beide jaren) én deze uren consistent zijn met directe vraag over de verandering in opvanguren (1% van de respondenten spreekt zichzelf tegen).

Bron: scp/cbs (Kik'13) gewogen gegevens

Tegelijk met de krimp in de formele opvang is de informele opvang wat toegenomen: 52% van de kinderen die in 2011 in de formele opvang zaten, en die in september 2013 nog geen 4 jaar waren, heeft met een vorm van informele opvang te maken (in 2011 was dit 47%, en dit verschil is significant). Vooral bij de kinderen die nu minder uren naar de formele opvang gaan, is sprake van een vergrote rol van informele opvang. In 2011 bestond het opvangarrangement bij 43% van deze kinderen uit een combinatie van formele en informele opvang, in 2013 was dat het geval bij 57%. Ook het aandeel vaders en moeders met een zogenoemde 'papa-' of 'mamadag' is toegenomen. In 2011 was 88% van de moeders een of meer dagen thuis met haar kind, in 2013 is dat gestegen tot 93%. Bij de vaders liggen deze aandelen veel lager, maar ook bij hen is sprake van een toename (van 32% naar 37%). Onduidelijk is of ouders vaker thuis zijn omdat ze minder opvang hebben, of dat ze minder opvang hebben omdat ze om andere redenen (bv. werkloosheid) vaker thuis zijn. Bovendien betekent meer dagen thuis nog niet per definitie dat ze ook minder uren werken. Het is ook mogelijk dat ze meer gebruikmaken van de mogelijkheden die het Nieuwe Werken hen biedt, en bijvoorbeeld de tijd die ze overdag op hun kind passen, 's avonds of in het weekend inhalen. In paragraaf 3.7 gaan we hier verder op in.

Krimp en uitstroom uit de buitenschoolse opvang

1062 kinderen die eind 2011 voor of na schooltijd ten minste eens per week naar de formele opvang gingen, deden mee aan ons onderzoek, of beter gezegd, hun ouders. De meesten van deze kinderen (86%) gingen eind 2011 naar een centrum voor buitenschoolse opvang. De overige kinderen gingen voor of na schooltijd naar een gastouder (12%) of naar een combinatie van beide (2%). We zullen beide vormen samen aanduiden als buitenschoolse opvang (of bso), door een gastouder en/of kindercentrum. Gemiddeld verbleven de kinderen hier 40 uur per maand. Dit is inclusief eventuele vakantieopvang, dus onduidelijk is hoeveel ochtenden of middagen de kinderen in een gewone schoolweek naar de opvang gingen. In aanvulling op deze formele opvang gingen drie op de tien kinderen ook nog naar informele opvang, bijvoorbeeld door grootouders of andere familieleden of bekenden.

Ruim anderhalf jaar later is er voor veel kinderen iets veranderd in het opvangarrangement. Van alle kinderen die eind 2011 naar de formele opvang gingen, is een op de drie daar nu vanaf.⁸ Deze afname geldt in gelijke mate voor de buitenschoolse gastouderopvang als voor buitenschoolse opvang in een kindercentrum. Het vertrek is voortijdig, aangezien het onderzoek zich beperkt tot kinderen die in 2011 maximaal 9 jaar oud waren, en geen van hen kan dus in het najaar van 2013 al op de middelbare school zitten. Een kwart van de kinderen gaat nog steeds naar de formele buitenschoolse opvang, maar nu voor minder uren per maand. Bij een op de tien kinderen is de opvangduur juist uitgebreid. Voor de overige kinderen (39%) veranderde er niets. De gemiddelde opvangduur is voor alle kinderen samen, dus inclusief de kinderen die nu helemaal niet meer naar de buitenschoolse opvang gaan, bijna gehalveerd van 40 uur naar 23 uur. Net als bij de dagopvang komt deze afname vooral voor rekening van de stoppers. Voor de kinderen die nog steeds naar de buitenschoolse opvang gaan, is de gemiddelde opvangduur met 7 uur afgenomen van 42 uur in 2011 naar gemiddeld 35 uur in 2013. En net als bij de dagopvang zijn het vooral de grootverbruikers die de buitenschoolse

opvang van hun kind hebben verminderd. Kinderen van wie de opvang is uitgebreid, hadden juist in 2011 relatief weinig uren opvang.

Tabel 3.4

Verandering in gebruik van formele buitenschoolse opvang (in kindercentrum of door gastouder) tussen 2011 en 2013 (in procenten) en gemiddeld aantal opvanguren per maand in 2011 en 2013

	wijzigingen (in %)	opvanguren per maand ^a	
		2011	2013
meer uren	4	28	42
evenveel uren	39	38	38
minder uren	23	51	27
gestopt	33	38	0
totaal	100	40	23
(n)	1062	945	945

a Alleen als respondenten de opvanguren in 2011 en 2013 hebben opgegeven (bij 4% van de respondenten ontbreekt een of beide jaren) én deze uren consistent zijn met directe vraag over de verandering in opvanguren (1% van de respondenten spreekt zichzelf tegen).

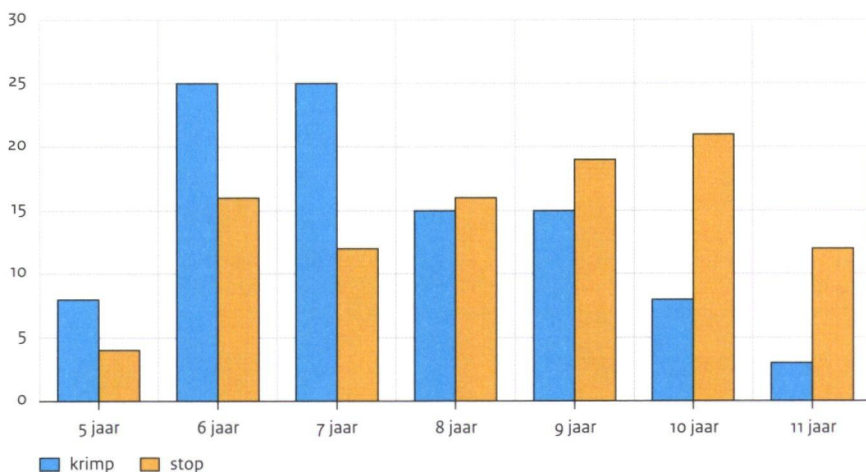
Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Tegenover de krimp van de formele opvang staat een zeer bescheiden uitbreiding van de informele opvang. In 2011 ging 29% van de kinderen ook een of meer dagen voor en/of na schooltijd naar een familielid, kennis of zelfgezochte oppas, anderhalf jaar later is dat 31% (het verschil is niet significant). De inzet van informele opvang blijkt wel gestegen bij kinderen die nu minder uren naar de formele opvang gaan (van 21% naar 29%, een significant verschil). Bij kinderen die nog evenveel uren worden opgevangen door bso of gastouder, bleef de inzet van informele opvang gelijk (36%), en bij de kinderen die nu meer uren gaan, is het aandeel dat ook naar een informeel opvangadres gaat afgenomen (van 26% naar 18%, maar het aantal is klein). Bij de groep die nu geen buitenschoolse opvang meer heeft, is het aandeel dat gebruikmaakt van informele opvang gelijk gebleven (27%). Dit zagen we ook al bij de dagopvang. Het wegvallen van formele opvang gaat dus niet samen met een toename van informele opvang. Of beter gezegd, een toename van het aandeel kinderen dat buiten schooltijd door familie, vrienden of een zelfgezochte opas wordt opgevangen. Het is wel mogelijk dat het aantal dagen waarop deze informele oppassers worden ingezet, is uitgebreid. Daarover hebben we geen gegevens. De kinderen van wie de buitenschoolse opvang (in een centrum of bij een gastouder) sinds 2011 is ingekrompen, waren op dat moment gemiddeld 7 jaar en 5 maanden. In figuur 3.1 is te zien dat de opvanguren relatief vaak zijn afgenomen gedurende het 6e en 7e levensjaar van het kind. Zoals we bij redenen van vertrek in paragraaf 3.4 zullen zien, heeft dat te maken met het feit dat op veel scholen kleuters minder uren per week naar school gaan dan oudere kinderen. Bij de overgang naar groep drie vervalt dan bijvoorbeeld de extra vrije middag of worden de roostervrije dagen geschrapt. De kinderen van wie de opvang helemaal is stopgezet, waren gemiddeld een jaar ouder. De helft van

hen was 9 jaar of ouder (tegen een kwart van de kinderen die nog wel naar de opvang gaan, maar minder uren). Dat heeft te maken met de inschatting van ouders dat hun kind op die leeftijd oud genoeg is om alleen, of met oudere broers of zussen, thuis te zijn.

Figuur 3.1

Leeftijd kind bij inkrimpen of stopzetten van formele buitenschoolse opvang, 2013
(in aantal kinderen; n = 558)

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

3.4 Redenen van inkrimpen of stopzetten van de formele kinderopvang

Waarom hebben ouders de opvang van hun kind stopgezet of ingekrompen? We hebben de ouders die dit hebben gedaan een lijst voorgelegd met mogelijke redenen, waarbij ze konden aangeven welke daarvan een belangrijke rol hebben gespeeld bij hun besluit. Ze konden dus meerdere redenen aangeven. Tot slot is de ouders gevraagd om aan te geven welke van de genoemde redenen uiteindelijk de doorslag heeft gegeven. In tabel 3.5 zijn de redenen vermeld voor inkrimpen of stoppen van dagopvang, in tabel 3.6 van de buitenschoolse opvang. De redenen zijn geordend van meest als doorslaggevend genoemd naar minst genoemd (met uitzondering van de optie 'anders', die onderaan is blijven staan).

Dagopvang

Van ruim een kwart van de kinderen die eind 2011 naar de dagopvang gingen, is de opvang ingekrompen of voortijdig, dus voor ze 4 jaar werden, stopgezet. In die periode is de kinderopvangtoeslag twee keer verlaagd, en ouders met een huishoudensinkomen boven de 118.000 euro hadden per 1 januari 2013 zelfs helemaal geen recht meer op toeslag (zie hoofdstuk 1). Onder andere de brancheorganisaties vreesden dat dit voor veel ouders reden zou zijn om de opvang in te krimpen of stop te zetten. Inderdaad worden de kosten van de opvang het vaakst genoemd. Vier op de tien ouders geven de kosten op als doorslaggevend, en ruim driekwart als belangrijke reden. Op de tweede plaats komt werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. Bij bijna de helft van de kinderen die voortijdig van de dagopvang zijn gehaald, speelde dit een rol en bij drie op de tien gaf het de doorslag. Ook speelde het mee bij een op de zes besluiten om het aantal opvangdagen in te krimpen. Ook deden veel ouders dat vaak omdat ze graag zelf meer voor hun kind wilden zorgen. Van de andere redenen worden, bij inkrimpen iets vaker dan bij stoppen, afstemmen van de werktijden en een aanbod van informele opvang genoemd. Dit zijn tevens de redenen die voor ouders ook op de achtergrond bij hun besluit een rol spelen. De in de kinderopvang zelf gelegen factoren (de opvang bevalt niet, de opvang stopte ermee, de ouder was niet tevreden over de kwaliteit of het kind kon er niet aarden) worden door ouders nauwelijks als doorslaggevend genoemd, maar spelen bij het verminderen van de uren steeds wel voor gemiddeld een op de tien ouders een rol (minder bij het helemaal stoppen). Veranderingen in het gezin ten slotte zijn vaak niet van doorslaggevend belang, maar spelen regelmatig op de achtergrond mee.

Een op de vijf ouders ten slotte kiest voor de optie 'anders'. Uit de toelichtingen blijkt dat zij vaak doelen op veranderingen in het werk van de ouders waardoor minder of geen opvang meer nodig was, overstap naar de peuterspeelzaal, flexibeler contracten bij de opvang waardoor ze niet langer opvang hoeven af te nemen die ze niet nodig hebben, of juist inflexibele opvanguren die niet aansluiten bij hun werkuren. Gezondheid of welbevinden van het kind wordt ook genoemd. En ten slotte noemen een aantal ouders de kosten, met name vermindering van de opvangtoeslag.

Tabel 3.5

Redenen^a waarom ouders de formele dagopvang sinds 2011 hebben verminderd of stopgezet, 2013 (in procenten)

	minder uren dagopvang (n = 244)		gestopt met dagopvang (n = 147)	
	doorslaggevende reden	(belangrijke) reden	doorslaggevende reden	(belangrijke) reden
Ik vind de opvang te duur.	40	76	38	81
Ik/mijn partner is (deels) werkloos/arbeidsongeschikt geworden.	9	17	28	45
Ik/mijn partner wilde zelf meer voor ons kind zorgen.	10	27	3	28
Iemand uit de omgeving wilde op mijn kind passen.	5	24	3	21
Door flexibel werken of thuiswerken is minder of geen opvang meer nodig.	5	24	3	15
Door een verandering in het gezin (geboorte van een kind of een andere verandering) wilde ik geen of minder opvang.	2	20	3	13
Doordat een ander kind naar school ging, wilde ik geen of minder opvang.	3	12	0	11
Ik heb geen vertrouwen meer in opvang, steeds verandert er iets.	2	12	1	8
Ik ben niet meer tevreden over de kwaliteit van de opvang.	1	9	0	9
Er bleek geen goede opvang te zijn voor mijn kind.	1	5	1	8
De opvang stopte ermee.	1	3	1	4
anders	20	26	20	26

a Bij doorslaggevende reden was één antwoord mogelijk, bij (belangrijke) reden meerdere antwoorden.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Buitenschoolse opvang

De redenen waarom ouders de buitenschoolse opvang van hun kind hebben ingekrompen dan wel stopgezet, zijn in grote mate vergelijkbaar met die bij de dagopvang. Ook hier worden de kosten van de opvang het meest genoemd. Bij zeven op de tien speelde dit een (belangrijke) rol en het gaf de doorslag bij 40% van de besluiten om minder uren te gaan afnemen, en 31% van de besluiten om te stoppen met de opvang. En net als bij de dagopvang is ook hier de tweede belangrijke reden, met name om helemaal te stoppen met de opvang, dat een van beide ouders werkloos of arbeidsongeschikt is geworden. Interessant is dat bij de buitenschoolse opvang de mogelijkheid om flexibel te werken op de derde plaats komt als reden de opvang aan te passen. Het speelde een rol bij een op de drie mutaties en gaf de doorslag bij een op de tien, zowel bij inkrimpen van uren als bij het besluit om helemaal te stoppen. Bij de dagopvang speelt dit een minder grote rol,

ongetwijfeld omdat het aantal opvanguren per dag daar veel groter is. Flexibel werken biedt dan minder soelaas. Ten slotte speelt ook de leeftijd van het kind hier een belangrijke rol. Een op de tien kinderen gaat nu niet meer naar de buitenschoolse opvang omdat hij/zij oud genoeg is om alleen, of met een ouder broertje of zusje, thuis te zijn. Uiteraard komt dat bij de dagopvang niet voor (het was overigens ook niet als optie gegeven) en dat geldt ook voor de mening van het kind over de opvang. Die geeft zelden de doorslag maar speelt wel vaak mee, zeker bij besluiten om het kind helemaal van de opvang te halen. Dat geldt ook in mindere mate voor de andere genoemde redenen. Het aanbod van informele opvang, ontevredenheid over de kwaliteit, of het feit dat de opvang (een gastouder of kindercentrum) ermee stopte zijn zelden de belangrijkste reden waarom ouders de opvang hebben aangepast, maar hebben op de achtergrond soms wel een rol gespeeld.

Tabel 3.6

Redenen^a waarom ouders de formele buitenschoolse opvang sinds 2011 hebben verminderd of stopgezet, 2013 (in procenten)

	minder uren buiten- schoolse opvang (n = 244)		gestopt met buiten- schoolse opvang (n = 147)	
	doorslag- gevende reden	(belang- rijke) reden	doorslag- gevende reden	(belang- rijke) reden
Ik vind de opvang te duur.	40	67	31	70
Ik/mijn partner is (deels) werkloos/arbeidsongeschikt geworden.	2	3	20	29
Door flexibel werken of thuiswerken is minder of geen opvang meer nodig.	11	34	10	32
Het kind is oud genoeg om alleen/met oudere broer/zus thuis te zijn.	4	14	13	36
Het kind vindt het niet leuk meer op de opvang.	2	18	10	41
Ik/mijn partner wilde zelf meer voor ons kind zorgen.	3	27	2	20
Iemand uit de omgeving wilde op mijn kind passen.	2	13	3	15
Doordat een ander kind naar school ging, wilde ik geen of minder opvang.	3	12	1	3
Ik ben niet meer tevreden over de kwaliteit van de opvang.	0	12	1	16
Er bleek geen goede opvang te zijn voor mijn kind.	0	3	1	6
Door een verandering in het gezin (geboorte van een kind of een andere verandering) wilde ik geen of minder opvang.	1	4	0	4
Ik heb geen vertrouwen meer in opvang, steeds verandert er iets.	0	8	0	10
De opvang stopte ermee.	0	3	0	2
anders	31	34	6	7

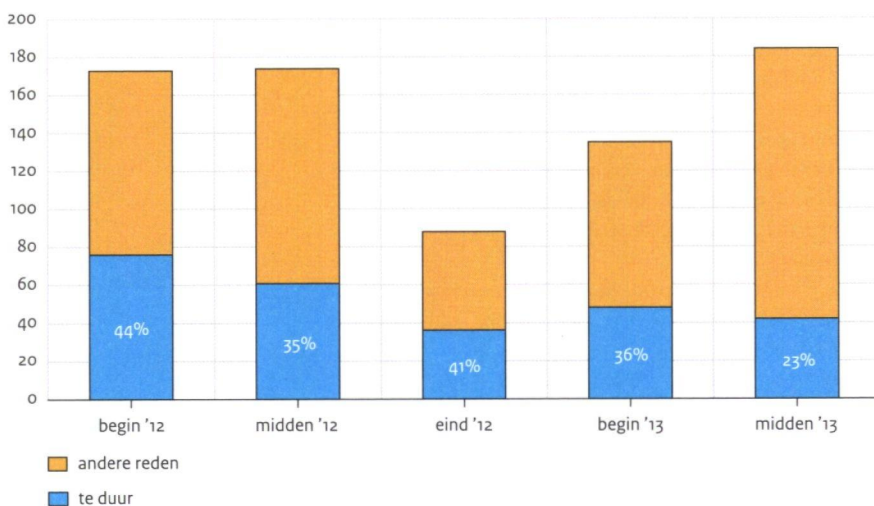
a Bij doorslaggevende reden was één antwoord mogelijk, bij (belangrijke) reden meerdere antwoorden.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Ten slotte valt ook hier het grote aandeel ouders op dat aangeeft dat andere dan de genoemde redenen een (doorslaggevende) rol hebben gespeeld, vooral als reden om de opvang in te krimpen. Een scan van deze 'andere' redenen laat zien dat het deels verbijzonderingen zijn van de hiervoor al genoemde redenen, bijvoorbeeld dat zij aangeven dat de kinderopvangtoeslag verviel, ze minder werken of de arbeidsuren hebben aangepast aan de schooltijden of omdat het kind, of een ander kind het niet meer naar zijn zin had in de opvang.⁹ Bij de buitenschoolse opvang bleken we echter een belangrijke reden van vermindering van opvanguren over het hoofd te hebben gezien. Veel ouders geven aan dat nu hun kind groter is, het langere dagen naar school gaat (de vrije vrijdagmiddag is bijvoorbeeld komen te vervallen), en dat ze daarom minder opvang nodig hebben. Dit verklaart het relatief grote aantal kinderen dat vanaf hun 6e of 7e jaar minder naar de opvang gaat (zie figuur 3.1 voor een uitsplitsing van krimp en uitstroom naar de leeftijd van kind). Voorbeelden van andere redenen zijn dat ouders de vakantieopvang hebben opgezegd (het kind gaat dus nog wel evenveel middagen per week),¹⁰ dat het kind na schooltijd naar sport of muziekles gaat of dat de regels in het kindercentrum ruimer zijn geworden waardoor de ouders een contract kunnen krijgen voor het aantal uren dat ze nodig hebben.

Figuur 3.2

Vermindering opvanguren of vertrek (samengenomen) uit dagopvang of bso (samengenomen), vanwege kosten of een andere reden, naar mutatieperiode (in aantallen kinderen en aandeel (percentage vermeld op de staven) dat vanwege de kosten minder of geen opvang meer heeft; n = 754)

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

De kosten van de opvang spelen dus zeer vaak een rol bij het besluit om minder of geen opvang meer te nemen. Onduidelijk is of ouders het dan hebben over gestegen kosten vanwege een lagere kinderopvangtoeslag, of dat de kosten om een andere reden zwaar wegen. Als de bezuinigingen op de toeslag voor veel ouders doorslaggevend zijn geweest, dan zouden we een piek in de uitstroom verwachten rond de tijd dat de nieuwe regels ingaan, dus rond de jaarwisseling. Dat zien we niet terug in figuur 3.2. Daarin zien we in welke periode de dagopvang of buitenschoolse opvang (hier samengenomen) is ingekrompen of stopgezet. Veel ouders deden dat inderdaad begin 2012, maar net zo vaak midden in het jaar en relatief weinig aan het einde van 2012. Hetzelfde geldt voor uitstroom vanwege de kosten (het onderste deel van de staven). Vertrek met de kosten als doorslaggevende reden vond vooral begin en midden 2012 plaats, sindsdien minder. Ook als we kijken naar het aandeel dat de kosten aanwijst als doorslaggevend voor krimp of vertrek (het percentage staat vermeld op de balk), dan zien we geen duidelijke piek rond de jaarwisseling.

3.5 Ouders vergeleken

De kosten van de opvang zijn dus voor veel ouders een belangrijke reden om het gebruik van formele opvang te herzien. Betekent dit dat de ouders die dat niet hebben gedaan, geen problemen hebben met de kosten? Of hadden zij alleen minder alternatieven? Ook geven ouders als reden dat ze flexibel konden werken en dus minder of geen opvang meer nodig hadden, maar onduidelijk is of alleen zij die optie hadden, of dat andere ouders daar alleen geen gebruik van hebben gemaakt. Kortom, met een inventarisatie van de door de ouders opgegeven redenen van krimp of uitstroom is het beeld nog niet compleet. Daarom zullen we nu de ouders die de opvang hebben aangepast vergelijken met de ouders die dat niet hebben gedaan. De vergelijking tussen deze groepen wordt afgesloten met een multivariate analyse waaruit duidelijk wordt op welke punten de ouders die de opvang hebben ingekrompen c.q. opgezegd, afwijken van de controle-groep, de ouders die dat niet hebben gedaan.¹¹ We beginnen met een korte beschrijving van de kenmerken van de drie groepen en bespreken vervolgens:

- het aanbod aan informele opvang;
- opvattingen over de wenselijkheid en kwaliteit van formele kinderopvang;
- opvattingen over de kosten van formele opvang en de kosten die de ouders daarvoor maken;
- hoe belangrijk ouders betaalde arbeid vinden, en hun situatie op de arbeidsmarkt.

Voor zover het opvattingen betreft baseren we ons uitsluitend op de vrouwelijke respondenten. Over bijvoorbeeld het belang van betaald werk verschillen mannen en vrouwen nogal van mening (zie Mars et al. 2012). Of zij ook verschillend denken over de wenselijkheid en kosten van formele opvang weten we niet. Dit is met ons onderzoek ook niet vast te stellen omdat de mannelijke respondenten een te kleine groep vormen om een zinvolle vergelijking van hun opvattingen met die van de vrouwen te kunnen maken. Om die reden laten we de opvattingen van de vaders buiten beschouwing. Als een groep significant afwijkt van de andere groepen, dan is dat cijfer vetgedrukt.

Opleidingsniveau, huishoudenssamenstelling en arbeidsdeelname

In tabel 3.7 zijn de achtergrondkenmerken van de drie groepen samengevat. In alle groepen, of ze de opvang nu ingekrompen dan wel stopgezet hebben of niet, vinden we een gelijk aandeel alleenstaanden. De moeders blijken in alle groepen iets vaker hoogopgeleid dan de mannen. Bij de dagopvang maakt het opleidingsniveau van de moeder of vader niet uit, bij de voormalige bso-gebruikers wel: hogeropgeleide moeders en vaders vinden we relatief weinig in de groep die de opvang heeft stopgezet. Ook de arbeidsparticipatie van zowel de moeder als de vader blijkt in de groepen die zijn gestopt met opvang lager, wat logisch is omdat dan geen opvang nodig is. De gemiddelde arbeidsduur van de werkenden maakt niet uit: moeders doen dat gemiddeld 26 uur in de week, vaders 37 uur. Ouders die de dagopvang hebben stopgezet hadden in 2011 een iets lager gezamenlijk inkomen, maar de verschillen zijn niet significant. Ook het inkomen van de ouders die de buitenschoolse opvang hebben beëindigd, was in 2011 lager.

Tabel 3.7

Achtergrondkenmerken van ouders, naar opvang wel/niet gewijzigd, (voormalige) gebruikers dagopvang en buitenschoolse opvang, 2013^a (in procenten, uren en euro)

	(voormalige) gebruikers dagopvang			(voormalige) gebruikers buitenschoolse opvang		
	evenveel/ meer uren	minder uren	gestopt	evenveel/ meer uren	minder uren	gestopt
samenwonend (%)	95	94	98	91	93	89
hoogopgeleid (hbo/wo) (%)						
vrouw	62	64	56	64	74	51
man	52	56	55	60	68	48
met werk in 2013 (%)						
vrouw	96	92	65	99	99	86
man	99	97	93	99	99	92
arbeidsduur werkenden 2013 (gem. aantal uren per week)						
vrouw	27	26	23	26	27	25
man	38	38	37	37	37	37
gemiddeld brutohuishoudens- inkomen 2011	96.300	97.500	92.300	104.200	114.000	95.000
(n)	731	244	147	505	251	307

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) ongewogen gegevens

Aanbod van informele opvang

Veel (voormalige) gebruikers van formele opvang hebben ouders of schoonouders die op hun kind willen en kunnen passen. Volgens bijna de helft van de ouders met een schoolkind, en zelfs twee derde van de ouders met een kind dat in 2011 naar de dagopvang ging, is dit een optie.¹² En van dit aanbod wordt ook vaak gebruikgemaakt. Zo spelen grootouders een rol in het opvangarrangement van maar liefst de helft van de kinderen die in 2011 naar de dagopvang gingen¹³ en een op de drie kinderen die toen naar de buitenschoolse opvang gingen. Dit geldt zowel voor de ouders die de opvang hebben inkrompen of stopgezet als voor de ouders die dat niet hebben gedaan. Alle drie de groepen hebben even vaak opa's en oma's die kunnen én willen oppassen, en ook is er geen verschil in de mate waarin ouders gebruikmaken van dit aanbod. Het inkrimpen of stopzetten van de opvang lijkt dus niet samen te hangen met een groter aanbod aan oppasopa's en -oma's, al is het natuurlijk mogelijk dat zij wel meer uren zijn gaan oppassen.

Tabel 3.8

Beschikbaarheid van informele opvangopties, naar wel/niet opvang ingekrompen/stopgezet, (voormalige) gebruikers van dagopvang en buitenschoolse opvang, 2013 (in procenten)^a

	(voormalige) gebruikers dagopvang				(voormalige) gebruikers buitenschoolse opvang			
	evenveel/ meer uren	minder uren	gestopt	totaal	evenveel/ meer uren	minder uren	gestopt	totaal
grootouders kunnen en willen oppassen.								
ja, dat doen ze ook	51	48	48	50	34	27	33	32
ja, maar dat wil ik								
niet	13	7	9	12	11	13	19	14
nee	36	45	43	38	55	60	48	54
andere familie, vrienden of kennissen kunnen en willen oppassen								
ja, dat doen ze ook	9	10	12	10	9	10	17	12
ja, maar dat wil ik								
niet	25	14	22	22	26	25	29	27
nee	66	76	66	68	65	65	54	61
(n) (gewogen)	795	197	96	1088	449	240	350	1039

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Andere familieleden, vrienden of kennissen die kunnen en willen oppassen zijn minder ruim voorhanden. En als dat wel het geval is (zowel bij de dagopvang als bij de buitenschoolse opvang bij ongeveer een op de drie ouders), dan is men véél terughoudender om daar gebruik van te maken. En net als bij de inzet van grootouders zien we ook hier nauwelijks verschil tussen de ouders die de opvang wel of niet hebben ingekrompen of stopgezet. Alleen de ouders die de buitenschoolse opvang van hun kind hebben stopgezet, hebben iets vaker mensen in de buurt van wie zij denken dat die zouden willen en kunnen oppassen en maken daar ook iets vaker gebruik van. Dit zou een reden kunnen zijn geweest waarom ze de formele opvang van hun kind hebben kunnen beëindigen.

Kwaliteit en wenselijkheid van kinderopvang

Alle ouders is gevraagd in hoeverre ze vinden dat een paar dagen opvang goed is voor een kind. Deze stellingen zijn samengevoegd tot een schaal 'formele opvang goed voor kind'.¹⁴

We bespreken hier alleen de opvattingen van de moeders. Allen maakten anderhalf jaar geleden gebruik van formele opvang, en de meesten doen dat nog steeds. In tabel 3.9 is te zien dat lang niet al deze moeders ook overtuigd zijn dat dit voor een kind goed is. Het meest positief zijn moeders over opvang van peuters in een kinderdagverblijf. Maar als het om baby's of schoolkinderen gaat, denkt maar de helft dat het goed is als ze een paar dagen per week in een kindercentrum worden opgevangen. Van de positieve effecten van een paar dagen gastouderopvang zijn nog minder ouders overtuigd. Moeders die de dagopvang van hun kind hebben stopgezet, zijn vaak wat minder positief over de waarde van formele opvang dan ouders van wie het kind nog steeds naar het kinderdagverblijf of de gastouder gaat. Mogelijk heeft twijfel over de wenselijkheid van de opvang een rol gespeeld bij hun besluit om hier geen gebruik meer van te maken, hoewel dit nauwelijks naar voren is gekomen bij de redenen van vertrek. Het is ook mogelijk dat ouders die om wat voor reden dan ook minder of niet meer gebruik maken van formele opvang, eerder geneigd zijn te denken dat deze opvang eigenlijk ook niet echt goed was voor hun kind. Bij de (voormalige) gebruikers van buitenschoolse opvang zien we dat de ouders die de opvang hebben ingekrompen of stopgezet wat meer aarzelingen hebben over de wenselijkheid van met name buitenschoolse opvang door een gastouder.

Alle respondenten is tevens een oordeel gevraagd over de ontwikkelingen in de kinderopvang de voorgaande twee jaar (niet in tabel). Ruim een kwart van de moeders in alle groepen is het er (helemaal) mee eens dat de kwaliteit van de opvang de voorgaande twee jaar is verbeterd.¹⁵ Iets minder moeders is het oneens met de stelling. Onduidelijk is of zij vinden dat de kwaliteit is achteruitgegaan, of dat de kwaliteit niet echt vooruit is gegaan. Meer moeders zien vooruitgang wat betreft het aanbod van de opvang. Ruim de helft denkt dat er meer keuze is dan twee jaar geleden.¹⁶ Moeders die de opvang van hun kind hebben ingekrompen of stopgezet zijn het hier even vaak mee eens als moeders die nog steeds evenveel opvang hebben als in 2011.

Tabel 3.9

Opvattingen van moeders over de (kwaliteit van de) kinderopvang, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	evenveel/ meer uren	minder uren	gestopt	totaal
(voormalige) gebruikers dagopvang (n = 1020)				
paar dagen kinderdagverblijf goed voor baby	50	51	35	49
paar dagen gastouderopvang goed voor baby	31	28	22	30
paar dagen kinderdagverblijf goed voor peuter	91	92	78	90
paar dagen gastouderopvang goed voor peuter	52	47	40	50
paar dagen formele opvang goed (gem. score op bovenstaande vier stellingen)	3,7	3,7	3,3	3,6
(voormalige) gebruikers buitenschoolse opvang (n = 955)				
paar dagen buitenschoolse opvang goed voor schoolkind	58	60	51	56
paar dagen gastouderopvang goed voor schoolkind	23	9	15	17
paar dagen formele opvang goed (gem. score op bovenstaande twee stellingen)	3,3	3,1	3,1	3,2

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

De gebruikers van formele opvang is gevraagd de opvang van hun kind een rapportcijfer te geven. Ondanks het feit dat maar een deel van de moeders, ook van de gebruikers, overtuigd is van de wenselijkheid van formele opvang, blijken ze wel heel positief over de opvang waar hun kind naartoe gaat. Moeders met een kind op de dagopvang waar-deren de opvang maar liefst met gemiddeld een 8. Moeders van wie het kind nu minder uren naar de opvang gaat, zijn even positief als de moeders die de opvang van hun kind niet hebben ingekrompen. Ook de moeders met een kind in de buitenschoolse opvang geven de opvang een hoog cijfer, gemiddeld een 7,9. Hier zien we wel een verschil tussen de groepen. Moeders die de opvang hebben ingekrompen, blijken iets minder positief dan de moeders die dat niet hebben gedaan (zij geven resp. een 7,7 en een 7,9, het verschil is significant). Opmerkelijk is dat in eerder onderzoek in 2004 en 2008 gebruikers van formele opvang de opvang een even hoge cijfers gaven (SEO 2009). Dit terwijl de kwaliteit van de opvang sinds 2005 eerst jarenlang is gedaald en pas de laatste jaren weer wat is gestegen (Fukkink et al. 2013). Mogelijk dat ouders geen goed zicht hebben op de kwaliteit van de opvang, of dat zij daarbij letten op andere factoren. Een alternatieve verklaring is dat weinig ouders voor zichzelf en de buitenwereld willen toegeven dat ze hun kind toevertrouwen aan opvang van matige of net voldoende kwaliteit. Ouders die niet tevreden zijn, zullen daarom geneigd zijn hun kind van de opvang te halen, dan wel hun oordeel over de opvang te herzien. Dit geldt ook voor het oordeel van ouders over de wenselijkheid van formele opvang. Ouders die hun kind van de opvang hebben gehaald, willen wellicht wat vaker geloven dat deze opvang eigenlijk ook niet echt zo goed was

voor hun kind. Helaas is bij eenmalig onderzoek nooit vast te stellen of opvattingen de oorzaak zijn van keuzes, of (veelal onbewust) zijn aangepast aan de gemaakte keuze.

Kosten van de kinderopvang

Veel moeders zijn negatief over de kosten van de opvang. Dat geldt in gelijke mate voor de moeders die in 2011 een kind hadden op de dagopvang als voor moeders van wie het kind toen al op de buitenschoolse opvang zat. Zo'n driekwart vindt dat de opvang tegenwoordig bijna niet meer te betalen is. Net zoveel moeders vinden dat je tegenwoordig als ouder niet meer weet waar je aan toe bent omdat de toeslag zo weer hoger of lager kan worden. Bijna de helft denkt door alle onrust over onder andere de kosten nu negatiever over de opvang. Toch vindt ook de helft dat kinderopvang een investering is in de toekomst en daarom best wat mag kosten. Ook is een meerderheid het ermee eens dat de overheid bezuinigt op de toeslag voor rijke ouders.

De laatste twee stellingen gaan over de vraag of de kosten van de opvang van invloed zouden moeten zijn op de arbeidsparticipatie van de moeder. Ruim de helft van de moeders vindt dat als het inkomen van de moeder geheel opgaat aan de kinderopvang ze beter kan stoppen. Tegelijkertijd menen nog iets meer moeders dat ondanks hoge kosten het beter is om te blijven werken. Een kwart van alle moeders is het zelfs met beide stellingen (helemaal) eens. Mogelijk vinden ze hoge kosten geen reden om te stoppen, maar trekken ze een grens als het inkomen van de moeder volledig opgaat aan de opvang.

Moeders die de dagopvang van hun kind hebben stopgezet, zijn nog wat negatiever over de kosten dan moeders van wie het kind nog evenveel, of minder, uren naar de opvang gaat. Ze vinden vaker dat de opvang niet meer te betalen is, en hekelen vaker de onrust over toeslagen.¹⁷ Zoals te verwachten vinden ze ook vaker dat als het inkomen van de moeder volledig opgaat aan de kosten van de opvang, zij beter kan stoppen met werken, en minder vaak dat de moeder ondanks hoge kosten beter kan blijven werken.¹⁸ Ook bij de (voormalige) gebruikers van buitenschoolse opvang verschillen de groepen op deze zelfde punten, alleen nemen de ouders die de opvang hebben ingekrompen vaker een middenpositie in.

Tabel 3.10

Opvattingen over de kosten van kinderopvang, moeders met in 2011 een kind op de dagopvang, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	evenveel/		gestopt	totaal
	meer uren	minder uren		
Kinderopvang is tegenwoordig bijna niet meer te betalen.	76	76	86	77
Kinderopvang mag wat kosten, want het is een investering in de toekomst (kind, baan).	51	43	41	49
Als ouder weet je niet meer waar je aan toe bent, de toeslag kan zo weer hoger of lager worden.	77	79	82	77
Door de onrust in de kinderopvang (kosten, misstanden) denk ik nu negatiever over de opvang.	42	50	60	45
Het is terecht dat de overheid bezuinigt op de toeslag voor rijke ouders.	55	57	56	56
Als de opvangkosten net zo hoog zijn als het inkomen van de moeder, kan ze net zo goed thuis blijven en zelf voor de kinderen zorgen.	55	62	76	58
Ook al zijn de kosten hoog, het is beter om te blijven werken.	69	60	42	65
Kinderopvang (te) duur (gem. score op stelling 1, 3 en 4)	3,7	3,9	4,0	
Ondanks kosten blijven werken (gem. score op stelling 2, 6 en 7) ^b .	3,2	3,1	2,8	
(n)	756	187	83	1025

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

b De 6^e stelling is omgepoold.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Tabel 3.11

Opvattingen over de kosten van kinderopvang, moeders met in 2011 een kind op de buitenschoolse opvang, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	bso niet ingekrompen	bso inge- krompen	bso gestopt	totaal
Kinderopvang is tegenwoordig bijna niet meer te betalen.	65	69	80	71
Kinderopvang mag wat kosten, want het is een investering in de toekomst (kind, baan).	55	57	43	51
Als ouder weet je niet meer waar je aan toe bent, de toeslag kan zo weer hoger of lager worden.	73	84	82	79
Door de onrust in de kinderopvang (kosten, misstanden) denk ik nu negatiever over de opvang.	39	46	51	45
Het is terecht dat de overheid bezuinigt op de toeslag voor rijke ouders.	56	56	60	58
Als de opvangkosten net zo hoog zijn als het inkomen van de moeder, kan ze net zo goed thuis blijven en zelf voor de kinderen zorgen.	45	53	64	53
Ook al zijn de kosten hoog, het is beter om te blijven werken.	69	72	57	66
Kinderopvang (te) duur (gem. score op stelling 1, 3 en 4).	3,5	3,7	3,9	
Ondanks kosten blijven werken (gem. score op stelling 2, 6 en 7) ^b .	3,4	3,3	3,1	
(n)	412	232	319	963

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

b De 6^e stelling is omgepoold.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Ouders die de kosten van de opvang opgeven als doorslaggevende reden waarom ze nu niet of minder opvang hebben, zijn negatiever over de kosten dan ouders die om andere redenen nu minder of geen opvang meer hebben. Beide groepen verschillen niet van mening over de vraag of hoge kosten een reden zijn om te stoppen met werken. De onvrede van de moeders over de kosten van de opvang is enigszins begrijpelijk. Zoals we gezien hebben in hoofdstuk 1 is het aandeel van de ouders in de opvangkosten (tot aan het maximumtarief) de laatste jaren toegenomen (zie figuur 1.1). Bovendien betalen de meeste ouders meer voor een uur opvang dan dit maximumtarief (zie tabel 3.12),¹⁹ en ook meer dan de € 5,90 per uur die zij volgens recent onderzoek redelijk vinden (Newcom Research & Consultancy 2013). Voor gastouderopvang betaalt ongeveer de helft van de ouders een deel van de uurkosten zelf. Bij opvang in een kindercentrum is dit inmiddels de praktijk voor een ruime meerderheid van de gebruikers.²⁰ Dit deel van de opvangkosten komt volledig voor rekening van de ouders, en blijft buiten beeld in de statistieken van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) over de kostenverdeling van de kinderopvang, die uitsluitend gaan over de kostenverdeling

tot aan deze maximumprijs. In werkelijkheid betalen de ouders dus meer dan de daar genoemde 40% van de opvangkosten.

Tabel 3.12

Kosten per uur opvang (in euro's),^a en aandeel ouders (in procenten) dat meer betaalt dan de maximaal te vergoeden uurprijs in 2013

dagopvang	gemiddelde uurprijs die ouders betalen	maximum- uurprijs 2013	ouders boven	(n)	missing (n)
			maximum- uurprijs (%)		
kinderdagverblijf	6,66	6,46	69	393	44
gastouder	5,35	5,17	47	69	11
buitenschoolse opvang					
voorschoolse opvang	6,80	6,02	88	61	11
naschoolse opvang	6,67	6,02	87	525	94
gastouderopvang	5,86	5,17	57	86	20

a Zo'n 10% à 20% van de ouders die wel opvang hebben, noemde geen uurprijs. Ze kozen meestal voor de optie 'weet niet' en sommigen lieten het open. Ook hebben sommige ouders de uurprijs in het verkeerde vakje gezet (bv. bij voorschoolse opvang, terwijl ze naschoolse opvang hebben). Zo mogelijk is dat gecorrigeerd. De door de ouders opgegeven uurprijs is iets hoger dan de gemiddelde uurprijs zoals die blijkt uit de kinderopvangtoeslag (szw 2014).

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Voor veel gebruikers van formele opvang zijn de kosten dan ook toegenomen. Van de huidige gebruikers van dagopvang zegt driekwart dat de prijs die ze betalen voor een uur opvang de afgelopen twee jaar iets (63%) of flink (13%) is verhoogd. Bij de buitenschoolse opvang is dit niet anders (61% iets meer, 16% veel meer).

Van de huidige gebruikers van dagopvang geven degenen die de opvang hebben ingekrompen even vaak aan dat de uurprijs (flink) omhoog is gegaan als degenen die de opvang niet hebben verminderd. Ook is er geen verschil in de gemiddelde prijs die ze per uur dagopvang betalen. Bij de buitenschoolse opvang zien we wel een klein verschil: degenen die de opvang hebben ingekrompen, zeggen iets vaker dat de uurprijs flink is omhooggegaan²¹ en ook betalen zij gemiddeld iets meer voor een uur buitenschoolse opvang in een kindercentrum.²²

Wel krijgt de overgrote meerderheid van de ouders een deel van deze kosten terug in de vorm van de kinderopvangtoeslag (93% van de gebruikers van dagopvang en 94% van de gebruikers van buitenschoolse opvang ontvangt deze vergoeding). Van de bso-gebruikers zonder toeslag kwam 2% daar ook in 2011 al niet voor in aanmerking en 4% van alle gebruikers van buitenschoolse opvang is zijn toeslag sinds 2011 kwijtgeraakt. Aan de (voormalige) gebruikers van dagopvang is dit helaas niet gevraagd.

Ook de ouders die nu geen gebruik meer maken van formele opvang is gevraagd of zij weten in hoeverre ze nog steeds recht zouden hebben op een toeslag. Een flink deel denkt van niet, veel anderen denken dat de toeslag dan iets of flink lager zou zijn geweest.²³ Of deze inschatting klopt is niet na te gaan. Verder valt op dat ruim een derde

van de ex-gebruikers geen idee heeft of ze al dan niet nog recht zouden hebben op een toeslag, en zo ja, of deze nog steeds gelijk zou zijn aan die in 2011. Degenen van hen die aangeven dat ze geen opvang meer hebben vanwege de kosten, hebben het dan blijkbaar niet over de hoogte van de toeslag, of ze hebben dat aangegeven zonder precies te weten of en hoe sterk hun toeslag zou veranderen.

De voor veel ouders gestegen opvangkosten zullen extra zwaar wegen als het huishoudensinkomen niet meestijgt, en zeker als dit daalt. Bij drie op de tien (voormalige) gebruikers van dagopvang en buitenschoolse opvang is dat het geval: ze geven aan dat het gezamenlijk inkomen nu iets of flink lager is dan in 2011. Gezinnen waarbij dat het geval is, blijken relatief vaak de opvang van hun kind te hebben ingekrompen of stopgezet. Een iets grotere groep is er juist iets of flink op vooruitgegaan, en bij hen is de opvang vaker juist niet gewijzigd. Dit kan, maar hoeft niet, te betekenen dat afname van het inkomen de oorzaak is van het inkrimpen of stoppen van de opvang. Het is ook mogelijk dat beide veranderingen veroorzaakt worden doordat een van de ouders werkloos is geworden. In paragraaf 3.6 gaan we verder in op deze relatie tussen gebruik van kinderopvang en arbeidsdeelname.

Het oordeel over de opvangkosten hangt inderdaad samen met deze inkomensontwikkeling. Gezinnen die aangeven dat het gezamenlijk huishoudensinkomen de voorgaande twee jaar (flink) is afgenomen, zijn veel negatiever over de kosten van de opvang dan gezinnen die niet te maken hebben gehad met een inkomensdaling.²⁴ Dit zien we bij de (voormalige) gebruikers van zowel dagopvang als buitenschoolse opvang. Ook hangt het oordeel samen met de verwachte inkomensontwikkeling in de komende twee jaar. Moeders die er vertrouwen in hebben dat het gezamenlijk inkomen zal stijgen of op peil blijft, tillen minder zwaar aan de opvangkosten dan moeders die vrezen voor een (verdere) inkomensdaling. De hoogte van het gezamenlijk brutojaarinkomen in 2012 (voor 2013 niet bekend) maakt daarentegen *niet* uit. Ook de hoogte van de prijs voor een uur opvang maakt niet uit, maar wel veranderingen daarin. Moeders die voor een uur opvang meer betalen dan het maximumtarief, zijn niet significant negatiever over de opvangkosten dan moeders die onder dit maximum zitten. Maar moeders die aangeven dat ze nu per uur opvang veel meer betalen dan twee jaar ervoor, vellen wel een veel negatiever oordeel over de opvangkosten dan moeders die aangeven dat de uurprijs niet of slechts licht is gestegen. Niet zozeer dus de uurprijs op zich als wel een verhoging daarvan maakt dat ze de opvang (te) duur gaan vinden. Ook vinden we een bescheiden verband met veranderingen in de ontvangen kinderopvangtoeslag, maar dit verband is minder sterk dan dat met de (verwachte) inkomensontwikkeling en met veranderingen in de uurprijs. Moeders die nog evenveel opvang hebben, maar een iets lagere toeslag krijgen zijn negatiever over de opvangkosten dan degenen die nog steeds evenveel toeslag krijgen als in 2011. Nog wat negatiever zijn de ouders die nu geen toeslag meer krijgen of een toeslag die flink lager is.²⁵

Niet tevreden over opvang: wat dan?

Zes op de tien (ex-)gebruikers van dagopvang of buitenschoolse opvang geven aan dat ze vanwege de kosten van de opvang de afgelopen twee jaar hebben overwogen om alternatieven te zoeken. Op de vraag of ze vanwege de kwaliteit van de opvang alternatieven hebben overwogen, antwoorden evenveel ouders bevestigend. Het blijkt bovendien vaak om dezelfde ouders te gaan. Het lijkt onwaarschijnlijk dat het steeds een combinatie van beide factoren is geweest, zeker gezien het feit dat de meeste ouders juist erg tevreden zijn over de kwaliteit. Het blijft dus wat onduidelijk *waarom* de ouders gespeeld hebben met de gedachte de opvang te veranderen. Wel is interessant wat ze in dat geval hebben overwogen. Ongeveer een op vier heeft gespeeld met de gedachte over te stappen naar een goedkopere of betere opvang in een kindercentrum of bij een gastouder. Populairdere opties waren het eventueel op zoek gaan naar informele opvang (een op de drie heeft dat overwogen), en vooral het onderzoeken of moeder of vader zelf vaker thuis zouden kunnen zijn om het kind na schooltijd op te vangen (door bijna de helft van de ouders overwogen). Bij onvrede over de formele opvang denken ouders dus vaker aan het opzeggen of verminderen van deze opvang dan aan een overstap binnen de formele opvang. Overigens bleef het vaak bij een gedachte. Zo'n een op de drie ouders heeft iets gedaan, met name geprobeerd om informele opvang te vinden en nog vaker is besloten dat een van de ouders vaker thuis is. Zoals verwacht is deze oplossing vooral gekozen door ouders die de opvang hebben ingekrompen of stopgezet.

Belang van betaald werk

Vrijwel alle moeders hechten veel belang aan hun werk, zowel zij die gebruikmaken of -maakten van dagopvang als degenen die gebruikmaken of -maakten van buitenschoolse opvang (cijfers niet in tabel). Negen op de tien vinden betaald werk belangrijk voor hun zelfontplooiing en ontwikkeling.²⁶ Evenveel hechten daaraan omdat ze het belangrijk vinden om hun eigen geld te verdienen en niet financieel afhankelijk te zijn van anderen.²⁷ Zeven op de tien geven aan veel te willen bereiken in hun werk.²⁸ Bovendien kan het inkomen van driekwart van de vrouwen niet gemist worden.²⁹ Maar liefst 96% van de moeders antwoordt bevestigend op ten minste op een van deze vier stellingen. Interessant is dat we wat dit betreft weinig verschil vinden tussen de moeders die nog steeds evenveel opvang hebben als in 2011, de moeders die nu minder opvang hebben, en de moeders die de opvang van hun kind hebben opgezegd. Alleen de voormalige gebruikers van dagopvang (nu dus gestopt) geven iets minder vaak aan dat hun inkomen onmisbaar is (72%, tegenover 79% bij de andere twee groepen, het verschil is significant). Ook vinden zij het iets minder vaak belangrijk om financieel onafhankelijk te zijn van anderen (77%, tegenover 90% bij de andere twee groepen, het verschil is significant). De moeders die hun kind van de buitenschoolse opvang hebben gehaald, vinden hun werk, als we af mogen gaan op de antwoorden op deze vier stellingen, wel even belangrijk als de moeders die dat niet hebben gedaan. Het lijkt er dus op dat het inkrimpen of stopzetten van de opvang zelden te maken heeft met een gebrek aan belangstelling van de moeders voor hun werk of inkomen. Dat dit bij de buitenschoolse opvang nog minder het geval is, is begrijpelijk als we bedenken dat het inkrimpen daarvan veel makkelijker op te lossen is zonder dat dit ten koste gaat van het werk van de moeder of vader. Bijvoorbeeld omdat het kind oud genoeg is om alleen thuis te zijn, of omdat ouders door flexibel werken de

opvang toch rond kunnen krijgen zonder iets of veel te veranderen in de arbeidsduur. De antwoorden van de moeders op de vier stellingen over betaald werk zijn samen genomen in een schaal ten behoeve van de afsluitende analyse.³⁰

Wat verklaart wie opvang heeft ingekrompen of beëindigd?

Bij de vergelijking van de groepen zijn we op verschillende factoren gestuit waarop de ouders die de opvang hebben ingekrompen of stopgezet afwijken van de ouders die dat niet hebben gedaan. Vooral de ouders die de dagopvang of buitenschoolse opvang van hun kind hebben stopgezet, wijken op verschillende punten af van de ouders die nog evenveel opvang hebben als in 2011. Moeders die de opvang van hun kind hebben ingekrompen of stopgezet, zijn er minder vaak van overtuigd dat een paar dagen opvang goed is voor een kind, en zijn negatiever over de kosten. Ook vinden de moeders die geen opvang meer hebben, dat als de kosten daarvan erg hoog worden, het misschien beter is om zelf thuis voor het kind te gaan zorgen. Welke van deze opvattingen maken nu echt het verschil? En hoeveel gewicht leggen deze opvattingen in de schaal als we ook 'harde' kenmerken meenemen als het al dan niet flexibel kunnen werken, werkloosheid of het brutohuishoudensinkomen. Om daar achter te komen hebben we de hiervoor besproken punten opgenomen in een afsluitende (multinominale regressie)analyse, een voor de dagopvang en een voor de buitenschoolse opvang. In tabel 3.14 zien we op welke punten de ouders die de opvang hebben stopgezet, en de ouders die de opvang hebben ingekrompen, afwijken van de controlegroep, de ouders die nog steeds evenveel (of meer) uren opvang gebruiken. De plussen rechtsboven geven bijvoorbeeld aan dat als grootouders of andere familieleden of bekenden kunnen en willen oppassen, de kans groter is dat de buitenschoolse opvang van een kind is stopgezet. Een negatief teken geeft juist een kleinere kans aan. Hoe sterker het positieve of negatieve verband, des te meer plussen of minnen er zijn vermeld (met een maximum van drie).³¹ Steeds gaat het om een unieke bijdrage, dus het effect doet zich voor terwijl alle andere variabelen constant worden gehouden.

Tabel 3.13

Factoren die van invloed zijn op het inkrimpen of stopzetten van dagopvang respectievelijk buitenschoolse opvang, 2013^{a, b}

	dagopvang (n = 894)		buitenschoolse opvang (n = 774)	
	inge- krompen	voortijdig stopgezet	inge- krompen	voortijdig stopgezet
aanbod informele opvang				
oma/opa wil/kan oppassen				++
andere familieleden, vrienden of bekenden willen/ kunnen oppassen				++
formele opvang				
uren formele opvang in 2011	+		+	
formele opvang goed voor kind (schaal)		--	-	--

Tabel 3.13 (vervolg)

	dagopvang (n = 894)		buitenschoolse opvang (n = 774)	
	inge- krompen	voortijdig stopgezet	inge- krompen	voortijdig stopgezet
kosten kinderopvang versus huishoudensinkomen				
brutohuishoudensinkomen 2011				
huishoudensinkomen sinds 2011 (flink) afgenomen	++	++		++
formele opvang (te) duur (schaal)		++		++
ondanks (hoge) kosten kinderopvang blijven werken (schaal)		--		
betaalde arbeid				
betaalde arbeid/inkomen belangrijk (schaal)				
arbeidsduur moeder 2011				
Moeder kan flexibel werken.		++		++
Vader kan flexibel werken.				
Moeder is (deels) ontslagen. ^c	+++	+++		+++
Vader is (deels) ontslagen. ^c				+++
samenstelling huishouden				
moeder hoogopgeleid (hbo/wo)				
moeder alleenstaand			---	--
aantal kinderen		++		
geboorte broertje/zusje in 2012 of 2013	++			
leeftijd kind (alleen bij buitenschoolse opvang meegenomen)	n.v.t.	n.v.t.		++
	Pseudo R ₂ = 0.14		Pseudo R ₂ = 0.19	

- a --- significant en Relative Risk Ratio (RRR) $\leq 0,50$
 -- significant en $0,50 < RRR < 0,75$
 - significant en $0,75 < RRR < 1$
 + significant en $1 < RRR < 1,333$
 ++ significant en $1,333 < RRR < 2$
 +++ significant en $RRR \geq 2$

b Toelichting op de analyse: Er is voor gecontroleerd dat de opgenomen variabelen niet te sterk samenhangen (multicollineariteit). De standaarderror bij de variabelen 'moeder ontslagen' en 'vader ontslagen' bleek behoorlijk hoog (> 2). Dit komt doordat ontslag (uitsluitend onvrijwillig ontslag, dus niet ontslag op eigen verzoek) vrijwel per definitie samenhangt met inkrimpen of stopzetten van de opvang. Juist om die reden hebben we deze variabelen toch in de analyse gehouden. De variabelen 'moeder kan flexibel werken' en 'vader kan flexibel werken' geven aan of de ouder thuis kan werken en/of de werktijden kan aanpassen aan de zorg voor kinderen en/of een deel van het werk kan verschuiven naar de avonden of weekenden, zodat er overdag meer tijd is voor kinderopvang.

c Uitsluitend ontslag of het aflopen van tijdelijke contracten. Geen vermindering van de arbeidsduur of stoppen met werk op eigen initiatief.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Uit de analyse blijkt dat hogeropgeleide moeders minder vaak de buitenschoolse opvang van hun kind hebben stopgezet, maar dat het opleidingsniveau bij de gebruikers van dagopvang niet uitmaakt. Een groter gezin vergroot wel de kans dat niet langer gebruik wordt gemaakt van formele dagopvang; daarnaast vergroot de geboorte van een broertje of zusje de kans dat de opvanguren van het oudere kind worden ingeperkt. Bij schoolkinderen is uiteraard de leeftijd van het kind relevant: hoe ouder het kind, hoe groter de kans dat het niet meer naar de buitenschoolse opvang gaat. Alleenstaande moeders blijken veel minder vaak de buitenschoolse opvang van hun kind te hebben ingekrompen, maar niet minder vaak te hebben stopgezet.

Het *aanbod* van grootouders en andere familieleden of kennissen om op te passen vergroot de kans dat de formele buitenschoolse opvang wordt opgezegd. Bij de dagopvang zien we dat niet, mogelijk omdat het aantal uren per dag daar veel groter is. Grootouders spelen al een rol in het opvangarrangement van de helft van de kinderen die in 2011 naar de dagopvang gingen, maar zouden mogelijk overvraagd worden als zij de gehele opvang op zich zouden nemen. De buitenschoolse opvang is makkelijker rond te krijgen met wat informele opvang (en het aanpassen van de werktijden van de ouders).

Moeders die vinden dat een paar dagen *opvang voor een kind goed* is, hebben minder vaak de opvang van hun kind stopgezet (en bij de bso ook minder vaak ingekrompen). Ouders die in 2011 relatief veel uren opvang gebruikten, hebben de opvanguren sindsdien juist wat vaker ingeperkt (zoals we al zagen in tabel 3.3 en 3.4).

Ook financiële overwegingen spelen zoals te verwachten een rol. De hoogte van het huishoudensinkomen blijkt niet van invloed op de kans dat de opvang wel of niet wordt ingekrompen of stopgezet,³² maar een verandering daarvan is dat wel. Moeders die aangeven dat het gezamenlijk inkomen de afgelopen twee jaar is afgenomen, hebben de opvang van hun kind vaker stopgezet en de dagopvang ook vaker ingekrompen. De beoordeling van de *kosten* van de opvang blijken samen te hangen met het wel of niet opzeggen daarvan. Moeders die de opvang (te) duur vinden en de onrust over de kosten hekelen (zie tabel 3.10 en 3.11), maken nu relatief vaak geen gebruik meer van deze formele opvang. Moeders die vinden dat kinderopvang een investering is in de toekomst en dat je als moeder ondanks hoge kosten moet blijven werken, hebben de dagopvang van hun kind minder vaak stopgezet, maar bij de bso maakt die opvatting niet uit. Het belang dat de moeder hecht aan haar werk en inkomen blijkt niet relevant. Moeders die hun werk heel belangrijk vonden, hebben even vaak de opvang ingekrompen of stopgezet als moeders die minder hechten aan hun werk. Ook de arbeidsduur van de moeder in 2011 maakt niet uit. Wel van belang is of zij flexibel kan werken. Moeders die thuis kunnen werken of hun uren kunnen aanpassen aan zorgtijden, hebben vaker de dag- of buitenschoolse opvang van hun kind opgezegd. Opmerkelijk genoeg maakt het niet uit of de vader flexibel kan werken. En ten slotte is relevant of de vader of moeder sinds 2011 geheel of gedeeltelijk werkloos zijn geworden. Moeders die dit is overkomen (en die dus niet zelf ontslag hebben genomen) hebben de dagopvang van hun kind vaker ingekrompen of stopgezet en hebben ook de buitenschoolse opvang vaker opgezegd. Dat lijkt erg logisch, maar bij vaders blijkt dit verband veel geringer. Ontslag van de vader blijkt alleen de kans te vergroten dat de buitenschoolse opvang van zijn kind is beëindigd. Dit suggereert dat er vooral een verband is tussen opvang en het werk van de moeder en veel

minder of zelfs niet tussen opvang en het werk van de vader. Of dit klopt en hoe het verband loopt, zien we in paragraaf 3.6.

3.6 Minder of geen formele kinderopvang meer, en dan?

Minder werken en andere strategieën bij krimp in de formele opvang

Hoe heeft de 27% van de ouders die minderde of stopte met de dagopvang (tabel 3.3) en de 56% met minder of geen buitenschoolse opvang meer (tabel 3.4) de zorg vervolgens geregeld? In tabel 3.14 zijn de oplossingen samengevat. Ouders konden meerdere oplossingen voor de wege gevallen formele opvang aangeven.

Een deel heeft formele opvang ingeruild voor (meer) informele opvang. Een derde van de (voormalige) dagopvanggebruikers heeft (aanvullend) vervangende opvang ingeschakeld uit het persoonlijke netwerk (33%). Een klein aantal heeft zelf een oppas gezocht of is de opvang met andere ouders onderling gaan regelen. Bij de bso zijn de percentages steeds iets lager, alleen het onderling regelen van opvang met andere ouders gebeurt voor kinderen in de bso-leeftijd iets vaker (6%). Ouders die helemaal stopten met formele buitenschoolse opvang doen iets vaker een beroep op informele opvangvormen dan degenen die in uren bso teruggingen.

Flexibel werken blijkt ook een oplossing. Het afstemmen van de werktijden op zorgtijden doet ruim een kwart van de ouders, moeders vaker dan vaders. Het aanpassen van de werktijden aan de schooltijden, wat ook een behoorlijke mate van flexibiliteit in de werktijden vraagt, is onder bso-ouders net zo populair. Dat geldt tevens voor de peuterspeelzaal voor kinderen die nog niet de basisschoolleeftijd hebben, welke voornamelijk onder ouders die nu geen formele opvang meer hebben populair blijkt te zijn als alternatieve opvangvorm. Het is wel de vraag in hoeverre het bij deze oplossing om opvang tijdens werktijden gaat, aangezien de tijden van de peuterspeelzaal vaak beperkt zijn tot enkele uren in de ochtend. Wel zijn er uiteraard combinaties mogelijk, bijvoorbeeld met informele opvang.

En tot slot is een deel van de ouders minder gaan werken, permanent of tijdelijk door het opnemen van ouderschapsverlof. Bij de dagopvang is dat gebeurd in ruim de helft van de gezinnen waar de opvang is verminderd of beëindigd, bij de bso in ruim een derde. Steeds blijken het vooral de moeders te zijn die nu minder werken. Overigens volgt hieruit nog niet dat de veranderingen in de kinderopvang de oorzaak zijn waarom een deel van met name de moeders minder werkt. Het kan ook zijn dat men werkloos raakte of zelf liever meer tijd voor de kinderen wilde zorgen, en de aanpassingen in de kinderopvanguren dus juist een gevolg zijn en niet de oorzaak. Op deze oorzaak-gevolgrelatie komen we aan het einde van deze paragraaf terug.

Degenen die nu helemaal geen formele kinderdagopvang meer hebben, zijn bij de dagopvang niet noemenswaardig vaker minder uren gaan werken dan degenen die minder uren opvang zijn gaan afnemen. Bij de bso is dat wel het geval en zijn de ouders die stopten met buitenschoolse opvang ook vaker gestopt of teruggegaan in arbeidsuren.

Tabel 3.14

Indien minder of geen formele dagopvang meer: Hoe heeft u de zorg voor uw kind sindsdien geregeld? Meerdere antwoorden mogelijk, 2013 (in procenten)^a

	formele dagopvang (n = 391)			buitenschoolse opvang (n = 558)		
	minder uren opvang	geen opvang meer	totaal	minder uren opvang	geen opvang meer	totaal
vervangende oppas geregeld bij familie, vrienden of bekenden	35	30	33	18	26	23
kind ging naar de peuterspeelzaal	9	34	17			
zelf een oppas gezocht	8	6	7	3	7	5
met andere ouders geregeld dat we elkaars kinderen opvangen	3	3	3	4	8	6
werktijden aangepast aan de schooltijden				31	27	28
schuiven met werktijden, ^b wv.	28	27	28	29	24	26
door moeder	22	23	22	20	15	17
door vader	5	11	9	13	10	12
ouderschapsverlof opgenomen/ minder gaan werken/gestopt met werken, wv.	50	56	52	22	42	34
door moeder	41	47	43	14	31	24
door vader	11	14	12	9	13	12

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

b Vaker thuis en/of in de avonduren of weekenden gaan werken, overdag zelf zorgen.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Zorgdagen (papa- en mamadagen in 2011 en 2013 onder (voormalige) formeleopvanggebruikers)

Vaders en met name moeders zijn dus vaker flexibel of minder gaan werken. Met als gevolg dat het aantal werkdagen (na schooltijd) waarop zij zelf thuis voor het kind zorgen is toegenomen. Vooral bij de groepen die nu geen formele opvang meer hebben, en in mindere mate ook bij de groepen die nu minder kinderopvang hebben (zie tabel 3.15). Deze zogenoemde mama- en papadagen betreffen hier uitsluitend de werkdagen waarop een van de ouders zorgt en de ander er niet is vanwege werk (of een opleiding of re-integratietraject volgt). In 2011 blijken de moeders veel vaker alleen de zorgverantwoordelijkheid te dragen voor de kinderen op werkdagen dan mannen (we beperken ons tot ouders met een partner omdat anders de verschuiving kan komen doordat men alleenstaand is geworden). Let wel dat we hier te maken hebben met (voormalige) gebruikers van formele kinderopvang en dus niet om een representatieve groep ouders in Nederland. Moeders met een kind dat gebruikmaakt(e) van dagopvang waren eind 2011 gemiddeld 1,7 werkdagen thuis, anderhalf jaar later is dat toegenomen tot gemiddeld

2 dagen. Bij de vaders is sprake van een uitermate kleine toename van 0,5 naar 0,6 papadagen.

Bij de bso zien we dat moeders in 2011 naast de formele opvang bijna twee middagen per week zelf thuis zorgen. Vaders zijn gemiddeld een halve middag per week (of bijvoorbeeld één middag per twee weken) thuis. In 2013 is het gemiddelde aantal zorgmiddagen onder zowel moeders als vaders toegenomen, vooral onder hen die nu geen formele opvang meer hebben: bij moeders zien we een toename van een halve middag per week, bij vaders is de toename iets geringer.

Tabel 3.15

Gemiddeld aantal dagen (dagopvang) en middagen na schooltijd (bso) waarop de ene partner zorgt terwijl de ander aan het werk is in 2011 en 2013, respondenten met een partner in 2013, naar (veranderingen in) kinderopvanggebruik (in gemiddeld aantal dagen (dagopvang) en middagen (bso) per week)^a

	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	totaal
dagopvang				
moeders (n = 1065)				
mamadagen 2011	1,7	1,6	1,8	1,7
mamadagen 2013	1,8	2,1	2,9	2,0
vaders (n = 1064)				
papadagen 2011	0,5	0,4	0,4	0,5
papadagen 2013	0,6	0,6	0,9	0,6
buitenschoolse opvang				
moeders (n = 955)				
mamadagen 2011	1,8	1,6	1,9	1,8
mamadagen 2013	1,9	2,0	2,8	2,2
vaders (n = 954)				
papadagen 2011	0,6	0,5	0,5	0,5
papadagen 2013	0,6	0,7	1,2	0,8

a Vet: het verschil is significant, verticaal getoetst (dus het verschil tussen 2011 en 2013). (Significante) verschillen tussen de groepen in 2011 en 2013 zijn uitsluitend in de tekst besproken.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

3.7 Minder of geen kinderopvang meer en de arbeidsdeelname van ouders

Inkrimpen of stopzetten van de formele opvang gaat dus gepaard met een afname van de arbeidsduur van vooral moeders maar ook vaders. Om hoeveel uren gaat het dan? En is minder werk het gevolg van minder kinderopvang, of soms ook de oorzaak?

Dagopvang

In 2013 werkten de moeders gemiddeld 1,6 uur minder dan eind 2011.³³ Deze terugloop is goeddeels veroorzaakt door moeders met minder opvang en in het bijzonder door moeders die helemaal gestopt zijn met formele opvang. Vooral onder die laatste groep is de afname in arbeidsuren met gemiddeld 9 uur per week relatief groot. Minderen of stoppen met formele opvang gaat dus vaak samen met vermindering van de gemiddelde arbeidsduur.³⁴ De arbeidsdeelname van de vaders met een kind in de dagopvang eind 2011 blijkt stabiel, ook in het geval er wel wijzigingen in de kinderopvang waren. Hun arbeidsduur is gedaald van gemiddeld 37,8 naar 37,1 uur per week, zeer bescheiden dus (maar wel significant). Verder geldt hetzelfde als bij de moeders: ook deze terugloop in arbeidsduur komt voor rekening van de vaders met minder of geen formele kinderdagopvang meer. Al met al werken de ouders in 2013 per week 2,3 uur minder dan in 2011. De opvang is afgenomen met 3,3 uur per week (14 uur per maand) (tabel 3.15). Een deel van deze afgenomen opvang is dus opgevangen door versterkte inzet van informele opvang, en door flexibel te werken. Maar het grootste deel doordat met name de moeder minder werkt.

Tabel 3.16

Gemiddelde arbeidsduur in 2011 en 2013^a, en gewenste arbeidsduur in 2013 van vaders en moeders die in 2011 gebruikmaakten van dagopvang, naar mutaties in deze opvang^b (in gemiddeld aantal uren per week, inclusief niet-werkenden in 2013)^c

	verandering in gebruik formele dagopvang			totaal
	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	
moeder (n = 1037)				
arbeidsduur 2011	27,0	27,7	25,1	26,9
arbeidsduur 2013	26,7	23,5	16,1	25,3
gewenste arbeidsduur 2013 (n = 1031)	25,5	25,1	22,8	25,2
vader (n = 1020)				
arbeidsduur 2011	37,8	37,9	37,7	37,8
arbeidsduur 2013	37,4	36,2	35,8	37,1
gewenste arbeidsduur 2013 ^d (n = 1012)	35,5	34,8	35,6	35,4

- a Vermeld is de officiële arbeidsduur, dus inclusief eventueel ouderschapsverlof. Van ongeveer 4% van de vaders en moeders is de arbeidsduur in 2011 of 2013 niet bekend. Zij zijn hier niet meegenomen.
- b Bij kinderen die tussen eind 2011 en september 2013 4 jaar zijn geworden, gaat het om inkrimpen of opzeggen voor de 4e verjaardag van het kind en om de huidige arbeidsduur.
- c Vet: het verschil is significant, verticaal getoetst (een vetgedrukte arbeidsduur 2013 geeft aan dat deze significant verschilt van de arbeidsduur 2011, een vetgedrukte gewenste arbeidsduur dat deze significant verschilt van de arbeidsduur 2013. (Significante) verschillen tussen de groepen in 2011 en 2013 zijn uitsluitend in de tekst besproken.
- d Meestal door de moeder opgegeven. Onbekend of de vaders dit ook willen.

Bron: scp/cbs (Kik'13) gewogen gegevens

In 2011 werkten de moeders die later zijn gestopt met kinderopvang al wat minder uren dan degenen die evenveel of minder kinderopvang hebben gehouden. In 2013 is dit verschil alleen maar verder toegenomen en werkten ook de moeders die teruggegaan zijn in uren opvang minder dan moeders die nog altijd evenveel of meer opvang hebben dan in 2011. Ook de gewenste arbeidsduur is bij de moeders zonder opvang iets lager dan bij de moeders uit de andere groepen. Maar wel flink hoger dan wat ze nu werken: zij willen graag een kleine drie dagen per week werken terwijl hun huidige arbeidsduur twee dagen per week beslaat. Dit kan duiden op frustratie door dure kinderopvang maar ook op ongewenste werkloosheid. Bij de moeders die minder uren opvang gebruiken, is van een (significante) discrepantie tussen werkelijke en gewenste arbeidsduur geen sprake. Moeders die in 2013 evenveel of meer opvang hebben zouden hun arbeidsduur idealiter juist wat terugbrengen. Zij willen echter nog altijd meer uren betaald werken dan vrouwen die gestopt zijn met de formele dagopvang.

Bij de vaders zien we een grotere discrepantie tussen de huidige en gewenste arbeidsduur. De vragenlijst, en dus ook de gewenste arbeidsduur, is echter in de meeste gevallen ingevuld door de vrouw, dus is het de vraag of de man zelf minder zou willen werken, of dat de vrouw dat beter zou vinden. Uit ander onderzoek onder vaders van nog niet schoolgaande kinderen komen echter vrijwel dezelfde cijfers naar voren (Portegijs en Keuzenkamp 2008).³⁵ Blijkbaar zijn man en vrouw het behoorlijk eens over de gewenste arbeidsduur van vaders. In plaats van de ruim 37 uur die de mannen nu werken, zouden zij idealiter anderhalf uur per week minder werken (verschil niet significant). Alleen bij de vaders die nog steeds evenveel of zelfs meer opvang hebben voor hun kind, verschilt de gewenste arbeidsduur significant, zij het bescheiden, van de huidige arbeidsduur.

Buitenschoolse opvang

Moeders die eind 2011 een kind op een instelling voor buitenschoolse opvang hadden, werkten in dat jaar gemiddeld 25,8 uur per week, anderhalf jaar later 1,6 uur minder. Dit verschil wordt geheel veroorzaakt door moeders die stopten met formele buitenschoolse opvang: zij gingen wekelijks ruim 4 uur minder werken. Dit is dan ook tevens de enige groep die wel meer uren zou willen werken, namelijk bijna 25 uur per week. Bij moeders die nu minder opvang gebruiken en degenen bij wie opvang gelijk is gebleven of is toegenomen, bestaan er nauwelijks verschillen tussen de werkelijke en gewenste arbeidsduur. Per saldo komt het erop neer dat moeders een uur meer per week betaald willen werken.

Bij de vaders geldt grofweg hetzelfde beeld als bij de moeders: alleen vaders in huishoudens waar niet langer sprake is van formele buitenschoolse opvang zijn gemiddeld minder uren gaan werken, al is het verschil wat kleiner dan bij vrouwen. Wat betreft de wensen rondom de arbeidsduur geldt dat vaders idealiter gemiddeld iets meer dan 35 uur per week betaald werken, wat bij vaders die inmiddels geen opvang meer hebben iets meer is dan zij in werkelijkheid doen en bij de rest wat minder. De wenselijke arbeidsduur van vaders is dus vrijwel gelijk, ongeacht (veranderingen in) het gebruik van formele opvang, althans, vanuit het perspectief van de moeders zoals hier overwegend het geval is. Gezamenlijk werken de ouders nu 3 uur per week minder dan in 2011. Daartegenover staat een afname van de buitenschoolse opvang met 4 uur per week (17 uur

per maand) (tabel 3.15). Net als bij de dagopvang hebben de ouders dus een deel van de ingeleverde opvang kunnen vervangen door het inschakelen van informele oppassers en door zelf met werktijden te schuiven. Maar ook bij de bso betekent minder opvang vaak ook minder werk.

Tabel 3.17

Gemiddelde arbeidsduur in 2011 en 2013, en gewenste arbeidsduur in 2013 van vaders en moeders die in 2011 gebruikmaakten van buitenschoolse opvang, naar mutaties in deze opvang (in gemiddeld aantal uren per week, inclusief niet-werkenden)^a

	verandering in gebruik buitenschoolse opvang			totaal
	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	
moeder (n = 1004)				
arbeidsduur 2011	25,7	27,0	24,6	25,8
arbeidsduur 2013	25,8	26,7	20,4	24,2
gewenste arbeidsduur 2013 (n = 1000)	25,1	26,3	24,8	25,3
vader (n = 926)				
arbeidsduur 2011	37,4	37,1	37,9	37,5
arbeidsduur 2013	36,9	37,1	34,1	36,1
gewenste arbeidsduur 2013 ^b (n = 920)	35,3	35,2	35,6	35,4

a Vet: het verschil is significant, verticaal getoetst ((een vetgedrukte arbeidsduur 2013 geeft aan dat deze significant verschilt van de arbeidsduur 2011, een vetgedrukte gewenste arbeidsduur dat deze significant verschilt van de arbeidsduur 2013). (Significante) verschillen tussen de groepen in 2011 en 2013 zijn uitsluitend in de tekst besproken.

b Meestal door de moeder opgegeven. Onbekend of de vaders dit ook willen.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Minder kinderdagopvang en minder betaald werk: wat kwam eerst?

In tabel 3.18 zijn de veranderingen in kinderopvang en in arbeidsparticipatie samengevat. Duidelijk is dat een deel van de ouders die nu minder werken dan in 2011, nog steeds evenveel kinderopvang heeft. Bij de gebruikers van dagopvang is dit 9% van de moeders en 4% van de vaders, bij de gebruikers van bso zijn de aandelen iets kleiner. Bij hen kan de kinderopvang in ieder geval niet de oorzaak zijn van het feit dat ze nu minder of niet meer werken. Bij een wat grotere groep gaat minder werk wel samen met inkrimpen of stopzetten van de kinderopvang.

Tabel 3.18

Mutaties in gebruik van dag- en buitenschoolse opvang en arbeidsduur, moeders en vaders die in 2011 gebruikmaakten van formele kinderopvang, 2013 (in procenten)

	(voormalige) gebruikers dagopvang		(voormalige) gebruikers bso	
	moeder	vader	moeder	vader
evenveel opvang/evenveel werk	65	70	40	41
minder opvang/evenveel werk	10	14	19	23
geen opvang meer/ evenveel of meer werk	4	8	21	26
evenveel opvang/minder werk	9	4	3	2
minder opvang/minder werk	7	2	5	2
geen opvang meer/ minder werk	4	1	13	6

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

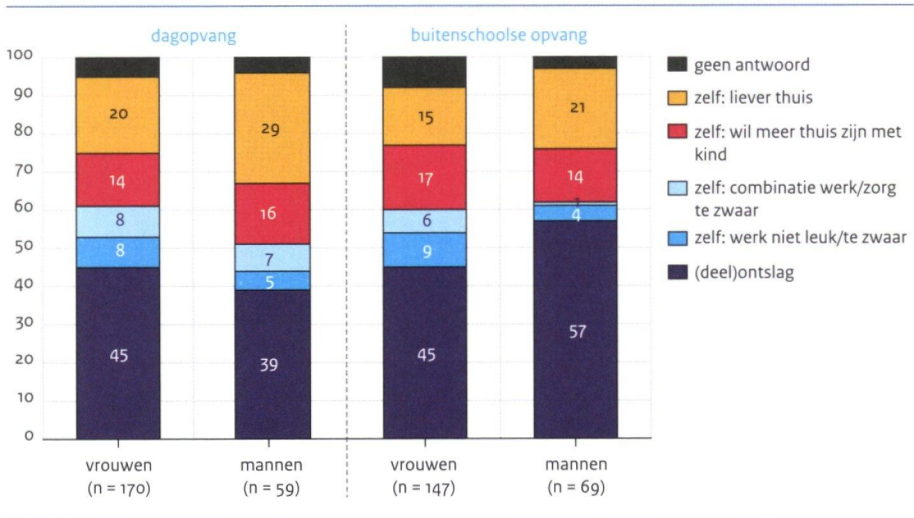
Maar wat kwam nu eerst? Om oorzaak en gevolg uit elkaar te halen, is allereerst gevraagd of de vermindering van arbeidsuren op eigen initiatief was, of dat ze ontslag hebben gekregen. Als zij op eigen initiatief minder betaald zijn gaan werken, is vervolgens gevraagd waarom zij dat gedaan hebben. De redenen staan vermeld in figuur 3.2.

Zo blijkt dat van de moeders die nu minder dagopvang hebben, en minder werken, 45% niet op eigen initiatief minder is gaan werken of is gestopt. Zij zijn geheel of gedeeltelijk ontslagen. Ook bij de vaders die minder werken én minder opvang hebben, blijkt ontslag vaak de reden (39% bij de dagopvang, 57% bij de bso). Ook van de mensen die op eigen initiatief minder of niet meer werken, doet lang niet iedereen dat vanwege de kinderopvang. Ze willen bijvoorbeeld graag meer bij hun kind zijn, vinden de combinatie werk en zorg te zwaar of zijn geminderd of gestopt met werken omdat ze hun werk niet meer leuk vonden. Uiteindelijk blijkt in deze selecte groep die én minder (of geen) kinderopvang heeft én minder (of niet meer) werkt, dat slechts een op de zes à zeven de krimp van de kinderopvang aanwijst als de reden waarom ze niet werken. Veel vaker is het inkrimpen of opzeggen van de opvang het *gevolg* van het feit dat een van de ouders om andere redenen (vooral ontslag) minder of niet meer werkt.

Figuur 3.3

Redenen om minder te werken of te stoppen met werken, moeders en vaders die in 2011 gebruikmaakten van formele kinderopvang en in 2013 minder werken en minder opvang hebben (in procenten)

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

Uiteindelijk blijkt dat van *alle* moeders die in 2011 een kind op de dagopvang hadden, slechts 2% nu minder werkt omdat ze minder of geen opvang meer hebben (niet in figuur). Bij de moeders die in 2011 een kind op de bso hadden, is dit 3%. Bij de vaders is dit aandeel nog kleiner (in beide groepen 1%). Weliswaar heeft een groter deel van de ouders de opvang verminderd of opgezegd, vaak vanwege de kosten maar ook om andere redenen (zie tabel 3.5 en 3.6), en is het gemiddelde aantal opvanguren gedaald. Maar lang niet altijd is dat gepaard gegaan met een afname van de arbeidsduur: die is dan ook gemiddeld met net een à anderhalf uur gedaald. En deze daling is dus meestal niet het gevolg van minder kinderopvang. Veel vaker is de moeder of vader om andere redenen minder gaan werken en hebben de ouders daarom minder kinderopvang nodig.

3.8 Minder of geen kinderopvang en de balans tussen werk en privé

Niet alleen de praktische organisatie van arbeid en zorg kan wijzigen door veranderingen in het gebruik van kinderopvang. Deze kunnen eveneens gevolgen hebben voor de ervaren zwaarte van de combinatie van arbeid en zorg. Zijn er verschillen in hoe men die combinatie ervaart tussen moeders die wel en die niet de opvang hebben gewijzigd? We kijken in deze paragraaf uitsluitend naar de ervaringen van moeders, omdat er te weinig vaders zijn die de vragenlijst hebben ingevuld om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over hun persoonlijke percepties.

Beter of slechter dan eind 2011?

Wat vinden moeders zelf: gaat de combinatie van werk en zorg voor kinderen hen op het moment van onderzoek (september 2013) beter of slechter af dan eind 2011? Zijn moeders die nu minder of geen formele opvang meer gebruiken naar hun eigen idee nu beter of slechter af qua ervaren balans of is er geen verschil?

In het totaal ervaart iets minder dan 60% van de werkende moeders met (voorheen) formele opvang (dagopvang of bso) geen verandering in de combinatie van werk en zorg voor kinderen, ongeacht eventuele wijzigingen in formeel kinderopvanggebruik. 26% vindt dat de combinatie hen nu beter afgaat en rond de 15% ervaart juist een verslechtering. Als men een verschil ervaart, is men dus doorgaans eerder positief dan negatief. Van de moeders met minder dagopvang is een derde van mening dat de combinatie hen nu beter afgaat, bijna een op de vijf vindt juist dat het slechter gaat. Dat is in beide gevallen meer dan wanneer de opvang niet is veranderd. Ook bij de ouders die helemaal geen opvang meer hebben, zien we dat ze vaker vinden dat er iets is veranderd in de combinatie arbeid en zorg (ten goede of ten kwade), alleen is het verschil hier (net) niet significant. Kortom: vooral de moeders die minder uren formele dagopvang hebben, vinden de combinatie wat vaker slechter (19%) of juist beter gaan (33%). Een nadere analyse waarin tegelijk naar de wijzigingen in betaald werk is gekeken (dus naar de vraag of minder kinderopvang samengaat met minder of evenveel betaald werk) laat geen duidelijk onderscheid zien tussen moeders die wel en die niet minderden of stopten met werken. Het verschil in ervaring kan dus niet worden toegeschreven aan veranderingen in de hoeveelheid arbeidsuren.

Onder moeders met kinderen in de bso-leeftijd zien we eveneens dat wanneer de opvang is verminderd (zowel minder uren als helemaal geen opvang meer), men vaker verschillen ervaart. En net als bij de dagopvang vinden de moeders die nu minder of geen buitenschoolse opvang hebben vooral vaak dat het combineren van werk en zorg makkelijker is geworden. Dat kan te maken hebben met de reden waarom men nu geen opvang meer gebruikt: als het kind vaker alleen thuis kan zijn of men bijvoorbeeld door flexibel werken makkelijker zelf thuis kan zijn na schooltijd, kan dat meer rust in het dagelijkse ritme creëren. Zo bezien hoeft minder formele kinderopvang niet te betekenen dat men de combinatie van arbeid en zorg als zwaarder gaat ervaren. Percepties van de mate waarin betaald werk en de zorg voor kinderen al of niet goed te combineren zijn, hangen echter mogelijk niet altijd of uitsluitend samen met wijzigingen in de kinderopvang of betaald werk. Bij de vraag naar de eigen inschatting zoals hier kunnen bovendien geheugeneffecten een rol spelen (het is lastig om de situatie eind 2011 te vergelijken met nu) of de antwoorden kunnen gekleurd zijn door gemaakte beslissing.

Tabel 3.19

‘Gaat het combineren van betaald werk en de zorg voor uw kind(eren) u nu beter of slechter af, vergeleken met eind 2011?’ Moeders die in september 2013 betaald werken, naar verandering in kinderopvanggebruik (in procenten)^a

	verandering in gebruik formele opvang			totaal
	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	
dagopvang (n = 953)				
slechter	15	19	21	16
beter	23	33	30	26
maak niet uit	61	42	45	57
geen antwoord/onbekend	1	5	4	1
buitenschoolse opvang (n = 904)				
slechter	13	14	14	14
beter	20	27	36	26
maak niet uit	67	59	49	59
geen antwoord/onbekend	0	0	1	1

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Om meer licht te werpen op de relatie tussen verminderd kinderopvanggebruik en de ervaren combinatie van arbeid en zorg kijken we vervolgens hoe moeders scoren op een aantal stellingen over werk en privé. Zijn daarin verschillen zichtbaar tussen (voormalige) kinderopvanggebruikers die gestopt of geminderd zijn en ouders die dat niet gedaan hebben?

Onze resultaten bevestigen het algemene beeld dat naar voren komt uit ander onderzoek naar de ervaringen met het combineren van werk en privé en dat ook geschetst werd in hoofdstuk 2: men ervaart de combinatie als zwaar (61%), maar tegelijkertijd vooral ook als verrijkend (81%). De positieve effecten van de afwisseling van beide taken zijn wat sterker als zorg wordt afgewisseld met werk. Het hebben van betaald werk maakt dat men de taken thuis beter aankan, maar zorgtaken maken iets minder vaak dat men het gevoel heeft het werk beter aan te kunnen (vgl. Cloin en Schols 2011), hoewel ook nog altijd meer dan helft rapporteert dat het werk hen beter aangaat door de afwisseling met zorgtaken. (Ten Brummelhuis 2009; Cloin en Schols 2011; Wierda-Boer 2009). Wel ervaart ruim een derde dat de werktijden het vaak moeilijker maken om aan (de combinatie van) arbeid en zorgverplichtingen thuis te voldoen. Een vijfde vindt het combineren zwaar door de mentale belasting (in gedachten nog met werk bezig zijn).

Als we kijken naar veranderingen in de opvang blijkt dat moeders die de opvang in uren hebben ingekrompen de combinatie vaker als zwaar ervaren (66% bij de dagopvang en 71% bij de bso). Daarnaast zijn moeders met minder formele opvang iets negatiever over de mate waarin werk thuis doordringt (zowel door de werktijden als doordat men in

gedachten nog met werk bezig is). Dat duidt erop dat mensen die de opvang hebben ingekrompen iets meer problemen hebben met de combinatie van arbeid en zorg. Ook geldt zowel bij de dagopvang als bij de bso dat moeders die teruggegaan zijn in opvanguren een iets minder goede balans tussen werk en privé ervaren dan de overige moeders. Bij de dagopvang vinden vervolgens de moeders die helemaal geen formele opvang meer hebben de combinatie niet vaker zwaar dan moeders die evenveel of meer uren opvang hebben, bij de bso vinden degenen die stopten het combineren ook zwaarder, net als de moeders die de opvang hebben ingekrompen. Op andere fronten zijn er geen significante verschillen. Zo geeft de combinatie van arbeid en zorg moeders in vergelijkbare mate voldoening, ongeacht eventuele veranderingen in formele opvang. En ondanks dat degenen die nu geen formele kinderopvang meer hebben wat minder positief lijken over afwisseling tussen werk en zorg, zijn de verschillen bij toetsing niet significant. In het bijzonder het verminderen van het aantal opvanguren gaat dus samen met negatievere percepties van de combinatie van arbeid en zorg.

Tabel 3.20

Opvattingen over het combineren van arbeid en zorg voor kinderen, naar verandering in kinderopvanggebruik (dagopvang en buitenschoolse opvang), moeders die in september 2013 betaald werken (in procenten (helemaal) mee eens)^a

	verandering in gebruik formele dagopvang			totaal
	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	
dagopvang (n = 953)				
Ik vind het combineren van betaald werk en zorgtaken zwaar.	60	66	62	61
Het komt vaak voor dat mijn werktijden het moeilijk maken om aan mijn verplichtingen thuis te voldoen.	33	43	40	35
Het komt vaak voor dat ik moeilijk aan mijn verplichtingen thuis kan voldoen, omdat ik in gedachten steeds met mijn werk bezig ben.	20	25	13	20
Het combineren van betaald werk en zorgtaken geeft mij voldoening.	83	75	72	81
Ik ervaar op dit moment voldoende balans tussen werk en privé.	65	55	58	63
Door de afwisseling met betaald werk gaan mijn zorgtaken thuis me beter af.	67	62	59	66
Door de afwisseling met zorgtaken gaat mijn betaalde werk me beter af.	54	50	49	53

Tabel 3.20 (vervolg)

	verandering in gebruik formele dagopvang			totaal
	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	
buitenschoolse opvang (n = 904)				
Ik vind het combineren van betaald werk en zorgtaken zwaar.	57	71	67	64
Het komt vaak voor dat mijn werktijden het moeilijk maken om aan mijn verplichtingen thuis te voldoen.	28	37	31	31
Het komt vaak voor dat ik moeilijk aan mijn verplichtingen thuis kan voldoen, omdat ik in gedachten steeds met mijn werk bezig ben.	22	32	24	25
Het combineren van betaald werk en zorgtaken geeft mij voldoening.	80	79	78	79
Ik ervaar op dit moment voldoende balans tussen werk en privé.	64	57	63	64
Door de afwisseling met betaald werk gaan mijn zorgtaken thuis me beter af.	65	62	55	61
Door de afwisseling met zorgtaken gaat mijn betaalde werk me beter af.	53	54	49	52

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (KiK'13) gewogen gegevens

Welke activiteiten zijn beter of slechter met de zorg voor kinderen te combineren? Hoewel bijna twee derde van de moeders vindt dat werk en privé bij hen in balans is, ervaart een behoorlijk deel (in het bijzonder moeders met minder uren formele kinderopvang) de combinatie als zwaar of in disbalans. Rond welke activiteiten ervaart men deze disbalans dan? Het dagelijks leven bestaat immers niet alleen uit betaald werk en zorg voor kinderen. Om hier zicht op te krijgen is nagegaan in hoeverre moeders vinden dat zij erin slagen de zorg voor hun kinderen te combineren met andere activiteiten, op het terrein van zowel betaald werk als (andere) zorgtaken en vrije tijd (vgl. Cloin en Schols 2011).

Per terrein (werk, zorg en vrije tijd) verschilt het nogal in hoeverre moeders met een kind dat naar de formele dagopvang gaat of ging, vinden dat activiteiten op dit terrein te combineren zijn met de zorg voor kinderen. Slechts 34% van de moeders met een kind in de dagopvang vindt dat kindzorg goed te combineren is met tijd voor zichzelf: twee derde is dus van mening dat deze combinatie moeilijk te realiseren is (tabel 3.21). Op enige afstand volgen tijd voor de partner (43% vindt dat goed te combineren) en tijd voor vrije tijd, hobby's en sport (45%). Beter gaat de combinatie met betaald werk (80%) en op enige afstand huishouden (61%) en sociaal leven (63%).³⁶ Hieruit blijkt dus dat niet zozeer betaald werk en huishouden maar vooral de vrije tijd en dan in het bijzonder de eigen, mogelijk meer solitaire vrije tijd (aangezien het sociale leven in dat opzicht beter scoort)

voor de moeders in dit onderzoek moeilijker te combineren is met kinderopvang. Dat komt overeen met ander onderzoek waaruit blijkt dat moeders aan de zorg voor kinderen prioriteit geven, ten koste van hun eigen persoonlijke en vrije tijd (vgl. Van der Lippe en Roeters 2010; Versantvoort 2010).

Moeders die geen formele dagopvang meer hebben ervaren relatief veel problemen bij het combineren van de zorg met hun werk: 60% vindt dit goed te combineren, wat fors lager is dan bij de rest. Over de combinatie met het huishouden zijn zij daarentegen juist positiever. Bij de tijd voor vrije tijd, hobby's en sport ontloopt het oordeel van moeders met minder, geen of evenveel dan wel meer kinderopvang als in 2011 elkaar onderling nauwelijks. Wel geven moeders met minder dagopvang aan dat zij er maar slecht in slagen kinderopvang te combineren met tijd voor hun sociale leven, tijd voor hun partner en in het bijzonder tijd voor zichzelf. Op het oog zijn zij ook negatiever over de combinatie met tijd voor hobby's en sport, maar dat verschil is bij toetsing niet significant. Bij moeders met minder dagopvang is dus vooral de combinatie van de zorg voor kinderen met onderdelen van de vrije tijd relatief vaak problematisch. Hoewel bij de buitenschoolse opvang in grote lijnen vergelijkbare resultaten op lijken te gaan, zijn de verschillen tussen de groepen hier niet significant.

Tabel 3.21

Mate waarin zorg voor kinderen goed te combineren is met betaald werk en diverse andere bezigheden in het dagelijks leven, naar verandering in gebruik van formele dagopvang, 2013 (in procenten (helemaal) mee eens; n = 1122)^a

	verandering in gebruik formele opvang			totaal
	evenveel of meer uren opvang	minder uren opvang	geen opvang meer	
dagopvang				
betaald werk	84	76	60	80
huishoudelijke taken	61	60	71	61
sociale leven (vrienden, familie en kennissen)	65	52	71	63
vrije tijd, hobby's en sport	45	41	50	45
tijd voor mijn partner (<i>alleen als u een partner heeft (n = 1069)</i>)	43	35	47	43
tijd voor mijzelf	36	26	38	34
buitenschoolse opvang				
betaald werk	84	76	76	79
huishoudelijke taken	69	63	71	68
sociale leven (vrienden, familie en kennissen)	71	62	72	69
vrije tijd, hobby's en sport	60	53	55	57
tijd voor mijzelf	41	33	41	40
tijd voor mijn partner (<i>alleen als u een partner heeft (n = 871)</i>)	49	41	51	48

a De vetgedrukte getallen geven significante verschillen in de rij aan.

Bron: SCP/CBS (Kik'13) gewogen gegevens

3.9 Slotbeschouwing

In 2012 blijken er meer kinderopvangtoeslagen van kinderen te zijn beëindigd dan in voorgaande jaren. Een iets groter deel van de kinderen met dagopvang raakte zijn/haar toeslag kwijt (en werd waarschijnlijk dus ook van de opvang gehaald) voor de 4e verjaardag, en van de 4-jarigen kreeg een iets geringer deel dan in voorgaande jaren aansluitend een toeslag voor buitenschoolse opvang. Van de kinderen met buitenschoolse opvang raakte eveneens een iets groter deel in 2012 zijn/haar toeslag kwijt. Deze uitstroomcijfers zijn over 2011 en 2012 weliswaar nog voorlopig (omdat nog niet alle kinderopvangtoeslagen voor die jaren definitief zijn vastgesteld) en gaan bovendien over uitstroom uit de toeslag, wat niet altijd hoeft te betekenen dat het kind ook niet meer opgevangen wordt. Maar ze vormen vooralsnog de enige informatie die het mogelijk maakt om over een langere periode de omvang van de uitstroom te volgen. In hoofdstuk 2 hebben we gezien dat de krimp van het aantal kinderen met een kinderopvangtoeslag deels te maken heeft met een verminderde instroom van nieuwe kinderen. In dit hoofdstuk is gebleken dat ook een vergrote uitstroom hoogstwaarschijnlijk een rol speelt. We hebben gekeken welke ouders waarom de kinderopvang van hun kind hebben ingekrompen of opgezegd. Om hierachter te komen, hebben we een steekproef getrokken uit alle ouders die eind 2011 voor een kind gebruikmaakten van dagopvang en een steekproef uit alle ouders die eind 2011 gebruikmaakten van buitenschoolse opvang. 18% van de gebruikers van dagopvang en 27% van de gebruikers van buitenschoolse opvang blijkt het aantal opvanguren in de ruim anderhalf jaar daarna te hebben ingekrompen. Nog eens respectievelijk 9% en 33% is voortijdig gestopt met de opvang, dus voordat het kind de leeftijd heeft waarop het sowieso van de opvang af moet. Dat ouders vaker de buitenschoolse opvang van hun kind hebben gewijzigd of gestopt, kan komen door de leeftijd van het kind (een deel was in 2013 al groot genoeg om alleen thuis te zijn) en door de lengte van de onderzochte periode. Ongeveer de helft van de kinderen in de dagopvang was ten tijde van het onderzoek al 4 jaar en was dus van de dagopvang vertrokken vanwege de overgang naar de basisschool. Dit leeftijdsgebonden vertrek is niet meegenomen. De dagopvang van deze kinderen is ingekrompen of stopgezet vóór hun 4e verjaardag, dus is de onderzochte periode korter. Bovendien lijkt het eenvoudiger om alternatieven te vinden voor een paar uurtjes buitenschoolse opvang dan voor hele dagen opvang van een baby of peuter.

In het najaar van 2012 was er veel onrust over kostenstijgingen en werd een 'massale uitstroom' voorspeld. We hadden dus verwacht dat we een piek zouden zien in de uitstroom eind 2012/begin 2013, maar deze is niet aangetroffen. Ook niet als we uitsluitend kijken naar de uitstroom vanwege de kosten van de opvang. Wel geeft de overgrote meerderheid van de ouders aan dat de kosten een rol hebben gespeeld bij hun besluit om de opvanguren wat te verminderen of om helemaal te stoppen; bij een op de vier speelden de kosten een doorslaggevende rol. Andere redenen zijn ontslag van een van de ouders (met name vaak de reden om de dag- of buitenschoolse opvang helemaal te stoppen) of flexibel werken, waardoor buitenschoolse opvang niet of minder nodig is. Deze twee redenen worden door ten minste een op de tien als doorslaggevend genoemd. Ook geeft een aantal gebruikers van buitenschoolse opvang als reden voor vermindering van het

aantal opvanguren dat zij, of hun partner, zelf meer voor hun kind willen zorgen. En ten slotte blijkt ook de leeftijd van het kind een rol te spelen bij het besluit om de opvang in te perken. Een deel van de kinderen gaat nu niet meer naar de buitenschoolse opvang omdat ze het daar niet meer naar de zin hadden, of omdat ze, in de ogen van de ouders, oud genoeg zijn om na schooltijd alleen of met een ouder broertje of zusje thuis te zijn. Veel ouders vinden de kinderopvang duur, ouders die hun kind van de opvang hebben gehaald of het aantal uren hebben ingekrompen nog wat vaker dan ouders die nog steeds evenveel uren opvang hebben. Het oordeel over de kosten hangt opmerkelijk genoeg niet samen met de hoogte van de prijs voor een uur opvang (onder of boven het maximumtarief), maar wel met veranderingen daarin. Moeders die aangeven dat de uurprijs flink is gestegen, vinden de opvang vaker (te) duur. Ook moeders die aangeven dat ze nu aanzienlijk minder of geen kinderopvangtoeslag terugkrijgen, zijn iets negatiever over de kosten van de opvang dan de moeders bij wie de toeslag niet of nauwelijks is gedaald. Verder blijkt het huishoudensinkomen relevant, en dan eveneens niet zozeer de hoogte ervan, als wel veranderingen in de hoogte. Vooral moeders die te maken hebben gehad met een daling van het huishoudensinkomen, of daarvoor vrezen, zijn negatief over de kosten van de opvang. Het oordeel over de kinderopvangkosten gaat dus vooral over veranderingen in deze kosten, en over de vraag of die kosten gezien veranderingen in het inkomen nog wel op te brengen zijn.

Van de ouders die de opvang hebben verminderd of stopgezet, blijken vooral de laatsten op een aantal belangrijke punten af te wijken van de ouders die nog steeds evenveel (of meer) uren opvang hebben. Zoals verwacht zijn de moeders die hun kind van de opvang hebben gehaald vaker negatief over de kosten van de opvang. Ook hebben ze vaker te maken gehad met een daling van het gezinsinkomen. De kosten van de opvang zullen daardoor voor hen ook moeilijker op te brengen zijn geweest. Verder zijn de 'stoppers' er ook minder van overtuigd dat een paar dagen opvang in een kinderdagverblijf, in een centrum voor buitenschoolse opvang of bij een gastouder goed is voor een kind. En bij de buitenschoolse opvang hielp het aanbod van grootouders of andere familieleden of bekenden om op te passen ouders aan alternatieven voor de formele opvang.

Moeders die veel belang hechten aan hun werk en inkomen hebben net zo vaak de opvang ingekrompen of opgezegd als moeders die dat wat minder belangrijk vinden. Wel maakt het uit of zij flexibel kunnen werken: moeders die dat kunnen, hebben vaker dagopvang of bso stopgezet. Dat geldt ook voor de moeders dit sinds 2011 geheel of gedeeltelijk zijn ontslagen. Of de vader flexibel kan werken of is ontslagen, blijkt echter nauwelijks uit te maken.

De gemiddelde opvangduur per kind per maand nam bij de dagopvang af van 92 uur naar 78 uur (kinderen die nog geen 4 jaar zijn, inclusief de kinderen die helemaal niet meer gaan). Het aantal uren buitenschoolse opvang is zelfs bijna gehalveerd: in 2011 gingen de kinderen gemiddeld 40 uur, ruim anderhalf jaar later nog maar 23 uur (inclusief de kinderen die niet meer gaan). Ouders die de opvang hebben ingekrompen of stopgezet, hebben vaak (meer) informele opvang ingeschakeld. Ook flexibel werken hielp een deel van hen om het opvangarrangement weer rond te krijgen. Opvallend is dat het vooral de moeders zijn die van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt. Moeders waren eind 2011 al veel vaker op werkdagen thuis om voor hun kind te zorgen (gemiddeld ruim

anderhalve dag per week) en zijn dat nu nog wat vaker (zoals verwacht geldt dit met name voor de moeders die nu geen formele meer hebben, en in mindere mate voor de moeders die minder uren opvang hebben). Vaders namen in 2011 al op veel minder werkdagen de zorg voor hun rekening (gemiddeld net een halve dag per week). Ook hun bijdrage in de zorg is toegenomen, maar minder sterk dan die van de moeders, waarmee het verschil in zorgdagen nog iets is vergroot.

Het iets toegenomen aantal papa- en mamadagen is deels gerealiseerd door flexibel werken. Maar ook werkt zo'n een op de vijf moeders en een op de tien vaders nu minder dan in 2011, of zelfs helemaal niet meer. De gemiddelde arbeidsduur van *alle* moeders (inclusief degenen die nu niet werken en degenen die nog steeds evenveel werken) nam af met 1,6 uur. Bij de vaders is sprake van een nog iets geringere daling van de gemiddelde arbeidsduur. Samen werken ze nu 2,3 uur per week minder dan in 2011. Als we dat afzetten tegen de daling van het aantal uren opvang (3,3 uur per week) dan blijkt dat een uur minder opvang, ondanks grotere inzet van informele opvang en flexibel werken, toch samenhangt met zo'n driekwart uur minder werk van een van de ouders. Meestal dus de moeder.

Als we vervolgens nagaan waarom een deel van de vaders en moeders nu minder of niet meer werkt, dan blijkt dat maar voor een klein deel te maken te hebben met een afname van de kinderopvang. Veel vaker hebben zij nog evenveel kinderopvang als in 2011, zijn zij ontslagen, of hebben ze om andere redenen er zelf voor gekozen om minder of niet meer te werken. Al met al blijkt van alle ouders die in 2011 een kind in de formele opvang hadden, slechts 2% à 3% van de moeders nu minder te werken omdat ze minder kinderopvang heeft. Van alle vaders werkt zo'n 1% minder vanwege de kinderopvang. Hieruit kunnen we concluderen dat de toch al bescheiden afname van de arbeidsduur van moeders en vaders vaker oorzaak is dan gevolg van ingekrompen of opgezegde formele opvang.

Ten slotte blijkt dat met name moeders die nu minder opvang hebben, wat vaker aangeven de combinatie tussen werk en zorg zwaar te vinden. Die gaat wat vaker ten koste van de tijd die ze hebben voor zichzelf, hun partner en familie en vrienden of hun werk.

Noten

- 1 Als we informele opvang door familie of een zelfgezochte oppas bedoelen, vermelden we dat er expliciet bij.
- 2 De toeslaggegevens zijn jaargegevens, en geven bijvoorbeeld weer hoeveel toeslag voor een kind is ontvangen over het gehele jaar 2013. Als dat lager is dan in 2012, dan kan dat komen doordat de ouders in 2013 minder uren opvang hebben afgenomen, of omdat zij ergens in het jaar de opvang hebben beëindigd. Om het onderscheid tussen die twee te maken zijn de toeslaggegevens over 2014 nodig. Als blijkt dat in dat jaar geen toeslag meer is uitbetaald, is de opvang blijkbaar in 2013 beëindigd.
- 3 Een andere optie was de uitstroom af te zetten tegen het aantal kinderen dat bij aanvang van het jaar een toeslag had. Daar is niet voor gekozen omdat bij de uitstroom ook de kinderen zitten die in hetzelfde jaar zijn in- en uitgestroomd.

- 4 Het percentage kinderen dat doorstroomt van dagopvangtoeslag naar bso-toeslag was achtereenvolgens: 79% (2007 en 2008), 77% (2009), 75% (2010), 71% (2011) en 61% (2012).
- 5 Uit de enquête onder (voormalige) gebruikers van formele opvang blijkt dat in 2013 6% van de kinderen in de formele dagopvang geen toeslag kreeg en dat dit gold voor 6% van de kinderen in de buitenschoolse opvang. Hoeveel dat er waren in 2012 weten we niet, maar het zullen er ongetwijfeld minder geweest zijn, aangezien de inkomensvoets pas in 2013 is ingegaan.
- 6 Cases waarbij onduidelijkheid is over de opvang in 2011 of 2013, of waarbij in 2011 geen sprake was van formele opvang, zijn verwijderd (zie hoofdstuk 1).
- 7 Dit aandeel is hoger dan uit de trendgegevens voor 2012 blijkt (zie tabel 3.1). Toch kan hieruit niet de conclusie worden getrokken dat de uitstroom verder is toegenomen. We hebben het immers over uitstroom gedurende bijna twee jaar, zowel in 2012 als in het grootste deel van 2013. Bovendien zijn de voortijdig uitgestroomde kinderen hier afgezet tegen het aantal kinderen dat aan het begin van de periode opvang had. Bij de trendcijfers zijn ze vergeleken met het totale aantal kinderen dat in het betreffende jaar op de opvang heeft gezeten (zie noot 1).
- 8 Ook dit aandeel is groter dan uit de trendcijfers over 2012 blijkt. Zoals in noot 7 al is uitgelegd voor de dagopvang, betekent dit niet dat de uitstroom verder is toegenomen.
- 9 Een deel van de ouders had deze reden ook in de lijst aangekruist als belangrijke of doorslaggevende reden. Andere ouders hebben dat niet gedaan. Het betekent dat het aandeel dat een reden als belangrijk of doorslaggevend heeft aangemerkt in feite meestal iets groter is dan in de tabel staat vermeld.
- 10 Dit is geen reden van krimp, maar een beschrijving van de uren die zijn ingeleverd. Onduidelijk blijft meestal waarom de ouders de vakantieopvang hebben afgezegd.
- 11 Inclusief de ouders die de opvang hebben uitgebreid. Dit is een te kleine groep om apart te bespreken.
- 12 We nemen aan dat de inschatting dat grootouders kunnen oppassen geen opvatting is, en mannelijke respondenten qua inschatting niet afwijken van vrouwelijke. Daarom zijn hier ook de antwoorden van de mannelijke respondenten meegenomen.
- 13 Er is geen verschil tussen de kinderen die tijdens het onderzoek wel/nog niet 4 jaar waren.
- 14 Bij de dagopvang gaat het om het gemiddelde antwoord op vier stellingen ($\alpha = 0,71$), bij de buitenschoolse opvang om het gemiddelde antwoord op twee stellingen ($\alpha = 0,60$). Ouders konden een score kiezen tussen 1 (helemaal oneens) en 5 (helemaal mee eens).
- 15 27% van de voormalige gebruikers van dagopvang en 28% van de voormalige gebruikers van bso vindt dat de kwaliteit van de opvang de afgelopen twee jaar is verbeterd. Respectievelijk 24% en 21% is het (helemaal) met deze stelling oneens.
- 16 58% van de voormalige gebruikers van dagopvang en 50% van de voormalige gebruikers van bso vindt dat er nu meer te kiezen is dan twee jaar geleden.
- 17 Uit een factoranalyse blijkt dat deze twee stellingen bij de voormalige gebruikers van zowel dagopvang als bso één schaal vormen met de derde stelling over de onrust in de kinderopvang (de α in beide bestanden is 0,62). Dit betekent dat moeders die het eens zijn met een van deze stellingen, het vaak ook eens zijn met de andere twee. Daarom zijn de antwoorden op deze stellingen samen genomen in de schaal 'kinderopvang (te) duur'. Deze schaal zal worden gebruikt in de multivariate analyse.
- 18 Ook deze twee stellingen blijken, samen met de stelling dat kinderopvang wat mag kosten omdat het een investering is in de toekomst, samen een schaal te vormen (de α bij de voormalige gebruikers van dagopvang is 0,57, bij de bso'ers 0,62). De antwoorden op deze drie stellingen zijn daarom

- samengenomen in de schaal 'ondanks kosten blijven werken'. Daarvoor zijn de antwoorden op de zesde stelling omgecodeerd.
- 19 De hier genoemde uurprijzen wijken iets af van die in tabel 2.13. Deze kleine afwijkingen zijn niet vreemd, omdat het om andere onderzoeksgroepen (instroom en uitstroom) gaat. Zeker bij de zo weinig gebruikte naschoolse gastouderopvang kunnen een paar gebruikers met een relatief hogere of lagere uurprijs het gemiddelde beïnvloeden. Ook komen de in tabel 3.12 en 2.13 genoemde gemiddelde uurprijzen dicht in de buurt van de door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) genoemde gemiddelden (szw 2014).
  - 20 Bij het kinderdagverblijf betaalde 69% van de ouders in 2013 per uur meer dan de maximumuurprijs. In 2011 was dit aandeel veel lager (37%, zie CPB 2011). Bij de buitenschoolse opvang betaalde in 2013 87% meer, en dat is een iets groter aandeel dan in 2011 (75%).
  - 21 Respectievelijk 21% en 14% zegt dat de uurprijs flink is gestegen (dit verschil is significant)
  - 22 Respectievelijk € 6,75 en € 6,63, het verschil is significant. Geen verschil is er in de uurprijs van gastouderopvang.
  - 23 Van de voormalige gebruikers van dagopvang denkt 18% dat zij geen recht meer zouden hebben op een toeslag als zij nog steeds gebruik zouden maken van opvang en 39% denkt dat die toeslag dan lager zou zijn geweest. Bij de voormalige gebruikers gaat het om respectievelijk 6% en 48%.
  - 24 Ze scoren hoger op de schaal 'kinderopvang (te) duur'.
  - 25 Moeders die nog steeds evenveel toeslag krijgen als eind 2011, scoren gemiddeld een 3,4 op de 'kosten (te) duur'-schaal. Moeders die een iets lagere toeslag krijgen, komen gemiddeld op een 3,6 en moeders van wie de toeslag flink lager is of zelfs is vervallen, komen uit op een 3,7. Het verschil is significant.
  - 26 91% van de (voormalige) gebruikers van dagopvang en bso zijn het (helemaal) eens met de stelling dat betaald werk belangrijk is voor hun zelfontplooiing.
  - 27 Bij beide groepen is 90% het hier (helemaal) mee eens.
  - 28 69% van de voormalige gebruikers van dagopvang en 72% van de voormalige gebruikers van buitenschoolse opvang is het (helemaal) eens met de stelling dat ze veel wil bereiken in haar werk.
  - 29 78% van de moeders die in 2011 gebruikmaakten van dagopvang en 73% van de vrouwen die toen een kind op de buitenschoolse opvang hadden, is het (helemaal) eens met de stelling 'ik moet wel werken, anders redden we het financieel niet'.
  - 30 De alpha van deze schaal 'betaald werk belangrijk' is bij de (ex-)gebruiksters van zowel dagopvang als bso 0,68.
  - 31 Zie tabel B3.1 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl onder het desbetreffende rapport voor de Relative Risk Ratio's waarop deze plussen en minnen zijn gebaseerd.
  - 32 Dat geldt ook als we in plaats van het huishoudensinkomen het inkomen van de moeder of de vader meenemen.
  - 33 We zijn uitgegaan van de officiële arbeidsduur, dus zoals vermeld op het contract. Door het opnemen van ouderschapsverlof kan de feitelijke arbeidsduur iets lager liggen. We hebben ervoor gekozen uit te gaan van de officiële arbeidsduur, omdat het ouderschapsverlof tijdelijk is.
  - 34 We bedoelen de huidige arbeidsduur. Bij ouders van wie het kind inmiddels op de basisschool zit, weten we wel of ze voor die tijd de opvang hebben ingekrompen of stopgezet, maar niet hoeveel ze toen werkten, alleen hoeveel ze nu werken. Als we uitsluitend kijken naar de cases waarbij het kind nog geen 4 jaar is, dan zijn de uitkomsten echter vergelijkbaar: ook bij deze kleinere groep gaat minderen/stoppen met dagopvang samen met vermindering van de gemiddelde arbeidsduur.

- 35 Vaders van 0-3-jarige kinderen gaven aan gemiddeld 38 uur per week te werken, maar liever gemiddeld 35,3 uur te willen werken.
- 36 De respondenten is ook nog gevraagd in hoeverre de zorg voor kinderen goed te combineren is met mantelzorg. Hoewel deze vraag aan iedereen is voorgelegd, heeft slechts een kleine minderheid deze ingevuld. Van deze groep vond 43% (gebruikers dagopvang) en 39% (gebruikers bso) dit goed te combineren. De groep is te klein om verder uit te splitsen.

4 Slotbeschouwing

4.1 Van kosten kinderopvang naar arbeidsdeelname

Veel discussies over de arbeidsdeelname van vrouwen volgen een vast patroon. Ze beginnen met de constatering dat vrouwen tegenwoordig weliswaar vaak werk hebben (vaker zelfs dan vrouwen in vrijwel alle andere EU-landen), maar dat ze zo weinig uren werken. Heel snel vernauwt de analyse zich tot de combinatie van arbeid en zorg, even later gaat zij uitsluitend nog over formele kinderopvang, en vervolgens gaat de rest van de bijeenkomst over de kosten van de kinderopvang (vroeger ook nog het aanbod, maar dat is tegenwoordig geen probleem meer). Er wordt dus een tamelijk rechtlijnig verband verondersteld tussen de kosten van kinderopvang en de arbeidsdeelname van vrouwen. Deze analyse gaat op verschillende punten mank. Ten eerste hebben vrouwen maar een beperkt deel van hun werkzame leven jonge kinderen die naar de kinderopvang zouden kunnen. Bij de in deeltijd werkende vrouwen geldt dit slechts voor vier op de tien. Ook jonge vrouwen zonder kinderen hebben vaak een deeltijdbaan, en oudere vrouwen die uit de kleine kinderen zijn, werken nauwelijks meer uren dan moeders van jonge kinderen (Portegijs et al. 2008). Ten tweede zijn lang niet alle ouders van jonge kinderen ervan overtuigd dat formele opvang goed is voor een kind (Portegijs et al. 2006). Ook in het huidige onderzoek is gebleken dat minder dan de helft van de moeders het voor een baby goed vindt als deze een paar dagen naar een kinderdagverblijf gaat en nog minder moeders vinden een paar dagen buitenschoolse opvang goed. Alleen voor een peuter vindt een ruime meerderheid een paar dagen in een kinderdagverblijf wel wenselijk. In gastouderopvang hebben moeders nog minder fiducia. Moeders die twijfelen over de wenselijkheid van formele opvang maken daar minder vaak gebruik van, ongeacht de kosten. Ten derde is het maar de vraag of de kosten van de opvang in zo sterke mate het gebruik bepalen en ten vierde kunnen we ons afvragen of minder formele opvang een op leidt tot minder betaald werk. Over deze laatste twee vragen ging het huidige onderzoek. Aanleiding zijn de in 2012 en opnieuw in 2013 afgenomen kinderopvangtoeslagen, waardoor de opvang voor veel ouders duurder is geworden. Zien ze daarom vaker af van gebruik van formele opvang? En zo ja, gaan ze dan ook minder werken?

4.2 Gedaalde instroom, gestegen uitstroom?

Uit belastingtoeslaggegevens blijkt dat in 2012 het aantal kinderen met een kinderopvangtoeslag lager was dan in 2011, en dat het in 2013 opnieuw is gedaald (szw 2014). Op basis van dezelfde toeslaggegevens hebben we allereerst gekeken of dit afgenomen gebruik te wijten was aan een verminderde instroom in, of een grotere uitstroom uit de opvang. Beide blijken het geval te zijn. In 2012 kregen minder nieuwe kinderen een kinderopvangtoeslag dan in 2011, en het jaar erop was de instroom nog verder afgenomen. Tegelijkertijd stroomden in 2012 (cijfers over 2013 zijn nog niet beschikbaar) meer kinderen uit de toeslag dan in 2011. In figuur 4.1 (links) is te zien dat met ingang van 2012

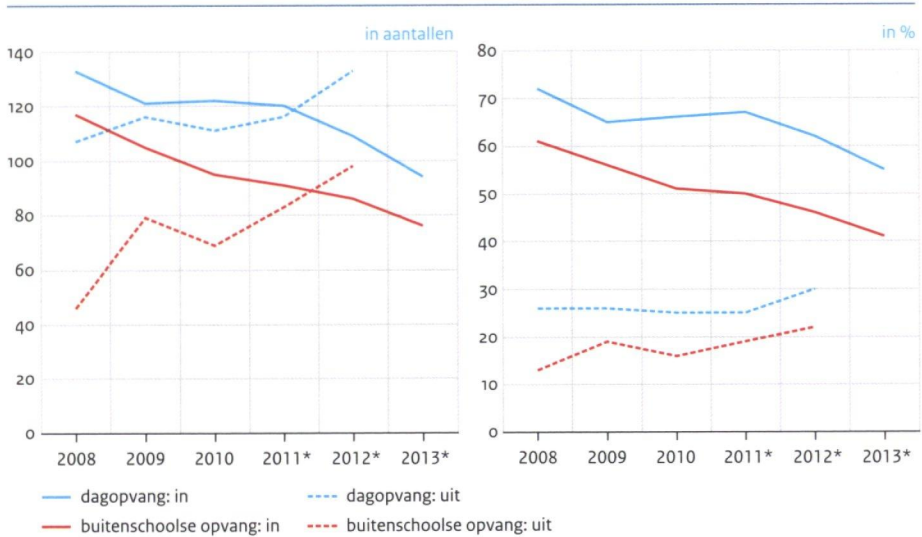
de uitstroom de instroom overtreft en het aantal kinderen met een kinderopvangtoeslag dus afneemt.

Een klein deel van de afgenomen instroom in de dagopvang komt doordat er in 2012 en 2013 minder kinderen geboren zijn. Bij de buitenschoolse opvang (bso) speelt dit niet, het aantal 4-jarigen neemt (nog) niet af. In de rechterkant van figuur 4.1 is daarvoor gecorrigeerd. De instroom is daar weergegeven als aandeel van het aantal kinderen dat in het betreffende jaar werd geboren (dagopvang) of 4 jaar werd (bso). De uitstroom is weergegeven als aandeel van de kinderen die in het betreffende jaar een toeslag hadden. Ook na deze correctie zien we dezelfde afgenomen instroom en toegenomen uitstroom als links in figuur 4.1.

Een kanttekening hierbij is dat we te maken hebben met instroom in, en uitstroom uit, de kinderopvangtoeslag. Nieuwe kinderen in de opvang die geen toeslag krijgen (omdat een van beide ouders geen werk heeft, of omdat ze in 2013 teveel verdienen om voor toeslag in aanmerking te komen), blijven buiten beeld. Kinderen die hun toeslag verliezen, maar gewoon naar de opvang blijven gaan idem dito. Vóór 2013 zal het om een zeer klein deel gaan, maar in 2013 om een grotere groep, omdat de hogere inkomens dat jaar geen recht meer hadden op een toeslag voor het eerste kind. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) schat dat van de 10% kinderen van wie de kinderopvangtoeslag in 2013 is stopgezet, vier op de tien nog wel naar de opvang gaan (szw 2014). Ook in ons onderzoek blijkt dat van de gebruikers van opvang zo'n 6% in 2013 geen toeslag krijgt. De feitelijke instroom is vooral in 2013 dus wat groter dan uit figuur 4.1 blijkt. Maar ook als we deze ongeziene instroom van kinderen zonder toeslag meenemen, blijft de instroom in 2013 wat lager dan in 2012. De uitstroom zal in werkelijkheid iets geringer zijn dan uit de toeslaggegevens naar voren komt. Omdat de regels voor het recht op toeslag in die periode niet zijn gewijzigd, mogen we echter aannemen dat het aantal kinderen van wie de toeslag werd stopgezet, van 2008 tot en met 2012 steeds ongeveer even groot is. De toegenomen uitstroom kan hier dus niet aan worden toegeschreven. Met enige voorzichtigheid, de cijfers vanaf 2011 zijn immers voorlopige cijfers, kunnen we hiermee de eerste onderzoeksvraag bevestigend beantwoorden. Potentiële gebruikers lijken inderdaad de laatste jaren wat vaker af te zien van het gebruik van formele kinderopvang, en gebruikers lijken iets vaker de opvang voortijdig op te zeggen of in te krimpen. Dit zou kunnen samenhangen met de met ingang van 2011, en in 2012 opnieuw, verlaagde kinderopvangtoeslag. Maar ook met de eveneens sinds 2011 oplopende werkloosheid (CBS 2013b), of bijvoorbeeld met het met ingang van 2011 sterk gedaalde consumentenvertrouwen (CBS 2014b), waardoor ouders sterker geneigd zijn te bezuinigen, mogelijk ook op de kosten van kinderopvang.

Figuur 4.1

Instroom in, en uitstroom uit de toeslag voor dagopvang en buitenschoolse opvang, 2008-2013^a
(in aantallen kinderen x 1000 (links) en in procenten van aantallen pasgeborenen resp. kinderen die 4 jaar zijn geworden (rechts))

a. Cijfers over de uitstroom uit de opvang zijn nog niet bekend voor 2013.

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Kinderopvangtoeslag '08-'13)

Als we iets verder terugkijken, dan blijkt dat de verminderde instroom na 2011 overigens een intensivering is van een ontwikkeling die al langer gaande is. Vooral 2008 springt eruit: in dat jaar kwamen er veel meer nieuwe kinderen bij in de dagopvang en de buitenschoolse opvang dan in de jaren erna. Helaas zijn cijfers over 2007 niet beschikbaar, dus we kunnen niet zien of dat een uitzonderlijk jaar is geweest. Voor de bso is dat wel waarschijnlijk. In 2007 trad de motie-Van Aartsen/Bos in werking, die scholen verplichtte om vanaf augustus dat jaar ouders buitenschoolse opvang aan te bieden. Daarmee kwam de buitenschoolse opvang ineens via de vertrouwde school als mogelijkheid bij alle ouders binnen handbereik. De instroom zal in 2008 dus extra hoog zijn geweest door deze 'inhaalinstroom' van oudere kinderen die nu alsnog bij de bso werden aangemeld. Het lijkt echter wat onwaarschijnlijk dat dit ook nog doorwerkte in 2009. Voor de grote instroom in de dagopvang biedt deze motie sowieso geen verklaring. Kortom, de instroom (in aantallen en aandelen) in de dagopvang en de buitenschoolse opvang nam ook al voor 2011 af.

Bij de uitstroom lijkt dat niet het geval. Uitstroom uit de dagopvang is tot dan toe stabiel op steeds ruim een kwart, wat logisch is aangezien kinderen maximaal 4 jaar op de dagopvang zitten. En de uitstroom uit de bso is in 2008 weliswaar lager dan de jaren

erna, maar dat is verklaarbaar als we bedenken dat voor 2007 nog maar weinig kinderen gebruikmaakten van bso en dus ook weinig kinderen konden uitstromen. Als we 2008 negeren, dan lijkt ook bij de bso de uitstroom voor 2011 redelijk stabiel.

We zien dan ook dat al vanaf 2009 de in- en uitstroom (in aantallen) bij de dagopvang vrijwel in evenwicht waren. Er kwamen jaarlijks slechts iets meer nieuwe kinderen bij dan er vertrokken en de sterke groei van de jaren ervoor was afgevlakt (zie ook figuur 1.2). Ook de wachtlijsten, jarenlang een groot probleem voor ouders, bleken al in 2010, toen er nog nauwelijks sprake was van stijgende kosten, verdwenen of sterk ingekort (TK 2010/2011).

Intussen waren ondernemers in de kinderopvang nog stevig aan het investeren en werden er nieuwe kindercentra opgeleverd waarvoor de bouwplannen jaren eerder waren ontwikkeld. Het zware weer waar de sector nu mee te kampen heeft (leegstand, faillissementen en ontslagen) kan dus voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan het sterk toegenomen aanbod aan kindplaatsen (zie hoofdstuk 1) terwijl de vraag daarnaar niet navenant toenam. Mogelijk hebben de bezuinigingen op de opvang daar nog een schepje bovenop gedaan. Tenminste, als de 'knik' in figuur 4.1 toe te schrijven is aan de afgenomen kinderopvangtoeslag. Daarmee zijn we aangeland bij ons onderzoek.

4.3 Minder opvang dan gewenst of voorheen?

Allereerst hebben we gekeken in hoeverre potentiële gebruikers formele opvang willen, en zo ja, in hoeverre ze erin geslaagd zijn deze (volledig) te realiseren. We ondervroegen 1139 ouders die in 2012 hun eerste kind hebben gekregen over gewenst en feitelijk gebruik van dagopvang. Twee derde van hen wil daar graag gebruik van maken, en de meesten doen dat ook. Vier op de tien ouders die dagopvang willen, hebben echter minder uren dan gewenst of helemaal geen opvang. In totaal, dus ten opzichte van alle ouders, blijkt 26% minder of geen dagopvang te gebruiken, terwijl ze dat wel hadden gewild. Ook ondervroegen we 996 ouders van wie in 2012 het eerste kind 4 jaar is geworden. Een kleine helft van hen wil gebruikmaken van buitenschoolse opvang. Ook bij de bso hebben vier op de tien ouders die formele opvang hadden gewild, minder uren dan gewenst of helemaal geen opvang. In totaal geldt dit voor 18% van alle ouders met het eerste kind op de basisschool. Deze ouders, die wel opvang willen maar deze niet (volledig) hebben gerealiseerd, zijn voor dit onderzoek uiteraard het meest interessant.

Ook ondervroegen we 1122 ouders die in 2011 gebruikmaakten van dagopvang en 945 ouders die toen een kind hadden op de buitenschoolse opvang. Een deel van deze gebruikers heeft de opvang ingekrompen (resp. 18% bij dagopvang en 23% bij de bso) en een deel heeft het kind voortijdig (bij dagopvang dus voordat het kind 4 jaar werd en er sowieso af moest) van de opvang gehaald (resp. 9% en 33%). De vraag is uiteraard waarom ze dat hebben gedaan. Om welke reden zien potentiële gebruikers af van het inschakelen van formele opvang en om welke redenen hebben voormalige gebruikers de opvang opgezegd of ingekrompen (onderzoeksvraag 2). Is dit vanwege de kosten, of spelen deze een ondergeschikte rol?

4.4 Duurdere opvang, minder gebruik?

De kosten van de opvang worden zéér vaak genoemd als reden om af te zien van (meer) formele opvang. Maar liefst negen op de tien ouders die minder kinderopvang hebben dan ze hadden gewild, zeggen dat dit onder andere is omdat ze de opvang te duur vinden. Meer dan de helft wijst de kosten aan als de doorslaggevende reden. Bij de voormalige gebruikers is dit aandeel slechts iets kleiner: bij zeven op de tien speelden de kosten mee in hun besluit om de opvang in te krimpen of stop te zetten, en bij vier op de tien was het de belangrijkste reden.¹ Op een goede tweede plaats komt werkloosheid van de vader of moeder. Deze speelde een rol bij 40% van de nieuwe ouders die minder of geen opvang gebruiken terwijl ze dat wel hadden gewild, en gaf bij 20% de doorslag. Het was ook een belangrijke reden waarom voormalige gebruikers van dagopvang of buitenschoolse opvang de opvang hebben ingekrompen en vooral stopgezet. Bij 45% van de beëindigde dagopvangcontracten speelde werkloosheid van de ouders een rol, en bij 28% was het de belangrijkste reden waarom de opvang is beëindigd. Bij de buitenschoolse opvang zijn deze aandelen iets lager: werkloosheid speelde een rol bij 29% van de stopgezette opvang, en was van doorslaggevend belang bij 20%. Andere redenen die door meer dan 10% van de ouders als doorslaggevend worden genoemd, zijn: de ouders willen graag meer zelf voor het kind zorgen (krimp opvanguren dagopvang); door flexibel werken is minder of geen opvang meer nodig (krimp en stopzetten bso); het kind vindt het niet leuk meer op de opvang en het is oud genoeg om alleen of met een ouder broertje of zusje thuis te zijn (stopzetten bso).

De kosten worden dus verreweg het vaakst aangevoerd als reden om minder opvang af te nemen dan gewild of dan voorheen. Veel moeders, ook degenen die wel (nog steeds) gebruikmaken van formele opvang, vinden de kosten erg hoog. Zeven à acht op de tien zijn het (helemaal) eens met de stelling dat de opvang tegenwoordig bijna niet meer te betalen is. Ook hekelen veel ouders de onzekerheid over de hoogte van de toeslag. Deze opstelling is begrijpelijk. Van de totale kosten tot aan het maximumtarief nemen de ouders een steeds groter deel voor hun rekening (zie figuur 1.1). Veel ouders geven aan dat de uurprijs de afgelopen twee jaar is gestegen, en een ruime meerderheid betaalt inmiddels per uur meer dan het maximumtarief (zie tabel 2.13 en 3.12). Dit deel van de kosten komt volledig voor rekening van de ouders. Bovendien krijgen veel ouders nu (flink) minder kinderopvangtoeslag terug dan eind 2011. Het is dus niet vreemd dat zovelen van hen vinden dat de opvang (te) duur is, en de kosten van de opvang zo vaak genoemd worden als reden, vaak de belangrijkste, om af te zien van (meer uren) kinderopvang. Hieruit volgt echter nog niet dat gestegen opvangkosten de belangrijkste verklaring zijn voor de gestegen uitstroom en afgenomen instroom.

Allereerst weten we niet in hoeverre de kosten van de opvang nu een *grotere* rol spelen dan een aantal jaren geleden. Ook in de jaren voor 2012 zal het bedrag substantieel zijn geweest, zeker bij de dagopvang. Ongetwijfeld hebben veel ouders ook toen deze kosten mee laten wegen bij besluiten over het gebruik van kinderopvang. Of de kosten nu meer gewicht in de schaal leggen dan een paar jaar terug is helaas niet na te gaan, omdat er destijds geen onderzoek is gedaan naar redenen van niet-gebruik.

Ten tweede geven ook ouders die geen opvang gebruiken én niet hebben uitgezocht wat deze hen zou kosten, vaak de kosten aan als reden waarom ze afzien van formele opvang. Mogelijk zijn zij beïnvloed door beelden in de media over de (immer stijgende) kosten van kinderopvang.² Wellicht dat in een complexe situatie, met allerlei pro's en contra's voor gebruik van formele opvang, de kosten bij hen, en trouwens ook bij gebruikers van opvang, daardoor net wat meer kans maken om doorslaggevend te zijn.

Ten derde valt op dat ouders die wel kinderopvang (zijn blijven) gebruiken, iets minder negatief zijn over de opvangkosten, maar het verschil is slechts maximaal 0,3 punt op een 5-punts schaal, en meestal kleiner. Ook de gebruikers vinden dus dat de opvang duur is, maar voor hen was dit geen reden om hiervan af te zien. In een multivariate analyse blijkt eveneens dat ouders die de opvang (te) duur vinden vaker niet zijn ingestroomd in de opvang, of voor minder uren zijn ingestroomd dan ze hadden gewild. Of dat ze vaker de opvang die ze hadden, hebben stopgezet. Maar naast deze kosten spelen ook allerlei andere factoren een rol, zoals:

- het aanbod van informele oppassers als alternatief voor de formele opvang;
- twijfel over de wenselijkheid van een paar dagen formele opvang voor een kind (vooral relevant bij al dan niet instromen in dagopvang/bsso);
- flexibel kunnen werken (vergroot met name de kans dat opvang wordt stopgezet);
- (veranderingen in) het huishoudensinkomen;
- werkloosheid van een of beide ouders (hangt zeer sterk samen met het niet-gebruik van formele opvang).

Uiteraard is het mogelijk dat ouders die vanwege de kosten van de opvang daar geen gebruik van maken, ook wat eerder geneigd zijn om te denken dat dit ook niet zo goed zou zijn voor hun kind. En dat ouders die de opvang te duur vinden, wat vaker op zoek gaan naar familieleden of bekenden die zouden willen oppassen, of uitzoeken of ze flexibel zouden kunnen werken. Maar het omgekeerde is ook denkbaar. Ouders die toch al niet zo enthousiast waren over formele opvang, of over hun werk, of een grootouder hebben die graag wil oppassen, zullen wellicht wat vaker geneigd zijn hun keuze te rechtvaardigen met een verwijzing naar de hoge opvangkosten.

Een volgende vraag is of ouders, als ze het hebben over de kosten, dan doelen op gestegen opvangkosten. Of nog specifiek, op een afgenomen of zelfs weggevalen kinderopvangtoeslag. Per 1 januari 2012 is de toeslag verlaagd, en per 1 januari 2013 opnieuw. Als dit voor veel ouders de doorslag heeft gegeven, dan zouden we verwachten dat met name in de maanden voor en na de jaarwisseling de uitstroom groot is geweest. Dat blijkt niet het geval, de uitstroom was in het midden van 2012 en het midden van 2013 niet lager dan rond de jaarwisseling (zie figuur 3.2). Ook als we uitsluitend kijken naar krimp of uitstroom vanwege de kosten, dan blijkt zich dat even vaak voor te doen midden in het jaar als aan het begin of eind ervan. Ouders die nu minder of geen toeslag meer krijgen, zijn inderdaad negatiever over de kosten van de opvang. Maar ook hangt het oordeel samen met de uurprijs. Daarbij is niet zozeer de prijs die ouders betalen voor een uur opvang (meer of minder dan het maximumtarief) van belang, als wel een stijging in de uurprijs. Wat een redelijke prijs is, hangt blijkbaar meer af van wat men gewend was, dan van de hoogte (uiteraard binnen bepaalde grenzen). Dit doet denken

aan regionale verschillen in uurprijzen die instellingen hanteren. Ook die blijken niet verklaard te kunnen worden door de werking van vraag en aanbod, maar lijken terug te voeren op traditie, op wat men in die regio gewend was (CPB 2011a). Ook hangt het oordeel over de opvangkosten samen met feitelijke of verwachte inkomensachteruitgang van het huishouden. Bij ongeveer een op de drie gezinnen die in 2011 gebruikmaakten van formele opvang is het huishoudensinkomen sindsdien iets of flink afgenomen en maar weinig ouders denken ten tijde van het onderzoek (najaar 2013) dat ze er qua inkomen snel op vooruit zullen gaan. Deze groepen zijn negatiever over de kosten van de opvang dan ouders die niet te maken hebben gehad met inkomensachteruitgang, daar ook niet voor vrezen en goed rond kunnen komen. Dat veel ouders de kinderopvang duur vinden, kan dus ook betekenen dat zij deze kosten gegeven hun inkomen of onzekerheid daarover, hoog of te hoog vinden. Sinds 2012 is de werkloosheid gestegen en is het consumentenvertrouwen laag (CBS 2012). Niet alleen de kinderopvangsector heeft gemerkt dat Nederlanders minder makkelijk hun geld uitgeven. Ook op andere uitgaven bezuinigen zij. Werkloosheid wordt, na de kosten van de opvang, het vaakst genoemd als reden waarom ouders minder of geen opvang (meer) gebruiken. In de multivariate analyse blijkt ontslag van de moeder of vader een zeer belangrijke voorspeller van de kans dat de opvang van het kind wordt opgezegd. Opvang is dan niet of minder nodig, en is bovendien vaak niet meer te betalen omdat het huishoudensinkomen is gedaald en het recht op toeslag na drie maanden vervalt. Ook onzekerheid over werk en inkomen kan een reden zijn om op de kosten van kinderopvang te bezuinigen.

Samenvattend kunnen we stellen dat de kosten van de opvang voor veel ouders zwaar wegen en vaak een (doorslaggevende) rol spelen bij besluiten over het gebruik van kinderopvang. Maar dan hebben ze het over meer dan de hoogte van de kinderopvangtoeslag. Ook verhoging van de uurprijs en een afgenomen huishoudensinkomen, of anticipatie daarop, maken dat ouders de opvangkosten bezwaarlijk vinden en op zoek gaan naar alternatieven. Ten slotte is het ook nog de vraag of opvangkosten nu een groter gewicht in de schaal leggen dan een aantal jaren geleden. Kortom, gestegen opvangkosten door afgenomen kinderopvangtoeslag zullen ongetwijfeld iets hebben bijgedragen aan de 'knik' in de in- en uitstroom, maar andere verklaringen, met name de door de economische crisis gestegen werkloosheid, de inkomensachteruitgang en het afgenomen consumentenvertrouwen, lijken eveneens veel gewicht in de schaal te leggen.

4.5 Minder opvang: moeder vaker thuis?

Voor een deel van de kinderen die nu niet meer naar de bso gaan, is geen alternatieve opvang nodig. Zij zijn, volgens hun ouders, oud genoeg om na schooltijd een paar uurtjes alleen, of met een ouder broertje of zusje, thuis te zijn. Maar voor de jongere kinderen moet alternatieve opvang worden gevonden. Hoe hebben de ouders dat aangepakt?

Ten eerste zijn zeer veel ouders uitgeweken naar de informele opvang. Toen in de jaren na 2005 de opvang voor ouders goedkoper werd, zijn velen van hen van informele

opvang overgestapt naar de formele (Jongen 2010). Nu de opvang weer duurder is geworden, zien we opnieuw substitutie, maar dan in omgekeerde richting. Ruim de helft³ van de ouders die minder formele opvang hebben dan ze hadden gewild, of dan ze voorheen hadden, heeft dit 'gat' in hun opvangarrangement onder andere opgevuld door het (nog vaker) inschakelen van grootouders, familieleden, vrienden of kennissen. Met name grootouders spelen een zeer grote rol in de opvang van hun kleinkinderen. Van de kinderen die in 2011 4 jaar zijn geworden en al dan niet na schooltijd naar de bso gingen, werd de helft een of meer dagen per week door opa en oma opgevangen. Nog vaker passen grootouders op jonge, nog niet schoolgaande kinderen. Zij maken deel uit van het opvangarrangement van maar liefst zes op de tien kinderen die in 2011 zijn geboren en al dan niet naar de dagopvang gaan. Vaak als aanvulling op de formele opvang, maar als er minder formele opvang is dan gewenst, dan wordt hun rol groter. Soms zoeken de ouders zelf een oppas, regelen zij iets met andere ouders om elkaars kinderen op te vangen, of biedt de peuterspeelzaal uitkomst.

Daarnaast zijn de ouders, vooral de moeder, vaker zelf thuis om voor het kind te zorgen. De moeders die in 2011 hun eerste kind kregen, zijn gemiddeld 2,4 werkdagen thuis om voor dit kind te zorgen. Ze zouden liever nog iets vaker thuis zijn, met uitzondering van de moeders die geen opvang hebben, terwijl ze dat wel wilden. Ze hebben meer 'mama-dagen' dan gewenst.

Ook de moeders met het eerste kind op de basisschool staan gemiddeld 2,7 werkdagen per week 's middags op het schoolplein om hun kind mee naar huis te nemen. Dit vinden alle moeders een beetje teveel van het goede, ook de moeders die evenveel buitenschoolse opvang hebben als gewenst. Bij de moeders die in 2011 gebruikmaakten van formele opvang, is het aantal werkdagen dat zij thuis zijn met hun kind gestegen van 1,7 naar 2,0 (dagopvang) en van 1,8 naar 2,2 (bso). Deze stijging deed zich niet voor bij de moeders die nog steeds evenveel opvang hebben als in 2011, en was het grootste bij de moeders die nu geen opvang meer hebben.

Bij de vaders is er minder veranderd. De meesten hebben geen enkele 'papadag' en gemiddeld komen ze op net een halve dag per week. Onduidelijk is wat ze daarvan vinden, de vragenlijsten zijn meestal door de moeders ingevuld. Wel is bij de (voormalige) gebruikers van dagopvang of buitenschoolse opvang ook het gemiddelde aantal zorgdagen van de vaders sinds 2011 iets gestegen (bij dagopvang van 0,5 naar 0,6 en bij de bso van 0,5 naar 0,8), vooral bij de vaders die geen of minder opvang hebben dan voorheen. Het aandeel van de vader in de doordeweekse zorg is echter minder toegenomen dan het aandeel van de vrouw. Hieruit volgt dat het verschil in zorgdagen tussen man en vrouw sinds 2011 verder is toegenomen.

Nu betekent meer dagen thuis nog niet automatisch minder uren betaald werk. Een deel van de extra zorgdagen is gerealiseerd door te schuiven met werktijden. Door de werktijden beter aan te passen aan de schooltijden, of door 's avonds of in het weekend te werken, hebben ouders overdag tijd vrijgemaakt om voor hun kind te zorgen. In ongeveer een kwart van de gezinnen die minder opvang hebben dan ze hadden gewild, of dan ze in 2011 hadden, bood dit flexibel werken uitkomst. Moeders zijn wat vaker flexibel gaan werken dan vaders, en hebben zo hun aantal doordeweekse zorgdagen wat kunnen uitbreiden.

Maar de meest genoemde 'oplossing' voor het gat in het zorgarrangement is dat een van de ouders minder of niet meer werkt. Vooral de arbeidsdeelname van de moeders blijkt te zijn afgenomen. Van de potentiële gebruikers die formele dagopvang of bso hadden willen hebben, maar daarin niet (volledig) zijn geslaagd, werkt ruim de helft van de moeders, en een op de tien vaders, minder dan voorheen. Van de ouders die in 2011 dagopvang hadden, en deze sindsdien hebben ingekrompen of stopgezet, is 43% van de moeders minder gaan werken, en 12% van de vaders. Bij de voormalige gebruikers van buitenschoolse opvang zijn deze aandelen wat lager, ongetwijfeld omdat hun kinderen een groot deel van de dag op school zitten: 24% van de moeders werkt minder en 12% van de vaders.

De moeders die in 2011 hun eerste kind hebben gekregen, werken nu gemiddeld 22 uur per week (inclusief degenen zonder werk). Dat is 9 uur minder dan voor de geboorte. De moeders van wie het eerste kind in 2011 4 jaar is geworden, werken nog net iets minder, gemiddeld 20 uur per week. Beide groepen moeders zouden graag 1,5 à 2 uur meer willen werken. Vooral bij de groep die de gewenste formele opvang niet (volledig) heeft, is het gat tussen gewenste en feitelijke arbeidsduur groot. Moeders die wel evenveel of zelfs meer opvang hebben dan ze hadden gewild, willen juist liever iets minder uren werken. De vaders werken gemiddeld zo'n 35 uur, nauwelijks minder dan voordat ze kinderen kregen, en ook nauwelijks minder in gezinnen die minder formele opvang hebben dan gewenst.

We zien bij de moeders dus een verband tussen het al dan niet hebben van de gewenste hoeveelheid formele opvang en het al dan niet hebben van het gewenste aantal uren betaald werk. Hieruit volgt nog niet dat minder kinderopvang de reden is dat de moeders minder werken dan ze willen. Het is ook mogelijk dat ze om andere redenen minder werken, en daarom ook minder kinderopvang nodig hebben.

Bij de voormalige gebruikers van formele opvang zijn oorzaak en gevolg makkelijker te onderscheiden. Ook bij deze groep werken de moeders minder uren dan de vaders, en ook iets minder dan ze eind 2011 deden. De gemiddelde arbeidsduur van de moeders met een kind in de dagopvang nam met 1,6 uur af (van 26,9 naar 25,3 uur, inclusief degenen zonder betaald werk), die van de vaders met 0,7 uur (van 37,8 naar 37,1). In totaal werken de ouders nu dus 2,3 uur per week minder dan in 2011. In dezelfde periode nam de gemiddelde opvangduur af met 14 uur per maand, dus 3,3 uur per week. Ook bij de moeders met in 2011 een kind op de buitenschoolse opvang nam de gemiddelde arbeidsduur af met 1,6 uur (van 25,8 naar 24,2 uur per week), en die van vaders met 1,4 (van 37,5 naar 36,1 uur per week). Tegenover deze met 3 uur afgenomen arbeidsduur van de ouders staat een gemiddelde afname van de opvangduur met 17 uur per maand, dus 4 uur in de week. Ruim een kwart van de ingeleverde uren opvang is dus opgevangen door de inzet van een informele oppas of door flexibel werken, maar het grootste deel doordat de ouders minder werken. Om erachter te komen wat oorzaak en gevolg is, is aan alle ouders die minder werken én minder opvang hebben, gevraagd aan te geven waarom zij minder werken. Uit de antwoorden blijkt dat dit vaker niet dan wel het gevolg is van minder kinderopvang. Zeer vaak blijkt de moeder of de vader (deels) ontslagen en hebben ze daarom minder opvang nodig. Of ze wilden zelf minder werken omdat ze meer bij hun kind wilden zijn, de combinatie werk en zorg te zwaar vonden of hun werk niet meer zo

leuk vonden. Opzeggen van (een deel van) de kinderopvang is dan niet de *oorzaak*, maar het *gevolg* van het feit dat ze minder werken. Al met al blijkt dat slechts bij een op de zes à zeven ouders die nu minder werken dan in 2011 én minder of geen opvang meer hebben het wegvallen van (een deel van) de formele opvang de reden is waarom (een van de) ouders minder of niet meer werkt. Ten opzichte van de totale onderzoeksgroep, dus alle ouders die in 2011 gebruikmaakten van formele opvang, werkt 2% à 3% (dagopvang vs. buitenschoolse opvang) nu minder uren omdat ze minder kinderopvang hebben. Dit verklaart ook waarom we in een vorig onderzoek (Portegijs et al. 2006) wel een verband vonden tussen het belang dat moeders hechten aan hun werk en het gebruik van formele opvang, en hier niet of nauwelijks. Moeders die het heel belangrijk vinden om buitenshuis te werken en een eigen inkomen te hebben, hebben even vaak de opvang van hun kind ingekrompen of stopgezet als moeders die hun werk en inkomen iets minder belangrijk vinden. Dat een deel van hen minder werkt én minder opvang heeft, komt dus vaak omdat ze onvrijwillig hun werk zijn kwijtgeraakt, en veel minder vaak omdat ze daarvoor hebben gekozen.

Rest de laatste onderzoeksvraag: heeft minder formele opvang gevolgen voor de mate waarin de combinatie arbeid en zorg als zwaar wordt ervaren? Ongeveer de helft van de moeders die in 2011 hun eerste kind kregen, of van wie het eerste kind toen 4 jaar werd, vindt deze combinatie best zwaar. Bij de ouders die in 2011 gebruikmaakten van dagopvang of buitenschoolse opvang is dit aandeel nog wat groter, namelijk ruim 60%. Dit komt doordat in deze groep de ouders ontbreken die nooit gekozen hebben voor formele opvang. Deze moeders, die geen formele opvang hebben en deze ook niet willen, geven het minst vaak aan de combinatie werk en zorg zwaar te vinden. Zij vinden de zorg voor hun kind vaker dan de andere moeders goed te combineren met hun werk en het huishouden, en houden dan ook nog vaker tijd over voor zichzelf en hun partner. De verklaring hiervoor is dat zij veel minder uren buitenshuis werken, en ook niet de behoefte hebben om meer te gaan werken. Vaker dan de andere groepen vinden ze dat werk en zorg in balans zijn. Het lijkt erop dat deze moeders er duidelijk voor gekozen hebben hun prioriteiten bij hun gezin te leggen. De moeders die wel formele kinderopvang willen, vinden de combinatie werk en zorg vaker zwaar, en daarbij maakt het niet uit of ze evenveel uren opvang hebben als ze willen, of minder, of zelfs helemaal niet. Wel geven moeders met minder dagopvang dan gewenst wat vaker aan dat werk en gezin niet helemaal in balans zijn, evenals de moeders die tegen hun zin helemaal geen gebruik maken van formele dagopvang. Bij de eerste groep gaat de zorg ten koste van het sociale leven en tijd voor zichzelf en hun partner. Zij hebben minder opvang, maar zijn vaak toch bijna evenveel uren blijven werken. Bij de moeders die geen opvang hebben, gaat de zorg voor het kind vaker ten koste van betaald werk. Logisch, zij werken vaak minder uren dan ze hadden gewild. Bij de buitenschoolse opvang maakt het wel of niet hebben van het gewenste aantal uren opvang minder uit voor de ervaren balans, en voor de mate waarin de zorg voor de kinderen botst met andere levensterreinen. Ook bij de voormalige gebruikers van formele opvang zien we dat degenen die nu minder uren opvang hebben de combinatie werk en zorg vaak net wat zwaarder vinden dan de overige groepen, en dat de zorg voor de kinderen vaker botst met de tijd die ze hadden willen hebben voor sociale contacten, zichzelf en hun partner. Ook zij hebben minder opvang, zijn nauwe-

lijks minder gaan werken en krijgen met kunst en vliegwerk (informele opvang, flexibel werken) de zorg voor hun kind net rond. We kunnen dus concluderen dat minder opvang dan gewenst of voorheen ertoe leidt dat werk en privé net iets meer uit balans raken. Op den duur zou dit tot ziekteverzuim kunnen leiden en daarmee tot een hogere kans om alsnog minder te gaan werken. Ook is het mogelijk dat deze moeders op dit moment niet minder zijn gaan werken vanwege de onzekere economische situatie. Wellicht zullen zij dit sneller doen als de inkomensperspectieven weer wat gunstiger worden.

4.6 Tot slot

Per 1 januari 2014 is de kinderopvangtoeslag na twee jaar daling weer iets verhoogd. Ook hebben nu weer alle ouders, ook degenen met een zeer hoog inkomen, recht op ten minste een kleine toeslag (mits ze beiden werken). Dit is alleen al voor de statistieken een goede zaak, omdat daarmee ook de eerste kinderen van rijke ouders weer zichtbaar zullen zijn als gebruikers van formele opvang. Ook is het maximumtarief voor een uur opvang verhoogd, en komt het nu wat meer in de buurt van wat ouders gemiddeld betalen. Of dit zal leiden tot een significant hoger gebruik van formele opvang is de vraag. Ten eerste omdat de verhogingen van de toeslag vooralsnog maar klein zijn, ten tweede omdat we in dit onderzoek hebben gezien dat een afgenomen toeslag slechts een van de factoren is waardoor ouders opvang duur vinden. Meer effect zal het aantrekken van de economie vermoedelijk hebben. Het einde van de crisis lijkt in zicht, het consumentenvertrouwen neemt snel toe (CBS 2014b) en in mei 2014 is de werkloosheid voor het eerst in jaren weer iets gedaald (CBS 2014b). Als dat doorzet, dan zal ongetwijfeld ook de behoefte aan kinderopvang weer iets toenemen. Ook zullen ouders meer te besteden hebben en meer vertrouwen hebben in hun financiële toekomst, waardoor hoge opvangkosten toch iets minder zwaar zullen wegen. Daarmee zal de kinderopvangsector weer in een wat rustiger vaarwater terechtkomen. Hopelijk zal dat ook gelden voor het kinderopvangbeleid. Na de invoering van de Wet kinderopvang in 2005 zijn de regels voor het recht op, en voor de hoogte van, de kinderopvangtoeslag vrijwel jaarlijks gewijzigd. Een periode van rust zou de ondernemers in de kinderopvang en de ouders goed doen.

Noten

- 1 Een verklaring voor dit verschil zou kunnen zijn dat gebruikers om allerlei redenen (kind is er gewend en heeft er vriendjes, opvanguren zijn afgestemd op werktijden van de ouders, het zijn zulke aardige leidsters) minder snel het opvangarrangement wijzigen bij onvrede over de kosten. Potentiële nieuwe gebruikers hebben geen last van dergelijke padafhankelijkheid en kunnen de kosten dus zwaarder laten wegen. Een alternatieve verklaring is dat gebruikers van opvang weten hoeveel ze betalen, terwijl nieuwe ouders moeite moeten doen om daarachter te komen. De laatsten zullen daarom wellicht gevoeliger zijn voor de negatieve berichtgeving in de laatste jaren over de kosten van kinderopvang.
- 2 In de jaren dat de kinderopvangtoeslag steeg, en de opvangkosten voor de ouders dus lager werden, is hier nauwelijks aandacht aan geschonken door de media.

- 3 Alleen bij de ouders die nu minder bso hebben dan in 2011, of zelfs helemaal geen bso meer hebben, is dit aandeel iets lager: 32% heeft informele opvang ingeschakeld. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de leeftijd van de uitgestroomde kinderen. Een deel is al oud genoeg om een paar uurtjes na schooltijd alleen thuis te zijn, of zelf naar de voetbalclub of muziekles te gaan.

Summary

Contraction in childcare

Parents' views on childcare and work

The number of children receiving formal childcare has been rising steadily in the Netherlands for years. For the first time, however, there was a modest reduction in that number in 2012, and this was followed by an even sharper fall in 2013. The childcare allowance parents receive was also cut in the same period, and it did not take long for the two developments to be linked. The media and parents' advocacy groups, as well as childcare organisations, argue that the cuts in childcare benefits have made childcare too expensive for parents, prompting them to make less use of it and in turn impacting on the labour participation rate of mothers in particular. In this study we explore whether this link can be verified. The study addresses the following central research questions:

- 1 To what extent is the exit from formal childcare increasing and the intake decreasing?
- 2 What are the reasons for parents making less use of formal childcare?
- 3 How do these parents organise the care for their children?
- 4 What consequences does this have for the labour participation rate of fathers and mothers?
- 5 What consequences does this have for the ability to combine employment and care tasks?

By formal childcare we mean care in a daycare centre, an out-of-school childcare facility or with a registered childminder.

The study

To answer the first research question, we analysed tax data in relation to childcare benefits since 2008. To answer research questions 2-5, we conducted a survey among parents. We drew a distinction between the intake of potential new users and the exit of former users. We also distinguished between daycare and out-of-school care. The group of potential users comprised parents who had their first child in 2012 (intake into daycare) or whose eldest child reached the age of four in that year (intake into out-of-school care). The group of users and former users consisted of parents who at the end of 2011 had a child in a daycare centre or in the care of a registered childminder (exit from daycare) or out-of-school childcare facility or with a registered childminder (exit from out-of-school childcare). A total of 4,600 parents took part in the study. They all completed a detailed questionnaire about the choices they had made with regard to childcare and work. At our request, the questionnaires were filled in mainly by mothers; this was because we expected that spending cuts on childcare would primarily impact on the labour participation rate of mothers.

Reduced intake, increased exit

Based on childcare benefits data, we first looked at whether there has indeed been an increased exit from formal childcare in recent years, and whether the intake has declined over the same period. Both were found to be the case. Childcare allowance was removed for more children in 2012 than in previous years (figures for 2013 are unfortunately not yet available). At the same time, fewer new children received childcare allowance to help with the costs of daycare or out-of-school care than in 2011, and there was a further decline in intake in the following year. It should be noted that the intake into daycare and out-of-school care facilities was also falling prior to 2011; this explains why the number of children in formal childcare showed virtually no increase in 2010 and 2011.

Less childcare than parents would like, and less than in the past

For this study, we were particularly interested in the potential users who would like to have used formal childcare but did not do so, or used it less than they would have liked. We were also interested in former users who had reduced or ended their use of formal childcare since the end of 2011. The following percentages emerged from the various databases consulted:

- 16% of all parents who had their first child in 2012 do not use formal childcare but would like to. 10% use fewer hours of childcare than they would like (and 31% do not use formal childcare and have no wish to do so).
- 14% of all parents whose eldest child reached the age of four in 2012 and began going to primary school do not use out-of-school childcare but would like to. 4% use fewer hours of care than they would like (and 47% do not use out-of-school childcare and have no wish to do so).
- 9% of parents who had a child in formal daycare at the end of 2011 removed their child from the facility during the subsequent period of just over 18 months, i.e. before the child reached the age of four. 18% reduced the number of hours of care. The average amount of childcare (including for children who were removed from childcare) fell from 22 to 19 hours per week.
- 33% of parents who had a child in out-of-school care at the end of 2011 had removed their child from the facility just over 18 months later. 23% reduced the number of hours of care. The average amount of out-of-school childcare (including for children who were removed from childcare) fell from 10 to 5.5 hours per week.

Costs of care the most frequently cited reason

The reason most frequently cited by parents for using childcare for fewer hours (or no hours at all) than they would like or than they had in the past was the cost. Four out of ten parents using fewer hours of childcare than they would like or than in the past cited the costs as the decisive reason, and most others said that the costs played a background role in their decision. This was followed in a strong second place by unemployment of the father or mother (the decisive factor for around two to three out of ten). Other reasons given by more than 10% of parents as decisive were parents wanting to devote more time to caring for their child themselves (reduction in daycare hours); a reduced need for formal childcare due to flexible working hours (reduction and ending of out-of-school

care); the child no longer enjoying being in childcare or being old enough to stay at home alone or with an older sibling (removal from out-of-school care).

The costs of childcare thus play a central role. Many parents find childcare very expensive, and this view is expressed by parents who (continue to) make use of formal childcare almost as often as by parents who do not, or who make less use of it. As expected, parents who now receive less or no childcare allowance and parents who are paying (a lot) more for each hour of daycare than a few years ago relatively often express negative views on the costs. However, this also applies for parents who have difficulty making ends meet, who have seen a fall in their household income or who expect their household income to fall in the coming years. Where parents state that they consider childcare to be (too) expensive, they are therefore not referring only to the costs of childcare (including allowances), but also to whether their income is sufficient to enable them to continue meeting those costs. It is unfortunately not clear whether the costs of childcare weigh more heavily today than a few years ago, when childcare was less expensive. Multivariate analysis showed that parents who think that childcare is (too) expensive do indeed more often not make use of formal childcare, or use it for fewer hours than they would wish, or have removed their child from formal childcare altogether. In addition to the costs, however, all manner of other factors play a role, e.g.:

- the availability of informal childminders as an alternative to formal childcare;
- doubts about the desirability of placing a child in formal childcare for a few days each week;
- the ability to work flexible hours;
- (changes in) household income;
- unemployment of one or both parents.

Informal childcare, flexible work and less work

More than half the parents who use less formal childcare than they would like or than they did in the past have filled this 'gap' in their childcare arrangements among other things by making (even more) use of grandparents, other family members, friends or acquaintances. Grandparents, in particular, play a very large role in looking after their grandchildren. Half the children who reached the age of four in 2012 spend one or more days a week being looked after by the grandparents, regardless of whether they also attend an after-school childcare facility. Grandparents look after children who are not yet going to school even more frequently: they form part of the childcare arrangements for no fewer than six out of ten children who were born in 2012, whether or not they also attend daycare centres. The care they provide often supplements formal childcare, but if the parents are using less formal childcare than they would like, the role of the grandparents often increases. Sometimes, the parents look for a childminder themselves, arrange something with other parents or seek recourse in a playgroup. Older children can be left at home alone for a few hours after school has ended.

In addition, parents – and especially mothers – are staying at home more often to look after their child. Some of this is achieved by adjusting their working hours; by fitting working hours better around school hours, or by working in the evening or at weekends, mothers in particular have made time free during the day to look after their child.

This flexible working provides a solution for roughly a quarter of families using fewer childcare hours than they would like or than they had in 2011.

Finally, the most frequently cited 'solution' for bridging the gap in childcare arrangements is that one of the parents gives up work or reduces their hours. Almost three-quarters of the childcare hours lost are made up by a corresponding reduction in the hours worked by one of the parents. The working hours of mothers are found to have reduced slightly more than those of fathers.

Less work more often a cause than a consequence of less childcare

Mothers who had their first child in 2012 work an average of 22 hours a week (including those without work); mothers whose first child is at primary school work an average of 20 hours per week. Both groups of mothers would like to work between one and a half and two hours per week more than they do at present. The gap between the number of hours they would like to work and the number they actually work is particularly wide (10 hours) among mothers who use formal childcare for fewer hours they would like.

Fathers work an average of around 35 hours per week, and their working week is hardly any shorter in families using less formal childcare than they would like. There is thus a relationship for mothers between whether or not they have the desired amount of formal childcare and whether or not they have the desired number of hours of paid work. It does not however follow directly from this that mothers work fewer hours than they would like to because of the reduction in childcare hours: they may also work less for other reasons, and therefore need fewer childcare hours.

Cause and effect are easier to identify among former users of formal childcare. In this group, too, mothers work fewer hours than fathers, and that difference has increased slightly: mothers (including those who do not work) now work 1.6 hours less per week than they did at the end of 2011. The working hours of fathers have decreased by 0.7 hours in the case of daycare and 1.4 hours in the case of out-of-school childcare.

To discover which is the cause and which the effect, all parents who have reduced both their working hours and the formal childcare hours were asked to state why they work less. The responses showed that working fewer hours is in most cases not a consequence of less childcare. In many cases, the mother or father had lost their job or had their working hours cut and therefore needed less formal childcare; or else they had chosen to work fewer hours because they wanted to spend more time with their child, were finding combining work and care too taxing or were no longer enjoying their jobs. Giving up using formal childcare completely or partly is then a consequence rather than the cause of the reduction in working hours. All in all, only one in six or seven parents who work fewer hours than they did in 2011 or have given up work, and use less childcare, cited the loss of all or some formal childcare hours as the reason. Compared with the total study group, i.e. all parents who made use of formal childcare in 2011, this means that 2-3% (daycare versus out-of-school care) now work fewer hours because they make less use of formal childcare.

It is by no means always the case that parents cut their working hours when the number of hours of formal childcare is reduced. In households which were using formal childcare at the end of 2011 and who have reduced or ended their use of childcare since then,

three-quarters of fathers still work just as many hours. The proportion is slightly lower for mothers, but still between over half (daycare) and two-thirds (out-of-school care) of them work the same number of hours despite reducing or ending their use of formal childcare.

Less childcare makes it slightly more difficult to combine work and care. Mothers who use less childcare than they would like, or than they were using at the end of 2011, report slightly more often that their work and family life are not entirely in balance. They often work just as many hours as mothers who use more childcare, and compensate by reducing the amount of leisure time and time devoted to their partner. Mothers who do not use formal childcare but who would like to or who used it in the past also more often struggle to find a good work/care balance, mainly because they work fewer hours than they would like. This is in line with the observation that giving up use of childcare is often related to unemployment. As regards out-of-school childcare, whether or not children receive the desired number of childcare hours impacts less on the perceived work/care balance and the degree to which caring for children conflicts with other areas of life.

Literatuur

- Akgunduz, Yusuf Emre en Janneke Plantenga (2011). *Child Care Prices and Female Labour Force Participation: A Meta-Analysis* (Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series nr.: 11-08). Utrecht: Utrecht School of Economics/Utrecht University. Geraadpleegd via http://www.uu.nl/SiteCollectionDocuments/REBO/REBO_USE/REBO_USE_OZZ/11-08.pdf.
- Bargain, Olivier, Kristian Orsini en Andreas Peichl (2012). *Comparing Labor Supply Elasticities in Europe and the US: New Results* (IZA Discussion Paper No. 6735). Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA). Geraadpleegd via <http://ftp.iza.org/dp6735.pdf>.
- Bettendorf, L., E. Jongen en P. Muller (2012). *Childcare subsidies and labour supply: evidence from a large dutch reform*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Bianchi, S.M. en M.A. Milkie (2010). Work and Family Research in the First Decade of the 21st Century. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 72, nr. 3, p. 705-725.
- Blau, D. en J. Currie (2004). *Preschool, daycare, and afterschool care. Who's minding the kids?* (working paper no. 10670). Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Bos, W. en B. Huynen (2010). Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006-2008. In: *Sociaaleconomische trends*, nr. 3, p. 25-32.
- Brummelhuis, L. ten (2009). *Family matters at work: Depleting and enriching effects of employees' family lives on work outcomes* (proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- CBS (2012). *Consumentenvertrouwen gedaald*, conjunctuurbericht 20 maart 2012. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- CBS (2013a). *Bevolkingsgroei in 2012 ingezakt*, persbericht 7 februari 2013. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- CBS (2013b). *Werkloosheid gestegen naar ruim 8 procent*, persbericht 18 april 2013. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- CBS (2014a). *Minder kinderen naar kinderdagverblijven*, webmagazine 18 februari 2014. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- CBS (2014b). *Consumentenvertrouwen stijgt verder*, conjunctuurbericht 21 januari 2014. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- Cloïn, Mariëlle (2008). Drijfveren voor deeltijdwerk: wat vrouwen willen en wensen. In: Wil Portegijs, Mariëlle Cloïn, Saskia Keuzenkamp, Ans Merens en Eefje Steenvoorden, *Verdeelde tijd. Waarom vrouwen in deeltijd werken* (p. 63-83). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Cloïn, Mariëlle (2010). *Het werken waard. Het arbeidsaanbod van laagopgeleide vrouwen vanuit een economisch en sociologisch perspectief* (proefschrift). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Cloïn, Mariëlle (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Cloïn, Mariëlle en Harry Bierings (2012). De combinatie van betaalde arbeid en zorgtaken. In: Ans Merens, Marijke Hartgers en Marion van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2012* (p. 87-101). Den Haag/Heerlen: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cloïn, M. en M. Schols (2011). De gezinsagenda. In: F. Bucx (red.), *Gezinsrapport 2011: een portret van gezinsleven in Nederland* (p. 101-126). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- CPB (2011). *Kinderopvang in Kaart* (CPB-notitie 27 oktober 2011). Den Haag: Centraal Planbureau.
- FNV (2013). *Uitval kinderopvang niet door crisis*, persbericht 12 december 2013. Geraadpleegd via <http://www.fnv.nl/nieuwsberichten/uitval-kinderopvang-niet-door-crisis>.

- Fukkink R.G., M.J.J.M Gevers Deynoot-Schaub, K.O.W. Helmerhorst, I. Bollen en J.M.A. Riksen-Walraven (2013). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2012*. Amsterdam/Nijmegen: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek.
- Gameren, Edwin van, en Ingrid Ooms (2009). Childcare and labor force participation in the Netherlands: the importance of attitudes and opinions. In: *Review of Economics of the Household*, jg. 7, nr. 4, p. 395-421.
- Gong, Xiaodong en Robert Breunig (2012a). *Child care assistance: Are subsidies or tax credits better?* (Discussion Paper series, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, No. 6606). Geraadpleegd via <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/62584/1/717901947.pdf>.
- Gong, Xiaodong en Robert Breunig (2012b). *Estimating net child care price elasticities of partnered women with pre-school children using a discrete structural labour supply-child care model*. (Treasury Working Paper 2012-01). Geraadpleegd via www.treasury.gov.au.
- Gordon, R.A. en R.S. Hognas (2006). The best laid plans: Expectations, preferences, and stability of child-care arrangements. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 68, nr. 2, p. 373-393.
- Hakim, C. (2000). *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoogenbosch, Jesse, Peter van Zijl en Yermo Wever (2012). *Wachlijsten en wachttijden kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang -7e meting. Eindrapport*. Den Haag: B&A groep.
- Ijzendoorn, R. van, L. Tavecchio en M. Riksen-Walraven (2005). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Boom.
- Jansen, B. en W. Portegijs (2011). Betaalde arbeid. In: Ans Merens, Marion van den Brakel, Marijke Hartgers en Brigitte Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2010* (p. 72-108). Den Haag/Heerlen: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Jongen, Egbert (2008). Waarheen, waarvoor? In: *Tijdschrift voor Politieke Economie digitaal (TPE digitaal)*, jg. 2, nr. 4, p. 27-48.
- Jongen, Egbert (2010). *Child care subsidies revisited*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB-document 200).
- Jongen, Egbert (2011). *Ex post analyse effect kinderopvangtoeslag op arbeidsparticipatie*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB-notitie 23 december 2011).
- Kalenkoski, C., D. Ribar en L. Stratton (2005). Parental Childcare in Single Parent, Cohabiting, and Married Couple Families: Time Diary Evidence from the United Kingdom. In: *American Economic Review Papers and Proceedings*, jg. 95, nr. 2, p. 194-98.
- Kraaykamp, G., W. van Gils en T. van der Lippe (2009). Working status and leisure: An analysis of the trade-off between solitary and social time. In: *Time & Society*, Jr. 18, nr. 2-3, p. 264-283.
- Kruijf, R. de, J. Riksen-Walraven, M. Gevers Deynoot-Schaub, K. Helmerhorst, L. Tavecchio en R. Fukkink (2009). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4- jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008*. Amsterdam/Nijmegen: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek.
- Lundin, D., E. Mork en B. Ockert (2008). How Far Can Reduced Child Care Prices Push Female Labour Supply? In: *Labour Economics*, jg. 15, nr. 4, p. 647-659.
- Van der Lippe, T., en A. Roeters (2010) Een win-winsituatie: De positieve relatie tussen werk en privé. In: Andries van der Broek en Mariëlle Cloin (red.), *Komt tijd, komt raad? Essays over mogelijkheden voor een nieuwe tijdsorde* (p. 79 - 90). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Mars, Godelief et al. (2012). Vrouwen en de arbeidsmarkt. In: Merens, Ans, Marijke Hartgers en Marion van den Brakel (2012), *Emancipatiemonitor 2012*. Den Haag/Heerlen: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Mattingly, M.J. en L.C. Sayer (2006). Under pressure: Gender differences in the relationship between free time and feeling rushed. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 68, nr. 1, p. 205-221.

- Merens, Ans, Marijke Hartgers en Marion van den Brakel (2012). *Emancipatiemonitor 2012*. Den Haag/Heerlen: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Newcom Research & Consultancy (2013). *Kinderopvang in Nederland; Crisis of volop kansen?* Amsterdam/Enschede: Newcom Research & Consultancy.
- Ooms, I., I. Groot, E. Eggink, L. Janssens en J. van Seters (2003). *Landelijk ramingsmodel kinderopvang*. Den Haag/Amsterdam: Sociaal en Cultureel Planbureau/SEO Economisch Onderzoek.
- Plantenga, Janneke (2010). Domweg gelukkig met een deeltijdbaan? In: Andries van den Broek en Mariëlle Cloïn (red.), *Komt tijd, komt raad? Essays over mogelijkheden voor een nieuwe tijdsorde* (p. 53-65). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Plantenga, J., Y. Wever, B. Rijkers en P. de Haan (2005). Arbeidsmarktparticipatie en de kosten van kinderopvang. In: *Economisch Statistische Berichten*, jg. 90, nr. 4455, p. 115-117.
- Portegijs, Wil en Saskia Keuzenkamp (2008). *Nederland Deeltijdland. Vrouwen en deeltijdwerk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, W., M. Cloïn, I. Ooms en E. Eggink (2006). *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, W., M. Cloïn, S. Keuzenkamp, A. Merens en E. Steenvoorden (2008). *Verdeelde tijd. Waarom vrouwen in deeltijd werken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Pouwels, B.J. (2011). *Work, family, and happiness. Essays on interdependencies within families, life events, and time allocation decisions* (proefschrift). Utrecht: Utrecht University.
- Rekenkamer (2014). *Bezuiniging op de kinderopvangtoeslag. Realisatie en effect*. Den Haag: Algemene Rekenkamer (www.rekenkamer.nl).
- Riley, L. A. en J. L. Glass (2002). You Can't Always Get What You Want – Infant Care Preferences and Use Among Employed Mothers. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 64, nr. 1, p. 2-15.
- Roeters, Anne, Tanja van der Lippe en Esther Kluwer (2008). Staat het gezinsleven onder druk? De samenhang tussen werkeisen van ouders en routine en interactieve activiteiten met kinderen. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 83, nr. 4, p. 325-342.
- Roeters, Anne (2010). *Family life under pressure? Parental paid work and the quantity and quality of parent-child and family time* (proefschrift). Universiteit Utrecht.
- SEO (2009). *Ontwikkelingen op de markt voor kinderopvang 2004-2008*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek (SEO-rapport nr. 2009-41).
- SZW (2012). *Evaluatie van de Wet kinderopvang*. Brief van minister Kamp (szw) aan de Tweede Kamer van 25 mei 2012.
- SZW (2013). *Intensivering kinderopvangtoeslag 2014*. Brief van minister Asscher (szw) aan de Tweede Kamer van 4 oktober 2013.
- SZW (2014). *Cijfers kinderopvang 2013*. Brief van minister Asscher (szw) aan de Tweede Kamer van 24 maart 2014.
- TK (2005/2006). *Nota over de toestand van 's Rijks Financiën. Motie van de leden Van Aartsen en Bos van 22 november 2005*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2005/2006, 30300, nr. 14.
- TK (2009/2010). *Deskundigheidseisen gastouderopvang. Wijzigingen van de Wet kinderopvang in verband met een herziening van het stelsel van gastouderopvang van 31 november 2009*. Tweede kamer, vergaderjaar 2009/2010, 31874, nr. 57.
- TK (2010/2011). *Kinderopvang*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2010/2011, 31322, nr. 117.
- TK (2012/2013). *Kinderopvang*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012/2013, 31322, nr. 198.

- Versantvoort, M.C. (2010). Betaalde arbeid en zorg voor kinderen; concurrerend of complementair? In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*. Jg. 26, nr. 1 (p. 26-36).
- Versantvoort, M., W. Portegijs en L. Jansen (2012). Kinderopvang. In: V. Veldheer, J. Jonker, L. van Noije en C. Vrooman (red.), *Een beroep op de burger. Sociaal en Cultureel Rapport 2012* (p. 75-94). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wetzels, C. (2005). Supply and Price of Childcare and Female Labour Force Participation in the Netherlands. *Labour*. 19 (Special Issue) (p. 171-209).
- Wierda-Boer, H. (2009). *Managing multiple roles: Routes to reconciliation* (proefschrift). Nijmegen: Radboud Universiteit.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het SCP. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociaal en Cultureel Rapporten

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.).

ISBN 978 90 377 0623 9

SCP-publicaties 2013

2013-1 *Van pech en rampspoed. Nieuwjaarsuitgave 2013* (2013). Paul Schnabel (red.).

ISBN 978 90 377 0611 6

2013-2 *Terecht in de jeugdzorg. Voorspellers van kind- en opvoedproblematiek en jeugdzorggebruik* (2013).

Sander Bot (red.), Simone de Roos, Klarita Sadiraj, Saskia Keuzenkamp, Angela van den Broek, Ellen Kleijnen. ISBN 978 90 377 0629 1

2013-3 *Gezinnen onderweg. Dagelijkse mobiliteit van ouders van jonge kinderen in het combineren van werk en gezin* (2013). Marjolijn van der Klis (red.) ISBN 978 90 377 0568 3

2013-4 *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0648 2

2013-5 *Towards Tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality across Europe* (2013). Lisette Kuiper, Jurjen Iedema, Saskia Keuzenkamp.

ISBN 978 90 377 0650 5

2013-6 *Sprekend op schrift. Een selectie uit vijftien jaar lezingen en artikelen van Paul Schnabel, 1998-2013* (2013). ISBN 978 90 377 0647 5

2013-7 *Acceptance of lesbian, gay, bisexual and transgender individuals in the Netherlands 2013* (2013).

Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0649 9

2013-8 *Gemeentelijk Wmo-beleid 2010. Een beschrijving vanuit het perspectief van gemeenten* (2013).

Frieke Vonk, Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Anna Maria Marangos.

ISBN 978 90 377 0651 2

2013-9 *Aanbod van arbeid 2012* (2013). Jan Dirk Vlasblom, Edith Josten, Marian de Voogd-Hamelink.

ISBN 978 90 377 0654 3

2013-10 *De dorpenmonitor* (2013). *Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners.* Anja Steenbekkers en Lotte Vermeij (red.) ISBN 978 90 377 0634 5

- 2013-11 *Van Paars 2 naar Rutte II. Rede van Paul Schnabel bij zijn afscheid van het Sociaal en Cultureel Planbureau, 11 maart 2013.* ISBN 978 90 377 0660 4
- 2013-12 *Kunstminnend Nederland? Interesse en bezoek, drempels en ervaringen. Het culturele draagvlak, deel 12 (2013).* Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0652 9
- 2013-13 *Zwevende gelovigen. Oude religie en nieuwe spiritualiteit (2013).* Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0644 4
- 2013-14 *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen (2013).* Mérove Gijsberts (SCP) en Marcel Lubbers (RU). ISBN 978 90 377 0655 0.
- 2013-15 *Werk aan de wijk. Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid (2013).* Matthieu Permentier, Jeanet Kullberg, Lonneke van Noije. ISBN 978 90 377 0663 5
- 2013-16 *Lasten onder de loep. De kostengroei van de zorg voor verstandelijk gehandicapten ontrafeld (2013).* Michiel Ras, Debbie Verbeek-Oudijk en Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0662 8.
- 2013-17 *De studie waard. Een verkenning van mogelijke gedragsreacties bij de invoering van een sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs (2013).* Monique Turkenburg, Lex Herweijer, Jaco Dagevos, m.m.v. Iris Andriessen, Lenie van den Bulk (CED-groep). ISBN 978 90 377 0664 2
- 2013-18 *Het persoonsgebonden budget in de AWBZ. Monitor 2012 (2013).* Ab van der Torre, Ingrid Ooms, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0657 4
- 2013-19 *Informele zorg in Nederland. Een literatuurstudie naar mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg (2013).* Alice de Boer en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0679 6
- 2013-20 *De ondersteuning van Wmo-aanvragers en hun mantelzorgers in 2012 (2013).* Peteke Feijten, Anna Maria Marangos, Mirjam de Klerk, Alice de Boer, Frieke Vonk. ISBN 978 90 377 0667 3
- 2013-21 *Met zorg ouder worden. Zorgtrajecten van ouderen in tien jaar (2013).* Cretien van Campen, Marjolein Broese van Groenou, Dorly Deeg, Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0626 0
- 2013-22 *Using smartphones in survey research: a multifunctional tool.* Nathalie Sonck en Henk Fernee. ISBN 978 90 377 0680 2
- 2013-23 *Seksuele oriëntatie en werk. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele werknemers (2013).* Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0668 0
- 2013-24 *Ontwikkelingen in ondersteuning van mensen met lichamelijke beperkingen en de effecten van ondersteuning op participatie (2013).* Jolien Hofstede, Mieke Cardol, Mieke Rijken. ISBN 978 90 377 0676 5
- 2013-25 *Samen scholen. Ouders en scholen over samenwerking in basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs (2013).* Lex Herweijer en Ria Vogels. ISBN 978 90 377 0671 0
- 2013-26 *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders (2013).* Mariëlle Cloin (red.). ISBN 978 90 377 0670 3
- 2013-27 *Vrijwillige inzet en ondersteuningsinitiatieven. Een verkenning van Wmo-beleid en -praktijk in vijf gemeenten (2013).* Wouter Mensink, Anita Boele, Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0659 8
- 2013-28 *Een onzeker perspectief: vooruitzichten van tijdelijke werknemers (2013).* Jan Dirk Vlasblom, Edith Josten. ISBN 978 90 377 0682 6 (elektronische publicatie)
- 2013-29 *Maatschappelijke effecten van het wetsvoorstel Hervorming kindregelingen voor gezinnen met kinderen (2013).* Stella Hoff, Arjan Soede. ISBN 978 90 377 0684 0 (elektronische publicatie)
- 2013-30 *De sociale staat van Nederland 2013 (2013).* Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer, Nathalie Sonck (red.). ISBN 978 90 377 0685 7
- 2013-31 *De weg naar maatschappelijke ondersteuning. Een onderzoek naar de kanteling in tien gemeenten (2013).* Maaike den Draak (SCP), Wouter Mensink (SCP), Mary van den Wijngaart (Lokaal Centraal BV), Mariska Kromhout (SCP). ISBN 978 90 377 0686 4

- 2013-32 *Maten voor gemeenten 2013* (2013). Evert Pommer, Ingrid Ooms, Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0688 8
- 2013-33 *Biedt het concept integratie nog perspectief?* (2013). Jaco Dagevos, Malin Grundel. ISBN 978 90 377 0687 1 (elektronische publicatie)
- 2013-34 *Groeit de jeugdzorg door? Het beroep op de voorzieningen: realisatie 2001-2011 en raming 2011-2017* (2013). Klarita Sadiraj, Michiel Ras, Lisa Putman, Jedid-Jah Jonker. ISBN 978 90 377 0677 2
- 2013-35 *Burgers over de kwaliteit van publieke diensten. Een terugblik op 2002-2010* (2013). Evelien Eggink, Debbie Verbeek-Oudijk, Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0678 9 (elektronische publicatie)

SCP-publicaties 2014

- 2014-1 *Kansen voor vakmanschap in het mbo. Een verkenning* (2014). Monique Turkenburg m.m.v. Lenie van den Bulk (CED-groep) en Ria Vogels (SCP). ISBN 978 90 377 0637 6
- 2014-2 *Jaarrapport integratie 2013. Participatie van migranten op de arbeidsmarkt* (2014). Willem Huijnk, Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0697 0
- 2014-3 *Ervaren discriminatie in Nederland* (2013). Iris Andriessen, Henk Fernee en Karin Wittebrood. ISBN 978 90 377 0672 7 (elektronische publicatie)
- 2014-4 *Samenvatting en conclusies van Sterke steden, gemengde wijken* (2014). Jeanet Kullberg, Matthieu Permentier, m.m.v. Emily Miltenburg. ISBN 978 90 377 0696 3 (elektronische publicatie)
- 2014-5 *Perceived discrimination in the Netherlands* (2014). Iris Andriessen, Henk Fernee en Karin Wittebrood. ISBN 978 90 377 0699 4
- 2014-6 *De Wmo-uitgaven van gemeenten in 2010* (2014). Barbara Wapstra, Lieke Salomé en Nelleke Koppelman. ISBN 978 90 377 0698 7 (elektronische publicatie)
- 2014-7 *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie* (2014). Pepijn van Houwelingen, Anita Boele, Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0635 2
- 2014-8 *Uitstappers en doorzetters. De persoonlijke en sociale context van sportdeelname en tijdsbesteding aan sport* (2014). Annet Tiessen-Raaphorst (red.), Remko van den Dool en Ria Vogels. ISBN 978 90 377 0700 7
- 2014-10 *Geloven binnen en buiten verband. Godsdienstige ontwikkelingen in Nederland* (2014). Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0636 9
- 2014-11 *Replicatie van het meetinstrument voor sociale uitsluiting* (2014). Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0674 1 (elektronische publicatie)
- 2014-12 *Vraag naar arbeid 2013* (2014). Patricia van Echtelt, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0707 6
- 2014-13 *De Wmo in beweging; Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2010-2012* (2014). Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Frieke Vonk, Mirjam de Klerk, Anna Maria Marangos, Wouter Mensink, Maaïke den Draak, Alice de Boer, m.m.v. Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0706 9
- 2014-14 *Anders in de klas. Evaluatie van de pilot Sociale veiligheid LHBV-jongeren op school* (2014). Freek Bucx en Femke van der Sman. ISBN 978 90 377 0703 8
- 2014-15 *Leven met intersekse/DSD. Een verkennend onderzoek naar de leefsituatie van personen met intersekse/DSD* (2014). Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0705 2
- 2014-16 *Leergeld. Veranderingen in de financiële positie van het voortgezet onderwijs en verschillen tussen besturen* (2014). Lex Herweijer, Evelien Eggink, Evert Pommer, Jedid-Jah Jonker, m.m.v. Ingrid Ooms en Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0708 3

- 2014-17 *Verdelen op niveaus. Een multiniveaumodel voor de verdeling van het inkomensdeel van de Participatiewet over gemeenten* (2014). Arjan Soede en Maroesjka Versantvoort
ISBN 978 90 377 0711 3
- 2014-18 *De Wmo in beweging. Beknopte samenvatting. Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2010-2012* (2014). Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Frieke Vonk, Mirjam de Klerk, Anna Maria Marangos, Wouter Mensink, Maaïke den Draak, Alice de Boer, m.m.v. Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0712 0
- 2014-19 *Anders in de klas. Journalistieke samenvatting. Evaluatie van de pilot Sociale veiligheid LHB-jongeren op school* (2014). Karolien Bais, Freek Bucx, Femke van der Sman, m.m.v. Charlotte Jalvingh. ISBN 978 90 377 0713 7
- 2014-20 *Rijk geschakeerd. Op weg naar de participatiesamenleving* (2014). Kim Putters.
ISBN 978 90 377 0715 1
- 2014-21 *Ouderen mishandeling. Advies over onderzoek naar aard en omvang van misbruik en geweld tegen ouderen in afhankelijkheidsrelaties* (2014). Inger Plaisier en Mirjam de Klerk.
ISBN 978 90 377 0716 8
- 2014-23 *Living with intersexe/DSD. An exploratory study of the social situation of persons with intersex/DSD* (2014). Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0717 5.
- 2014-25 *Krimp in de kinderopvang* (2014). Wil Portegijs, Mariëlle Cloïn en Ans Merens.
ISBN 978 90 377 0718 2.
- 2014-26 *Op zoek naar bewijs II. Evaluatieontwerpen onderwijs- en cultuurmaatregelen* (2014). Monique Turkenburg, Lex Herweijer, Andries van den Broek, Iris Andriessen.
ISBN 978 90 377 0720 5

Overige publicaties

- Burgerperspectieven 2011 | 4* (2012). Josje den Ridder, Jeanet Kullberg en Paul Dekker.
ISBN 978 90 377 0593 5
- Burgerperspectieven 2012 | 1* (2012). Paul Dekker, Josje den Ridder en Paul Schnabel.
ISBN 978 90 377 0607 9
- Burgerperspectieven 2012 | 2* (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0617 8
- Burgerperspectieven 2012 | 3* (2012). Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen en Evert Pommer.
ISBN 978 90 377 0622 2
- Burgerperspectieven 2012 | 4* (2012). Josje den Ridder, Paul Dekker en Mathilde van Ditmars.
ISBN 978 90 377 0645 1
- Burgerperspectieven 2013 | 1* (2013). Paul Dekker en Hanneke Posthumus. ISBN 978 90 377 0656 7
- Burgerperspectieven 2013 | 2* (2013). Josje den Ridder, Hanneke Posthumus en Paul Dekker.
ISBN 978 90 377 0658 1
- Burgerperspectieven 2013 | 3* (2013). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0675 8
- Burgerperspectieven 2013 | 4* (2013). Paul Dekker, Josje den Ridder, Pepijn van Houwelingen, m.m.v. Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts. ISBN 978 90 377 0690 1
- Burgerperspectieven 2014 | 1* (2014). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0701 4
- Burgerperspectieven 2014 | 2* (2014). Lonneke van Noije, Josje den Ridder, Hanneke Posthumus.
ISBN 978 90 377 0714 4

Door bezuinigingen is de kinderopvangtoeslag verlaagd en de opvang voor ouders daardoor de laatste jaren duurder geworden. Het leidde tot een storm van protesten. Belangenbehartigers voorspelden dat veel ouders de opvang zouden stopzetten en met name moeders weer vaker zelf thuis voor de kinderen zouden gaan zorgen.

In dit onderzoek is nagegaan in hoeverre deze voorspellingen zijn uitgekomen. Maken ouders nu minder gebruik van het kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder? Zo ja: komt dat door de kosten? En is de arbeidsdeelname van moeders daarom afgenomen?

Wil Portegijs, Mariëlle Cloin en Ans Merens zijn werkzaam bij de scp-onderzoeksgroep Zorg, Emancipatie en Tijdsbesteding. Zij houden zich vooral bezig met de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Zij hebben onder andere onderzoek gedaan naar deeltijdwerk, economische zelfstandigheid, de doorstroom van vrouwen naar hogere functies en de tijdsbesteding van vrouwen en mannen. Ook zijn zij betrokken bij de Emancipatiemonitor, waarin om de twee jaar de stand van het emancipatieproces wordt beschreven. Tien jaar geleden deden Wil Portegijs en Mariëlle Cloin ook al een keer onderzoek naar de keuzes van moeders over kinderopvang en werk.

9 789037 707182

SCP-publicatie 2014-25
ISBN 978 90 377 0718 2